

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
PSZICHOLÓGIA INTÉZET
SZEGED**

**JAVÍTÓINTÉZETI NEVELÉSRE ÍTÉLT ÉS
ELŐZETES LETARTÓZTATÁSBAN LÉVŐ FIATALOK
JÖVŐ-ORIENTÁCIÓJA**

Készítette: Strelí Orsolya Krisztina
Pszichológia szak

Témavezető: dr. Kőrössy Judit
egyetemi docens

2008.

(Van Gogh: Börtönudvar, 1890)

RAB ÉLET

*Még nem olyan régen, Szabadon éltem,
körül vett sok jó barát.
Zsiványok voltunk, sosem volt gondunk.
Boldogan éltünk, ittuk a lopott piát,
rossz srácok voltunk.*

*De akárhogy éltem,
az volt a vágyam, hogy
Sittes csávó ne legyek!
De rosszul tettem, rács mögé tettem.
Így lettem rab itt Aszódon.*

*Nyílhat százszínű virág,
más ez a bezárt világ.
Jó lenne egy igaz barát,
mindenkinek itt benn.*

(egy növendék verse, Ricsaj online diákújság)

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Szeretnék köszönetet mondani konzulensemnek, dr. Kőrössy Juditnak, aki útmutatásaival és javaslataival mindvégig segítette munkámat.

Köszönettel tatom a javítóintézetek és a középiskolák igazgatóinak, akik engedélyezték, hogy a kutatást elvégezhessem. A vizsgálat megszervezésében és lefolytatásában nagyon sokat segített Hegyi Nóra, Osváth Józsefné, Gonosz Katalin, Bocsok Józsefné és Varga Zoltán. A módszer kiválasztásához Fliegauf Gergelytől kaptam segítséget.

Köszönetet mondok még a nevelőknek és tanároknak, és nem utolsósorban a vizsgálatban részt vevő összes fiatalnak.

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS	6
II. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	7
2.1. A SERDÜLŐKOR.....	7
2.1.1. A serdülőkor elméletei.....	7
2.1.2. A serdülőkor jellemzői.....	9
2.1.3. Diszfunkciók a felnőtté válás során.....	12
2.2. A FIATALKORI BŰNÖZÉS.....	13
2.2.1. A fiatalkori bűnözés elméletei.....	13
2.2.2. A fiatalkorú bűnözők jellemzői.....	16
2.2.3. Veszélyeztető és kriminalizáló tényezők fiatalokban. Szociokulturális háttér	18
2.2.4. A deviáns karrier kialakulása.....	19
2.2.5. Az előzetes letartóztatás hatása a személyiségre.....	21
2.2.6. A javítóintézeti nevelés.....	21
2.2.6.1. A javítóintézetek szakmai munkája.....	22
2.2.6.2. Javítóintézet utáni életutak.....	23
2.2.6.3. Reszocializáció.....	28
2.3. SERDÜLŐKOR ÉS JÖVŐ-ORIENTÁCIÓ.....	29
2.3.1. A személyes célok.....	30
2.3.2. A jövő-orientációt meghatározó tényezők.....	30
2.3.2.1. Társadalmi változások.....	30
2.3.2.2. Családi környezet.....	31
2.3.2.3. Iskolai környezet.....	32
2.3.3. A szociális környezet befolyása a serdülők jövő-orientációjára.....	32
III. VIZSGÁLAT	34
3.1. A VIZSGÁLAT CÉLJA.....	34
3.2. HIPOTÉZISEK.....	34
3.3. MÓDSZEREK.....	34
3.3.1. A vizsgálati személyek.....	35
3.3.2. A vizsgálati eszközök.....	37

3.3.2.1. Tartalomelemzés.....	37
3.3.2.2. Interjú.....	39
3.3.3. A vizsgálati eljárás.....	40
3.4. EREDMÉNYEK.....	41
3.4.1. A tanulmányokkal, munkával, családdal, életkörülményekkel, barátokkal kapcsolatos jövőbeli tervek különbségei.....	42
3.4.2. A jövővel kapcsolatos érzelmek különbségei.....	55
3.4.3. A jövőbeli tervek megvalósulásának esélye.....	57
3.4.4. A jövő feletti kontroll.....	59
3.4.5. A jövőkép kidolgozottságának különbségei.....	61
3.4.6. Egyéb eredmények.....	62
3.4.6.1. Egyéb jövő-orientált tartalmak előfordulása.....	62
3.4.6.2. Az intézetben töltött idő alapján képzett csoportok közti különbségek.....	64
3.4.6.3. Vágyott jövő, első kinti nap.....	65
IV. MEGVITATÁS.....	66
V. KITEKINTÉS.....	70
VI. ÁBRÁK JEGYZÉKE.....	71
VII. IRODALOMJEGYZÉK.....	72
VIII. MELLÉKLETEK.....	74
1. melléklet: A vizsgálatban alkalmazott adatlapok és a fogalmazás instrukciója az előzetes letartóztatásban lévők esetében.....	75
2. melléklet: A vizsgálatban alkalmazott adatlapok és a fogalmazás instrukciója az javítóintézeti nevelésben lévők esetében.....	77
3. melléklet: A vizsgálatban alkalmazott adatlapok és a fogalmazás instrukciója a középiskolások esetében.....	79
4. melléklet: Kategóriarendszer.....	81
5. melléklet: Interjúterv.....	84
6. melléklet: A kategóriák előfordulása az egész minta és a három csoport esetében.....	86
7. melléklet: A csoportok közti szignifikáns különbségek.....	90

SZAKDOLGOZATI ETIKAI NYILATKOZAT

Alulírott *Strelí Orsolya Krisztina* nyilatkozom arról, hogy szakdolgozati kutatásom lefolytatása, valamint szakdolgozatom megírása során a kutatási, a publikációs, és a kliensekkel / vizsgálati személyekkel való foglalkozás etikai normáit minden vonatkozásban betartottam.

Kijelentem, hogy a dolgozat teljes terjedelmében saját munkám eredménye, a felhasznált forrásokat hűen követtem és minden esetben feltüntettem.

Dátum: *2008. április 15.*

Aláírás:

I. BEVEZETÉS

A serdülőkor egyik legfontosabb feladata a jövőbeli tervek és célok meghatározása. Ebben az időszakban döntenek el a fiatalok, hogy milyen irányban szeretnének továbbtanulni, milyen munkát szeretnének végezni későbbi életük során, és kialakítják későbbi családi életükkel kapcsolatos elképzeléseiket.

A konkrét jövőkép kialakítása bonyolult és nehéz feladat. A serdülőknek más fontos változásokhoz is alkalmazkodniuk kell ebben az időszakban. A biztos, támogató környezet iránymutatást és segítséget tud nyújtani a jövő-orientált tervek kialakításában. A személyes célok elérhetősége és a tervezés pontossága csökkentheti a felmerülő problémák miatti stresszt, és megfelelő megoldási módokhoz is hozzásegíthet. (BRUNSTEIN, SCHULTHEISS és MAIER, 1999, idézi: JÁMBORI, 2007)

Korábbi jövő-orientációval kapcsolatos vizsgálatok azt az eredményt hozták, hogy a jövő-orientáció alakulásában nagy szerepe van a szűkebb és tágabb szociális környezetnek. A szülői nevelési stílusok, az iskolai környezet és a kortársakkal folytatott interakció jelentősen befolyásolják a fiatalok jövő-orientált terveinek alakulását. (JÁMBORI, 2007)

Vannak olyan esetek, ahol a serdülők hátrányos szociokulturális háttérrel és családi környezettel rendelkeznek, a kortársak befolyása kedvezőtlen és az iskolai környezet hozzáállása sem megfelelő. Ezeknek a fiataloknak az életútja igen hányattatott, rengeteg problémával szembesülnek a felnőtté válás során, és sokan közülük deviáns útra lépnek. Az említett okok miatt az ő jövő-orientációjuk alakulása valószínűleg eltérően alakul.

Vizsgálatomban az eltérő családi és intézményi szocializációban részesült fiatalok jövőképét tanulmányoztam. Arra voltam kíváncsi, hogy milyen különbségek és hasonlóságok adódnak a javítóintézeti nevelésre ítélt, előzetes letartóztatásban lévő és középiskolás serdülők jövőképében. Azt szerettem volna feltérképezni, hogy a javítóintézetekben nevelkedő fiatalok jövő-orientált céljai között milyen tartalmak jelennek meg. Ezt a kérdést azért tartom nagyon fontosnak, mert a reszocializáció szempontjából lényeges, hogy a fiatalok a javítóintézetekből való kikerülésük után milyen jövőképpel kerülnek vissza eredeti, hátrányos szociális közegükbe.

A dolgozat két részből áll. Az első rész egy szakirodalmi összefoglaló, melyben ismertetem a serdülőkor jellemzőit, a fiatalkori bűnözéssel kapcsolatos elméleteket, a fiatalkorú bűnözők jellemzőit, szociokulturális hátterüket, a deviáns karrier alakulását, majd kitérek a korábbi jövő-orientációval foglalkozó kutatásokra.

II. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. A SERDÜLŐKOR

A serdülőkor léte kultúrafüggő. A modern társadalmakban különleges szakasznak tekintik a gyermekkorból a felnőttkorba vezető átmenetet, a premodern társadalmakban viszont egy rituális szertartás elvégzése után, melyhez egy bizonyos életkor vagy fejlettségi szint szükséges, a fiatalt a közösség felnőtt tagjának tekintik. (VAJDA, 1999)

A serdülőkor kezdete és vége bizonytalan. A kronológiai kritérium számos esetben nem felel meg az érettségi kritériumnak. Általában a nemi érést nevezik a serdülőkor kezdetének, ami személyenként változik, és a szociális érés jelenti a végét, amikor az egyén eléri az érzelmi, pszichológiai és gazdasági függetlenséget. (JÁMBORI, 2007)

2.1. A SERDÜLŐKOR ELMÉLETEI

A biológiai érési megközelítés

A serdülőkor ide tartozó elméletei az öröklött biológiai adottságokat helyezik a középpontba. Szerintük a fejlődés ezen adottságok kibontakozásának folyamata. Stanley HALL (1904) egyéni fejlődésről alkotott elmélete szerint a serdülőkor heves érzelmi állapotokkal és stresszel jellemezhető, továbbá ez a szakasz a gyermekkor utáni újjászületés időszaka. A *rekapituláció* gondolata szerint a serdülőkori fejlődés az emberi faj evolúciójának állomásait ismétli meg. (COLE és COLE, 1997) HALL szerint a felfokozott érzelmi konfliktusok a személyes érdek és a szociális érdek között lévő ellentét miatt jönnek létre, mert a serdülőkori újjászületés során a fiatalok önző és altruista motívumokkal születnek újjá, és a segítségnyújtás miatt néha szükség van a személyes érdekek feláldozására a szociális javak érdekében. (JÁMBORI, 2007)

A környezeti tanulási megközelítés

BANDURA (1972), a szociális tanuláselmélet jelentős képviselője, a társas környezet szerepét hangsúlyozza a serdülőkori fejlődésben. (COLE és COLE, 1997) Szerinte az emberek *megfigyelés* útján sajátítják el a különböző viselkedésformákat. A megfigyeléses tanulás során a megfigyelő valaki más viselkedésének megfigyelése révén szert tesz arra a képességre, hogy a cselekvést végrehajthassa. (CARVER és SCHERIER, 1998)

Pszichoszociális elmélet

Erik ERIKSON (1968) nyolcszakaszos pszichoszociális elmélete szerint a serdülőkor az iskoláskor és felnőtt fiatalkor között lévő 12-20 éves korig tartó időszak. A szakasz krízise az *identitás* és *szerepkonfúzió* között jön létre. Az identitás az integrált én érzését jelenti, a szerepkonfúzió pedig az énkép összetevői között lévő össze nem illést foglalja magában. A szakasz krízisének sikeres megoldása eredményeként elérhető énminőség a *hűség*, mely a saját identitásunkhoz való ragaszkodást jelenti. Ha nem sikerül az identitás kialakítása, szerepkonfúzió lép fel, melynek megoldását sokan abban látják, hogy népszerű személyekkel azonosulnak. Az integrált én két folyamat összhangjából adódhat: egyrészt a korábbi pszichoszociális fázisokból származó énfogalmakat kell integrálni, másrészt kapcsolatba kell hozni ezt a más személyek által alkotott képpel. (CARVER és SCHERIER, 1998)

James MARCIA (1980) vizsgálta empirikusan ERIKSON elméletét. Szerinte előfordulhat, hogy nincs identitáskrízis a személy életében, és az identitás és szerepkonfúzió egyensúlya attól függ, hogy milyen a személy identitás iránti elköteleződése. MARCIA négy identitásállapotot különböztetett meg. Az *identitás állapotában* lévő személyek elkötelezték magukat valami mellett, és átestek az identitáskrízisen. A *moratórium* állapotában lévők éppen az identitáskrízist élik meg, még nem köteleződtek el. A *korai zárás* állapotában lévők csekély krízist éltek át, és már elköteleződtek. Az *identitásdiffúzió* esetében sem krízisről, sem elköteleződésről nem beszélhetünk. (CARVER és SCHERIER, 1998)

A kulturális megközelítés

Az elmélet a kulturális háttér szerepét emeli ki. Ezen elképzelés szerint a serdülőkort nem minden kultúrában tekintik elkülönülő fejlődési szakasznak, csupán az olyan kultúrákban különül el önálló fejlődési állomásként, ahol a felnőtté válás késik a biológiai érettség eléréséhez képest. (COLE és COLE, 1997)

BENEDICT (1938) megkülönböztet olyan kultúrákat, ahol folyamatosan történik a nemi szerepekre való felkészülés, és olyanokat, ahol hiányzik ez a folyamatosság. Az első esetben a gyermek folyamatosan sajátítja el a sikeres felnőtt létehez szükséges hagyományos nemi szerephez tartozó viselkedést, míg a második esetben a gyermek által megtanultak nincsenek összefüggésben a felnőtt életben jelentkező elvárásokkal. BENEDICT szerint tehát a szocializációs folyamatok alakítják a serdülőkre jellemző egyetemes tulajdonságokat. (JÁMBORI, 2007)

Kognitív fejlődés elmélet

Jean PIAGET (1958) szerint a serdülőkorra a *formális gondolkodás* kialakulása jellemző. Ez a korábbiaktól eltérő gondolkodásmód befolyásolja a pszichológiai működést, ezáltal megváltozik a serdülők kortársakkal való kapcsolata, önmagukról való tudása, munkaképessége és társadalmi ideálokhoz való hozzáállása. (COLE és COLE, 1997)

HILL (1980) pszichoszociális kihívásokat fogalmaz meg, melyekkel a serdülőnek szembesülnie kell. A *ragaszkodás* esetében a szülő és gyermek között lévő gyerekkori kötődés egy olyan érzelmi kötelékké kell hogy alakuljon, mely a szülő és a serdülő számára is elfogadható. Az *autonómia* terén a személy önmagába vetett hitének egy szélesebb területre kell kiterjednie. A *szexualitás* esetében a nemi szerep a másokkal folytatott szexuális aktivitást is magában foglalja. A serdülőnek meg kell tanulnia mások érzelmi állapotát átérezni és megnyílni mások előtt, ezt jelenti az *intimitás*. A *teljesítmény* terén reális és jövőorientált gondolkodásmód létrejötte a cél. Az *identitás* esetében pedig a serdülő önmagáról alkotott képének egyediségét megőrizve kell alkalmazkodnia a változásokhoz. (COLE és COLE, 1997)

2.2. A SERDÜLŐKOR JELLEMZŐI

A testi-szervi fejlődés

A testi változások öt fő területen jelentkeznek serdülőkorban: (1) A növekedés felgyorsul, a testsúly és a testmagasság jelentősen gyarapodik. (2) Az elsődleges nemi szervek fejlődni kezdenek, és funkcionálisan éretté válnak. (3) A másodlagos nemi jelleg is fejlődésnek indul. (4) A testfelépítés megváltozik. A zsírszövet és az izmok mind mennyiségükben, mind elhelyezkedésükben megváltoznak. Nőknél nő a zsírszövet mennyisége, férfiaknál csökken. (5) Növekszik a fizikai teljesítőképesség, ami a légzésben és a keringésben beállt változásoknak köszönhető. A biológiai érés tudomásulvétele igen összetett folyamat, ezért fontos a megfelelő felkészítés. (VAJDA, 1999)

Értelmi fejlődés

PIAGET szerint a serdülőkorban egy újfajta gondolkodási folyamat alakul ki, amely egy új logikai struktúrán alapul. Ezt nevezte *formális műveleti* szakasznak. A serdülő képes lesz a problémához kapcsolódó összes lehetséges kombinációt, logikai kapcsolatot módszeresen végiggondolni. A formális műveleti gondolkodás esetén a problémához, mint egészhez kapcsolódik a gondolkodás minden része. A problémamegoldás során a serdülők új logikai és

matematikai elveket alkalmaznak. (COLE és COLE, 1997) A gondolkodás már nem a konkrét tárgyakhoz kapcsolódik, hanem a fiatal képessé válik a műveleti dedukcióra verbális hipotézisekből kiindulva. Gondolatokat, ítéleteket is tud kombinálni, rendelkezik azzal a képességgel, hogy ellenőrizze saját gondolkodásának helyes voltát, hamis hipotéziseket is ki tud zárni, képes a hatótényezők szétválasztására. A formális műveleti szakaszban a serdülő már műveletekkel végez műveletet. A formális műveletek egyetemes voltát kutatások kérdőjelezték meg. Vizsgálatok eredményei szerint a serdülők és a felnőttek 40-60%-a teljesíti a formális logikai feladatokat. A kulturális környezet és az iskolai végzettség is befolyásolja a gondolkodás szintjét. (VAJDA, 1999)

Az éntfejlődés

A serdülőkor legfontosabb feladata a szilárd személyes identitás kialakítása. ERIKSON (1968) szerint ehhez a fiatalnak korábbi fejlődési kríziseket kell újra feldolgoznia. A **bizalom** megalapozásának serdülőkori megjelenése a barátok, később ellenkező nemű társak keresésében nyilvánul meg, társadalmi szinten pedig olyan ideológia megtalálásában, mely támogatására méltó. Az **autonómia** megalapozása a serdülő saját életére irányuló döntések meghozásának igényében fejeződik ki. A **kezdeményezés** igénye az új álmokban, ambíciókban, a **teljesítmény** igénye a saját teljesítmény minőségéért és a célok megválasztásáért vállalt felelősségben mutatkozik. Az identitásképzés magába foglalja a személyes identitás integrációját, a társas identitás létrehozását és ennek a két identitásnak az összehangolását. Az identitásképzés folyamata függ attól, hogy a serdülő hogyan ítél meg más embereket, más emberek hogyan ítélik meg őt, mások ítéleteit hogyan ítélik meg a serdülők, és mások ítéletekora mennyire tartják szem előtt a társadalmi kategóriákat. Az identitásképzés folyamata nem kizárólag a serdülőnek, hanem a fiatal szociális környezete számára is megterhelő. (COLE és COLE, 1997)

Az erkölcsi fejlődés

KOHLBERG (1976) az erkölcsi fejlődésben megkülönböztet 3 szintet (prekonvencionális, konvencionális, posztkonvencionális) és minden szinten belül 2 szakaszt. Modellje szerint a serdülők erkölcsi gondolkodására a **konvencionális szint** jellemző, ezen belül pedig elsősorban a 3. szakasz, de a 4. szakaszra jellemző gondolkodás is kezd megjelenni. A 3. szakasz a „jó gyerek” - **erkölcsöt** jelenti. Ilyenkor az egyén úgy próbálja az életet élni, ahogyan azt az emberek elvárják tőle. A 4. szakasz a **rend és fegyelem szakasza**, az

ilyen gondolkodású egyén úgy tartja, hogy a törvényeket mindig be kell tartani, csak akkor nem, ha más társadalmi kötelezettséggel kerülnek konfliktusba. (COLE és COLE, 1997)

Társas kapcsolatok

Szülőkkal való kapcsolat

A serdülőkorban átszerveződnek a fiatalok társas kapcsolatai. A szülőkkal szembeni fokozott önállósági törekvés és érzelmi távolságtartás jellemzi ezt az időszakot. Az anyával való kapcsolat változása kifejezettebb, mint az apa esetében. Ennek többféle oka is lehet: előfordulhat, hogy az anyához fűződő melegebb érzelmi kapcsolat miatt a függetlenedés nehezebb, de az is lehetséges, hogy mivel az apáknak nagyobb tekintélyük van, a serdülő az anyával küzd, azt gondolván, hogy ő kevésbé áll ellen. (COLE és COLE, 1997)

Serdülőkorban a fiatal legfontosabb törekvése az, hogy felnőtté, önállóvá váljon, és véget vessen a gyermeki szerepének. Ennek következtében a serdülő magába zárkózik, távolságtartóan viselkedik szüleivel. Az időszak fontos történése a felnőtt szerepek próbálgatása, mely maga után vonja a szülővel való kapcsolat megváltozását és az egyenrangú viszony kialakítására való törekvést. A szülőkkal való gyakori konfliktusok nem a szülők ellen szólnak, hanem a fiatal saját személyes identitásának kialakításáért folynak. (BAGDY, 1977)

Kortárs csoportok

WANDER-ZADEN (1985) szerint a kortárs csoportok hatása négy területen jelentős igazán: (1) elősegítik a szülőktől való függetlenedést; (2) a serdülők elsajátíthatják a kölcsönösség, versengés, együttműködés szabályait; (3) a fiatal egyenrangú kapcsolatokban vesz részt, (4) az ifjúsági kultúrát hordozzák. (VAJDA, 1999)

SELMAN (1981) szerint a 9-15 éves kor közötti időszakot az *intim, kölcsönös kapcsolatok* jellemzik. A barátság az intimitás és kölcsönös támogatás eszköze. Itt még korlátként jelentkezik a birtoklási vágy és a féltékenység. A következő szint körülbelül 12 éves kortól jellemző. Ez az *autonóm, kölcsönösen függő* barátságok szakasza. Ekkor tudatosul a barátokban, hogy kölcsönösen függenek ugyan egymástól, de már képesek elfogadni azt, hogy társuk másokkal is kapcsolatot létesít. A serdülőkorban eltolódás következik be az intim, kölcsönös kapcsolatoktól az autonóm, kölcsönösen függő barátságok felé. A kortárs csoportban való népszerűség szociális tényezőktől (pl.: vezető réteghez tartozás), és személyiség tényezőktől (pl.: sportbeli teljesítmény) egyaránt függ. (COLE és COLE, 1997)

2.3. DISZFUNKCIÓK A FELNŐTTÉ VÁLÁS SORÁN

A felnőtté válás során a fiatalok között különbségek alakulnak ki, melyek értelmében a nehezebb helyzetben lévő fiatalok lemaradnak a szerencsés háttérrel rendelkező serdülők mögött. A különbségek nagyon korán jelentkeznek, és erőteljesen megosztják a fiatalokat. Ezenkívül a fiatalok egyre hamarabb szakadnak ki a családjukból, lehetetlen számukra az önálló egzisztenciateremtés, nincsenek igazi kapcsolataik. Ezeknek a folyamatoknak az eredményeképpen *szocializációs szükséghelyzet* alakul ki a nehezebb helyzetben lévő fiatalok esetében. A szükséghelyzet jellemzői: (1) A fiatalok kilátástalannak látják a jövőt. (2) A kriminális veszélyek intenzíven és tartósan vannak jelen az életükben. (3) Kommunikációs zárlat alakul ki. (4) Elégtelen vagy negatív társadalmi tapasztalatokat szereznek. (5) Addiktív, védekező pozíciót vesznek fel, melyet gyakran drogokkal, erőszakkal, önbüntető tendenciákkal tesznek meg. (6) Torz, irreális énkép, elégtelen, negatív önismeret jellemzi a fiatalokat. (SZABÓ, 2003)

RÁCZ József és HOYER Mária a fiatalkori deviáns magatartásformák (bűnözés, alkoholfogyasztás, droghasználat) összefüggését vizsgálta a fiatalok társas kapcsolataival. A részvevő megfigyelés módszerét használva követték figyelemmel egy lakótelep serdülőit több hónapon át. A kutatási helyszínen az ifjúsági problémák halmozódást mutattak. A vizsgált csoport életében az alkoholfogyasztás mindennapos volt. A drogozás már ritkábban fordult elő, a ragasztózás és marihuána dominált. Az alkohol- és a drogfogyasztás a csoportszolidaritást növelte, és a különböző közös tevékenységek alcsoportok kialakulásához vezettek. A csoportos erőszaknak is kiemelkedő szerepe volt a fiatalok életében. Az agresszió két formája a külső csoportok felé irányuló erőszak és a tárgyak elleni agresszió, a rongálás volt. Az itt élő fiatalok sajátos érzésekkel rendelkeztek. Ezek reményvesztettséggel, perspektívanélküliséggel, kiszolgáltatottsággal, frusztrációval kapcsolatos érzések, és köztük tartozik még a harag, erőszak és sértettség. Jellemző rájuk a csodavárás is. Ezt a szerzők *szegénynegyed mentalitásnak* nevezték el. (RÁCZ és HOYER, 1995)

2.2. A FIATALKORI BŰNÖZÉS

2.2.1. A FIATALKORI BŰNÖZÉS ELMÉLETEI

Gabriel TARDE szerint a gyermek születésekor sem erényekkel, sem bűnöző tulajdonságokkal nem rendelkezik. Szerinte a bűnözés tanult viselkedésforma, amelyet a gyermek utánzás útján sajátít el, és a közvetlen környezetnek van a legnagyobb szerepe a későbbi deviáns karrier létrejöttében. Ez a korai nézőpont megalapozta a későbbi nagy hatású elméleteket. (ROSTA, 2005)

A feszültségelmélet

A Robert ANGEW (1992) által megalkotott *általános feszültségelmélet* nem csupán MERTON feszültségelméletének központi gondolatát, mely szerint az anyagi célok elérésének sikertelensége a bűnözés oka, tekinti a bűnelkövetés egyedüli indokának. Az elmélet szerint ha az emberrel nem úgy bánnak a társadalmi viszonyok vonatkozásában, ahogyan azt ő elvárja, akkor az haraggal és elkeseredéssel jár, ami kapcsolatban lehet a bűnözői viselkedéssel. A feszültséget kiváltó események a következők: a pozitívan értékelt célok elérésének sikertelensége miatti feszültség, a pozitívan értékelt ösztönzések eltűnése által kiváltott feszültség és a negatív ösztönzések megjelenése által előidézett feszültség. Természetesen sok ember képes megbirkózni a feszültség által kiváltott düh, félelem vagy depresszió érzésével, mely képességet az élettapasztalatok alakítják ki. (ADLER, MUELLER és LAUFER, 2005)

A kulturális deviancia elméletei

A *társadalmi dezorganizáció elméletének* gyakorlati alkalmazásával indult el az első fiatalkorú bűnelkövetőkre irányuló közösségi bűnmegelőzési program. A társadalmi dezorganizáció azt jelenti, hogy a korábbi társadalmi kötelek, a családi-, baráti-, lakóközösségek és az itt érvényesülő társadalmi kontroll felbomlanak, és ez negatív következményekkel jár a személy és a közösség élete szempontjából is. Az elmélet a nagyvárosi életforma kriminalizáló hatását tartja a legfontosabb bűnözésre hajlamosító tényezőnek. Az ilyen életmódra jellemző az anonimitás, amoralitás, gyenge szociális kontroll, személytelen emberi kapcsolatok és a különböző kultúrák közti összeütközések. A társadalmi ellenőrzést kizárólag a hatósági közegek látják el, az emberi kapcsolatok nem képesek azt létrehozni. A kontroll hiánya okozza a bűnözést. (ROSTA, 2005)

Az Edwin SUTHERLAND (1939) által kidolgozott *differenciális asszociáció elmélete* kilenc tételben fogalmazza meg a bűnözői értékek nemzedékről nemzedékre való hagyományozódását. (1) A bűnözés tanult viselkedésforma. (2) A bűnözői viselkedés elsajátítása a más emberekkel kialakított interakciók során történik. (3) A család és a barátok befolyása a legnagyobb. (4) A tanulási folyamat során a fiatalok elsajátítják a bűnözési technikákat és motívumokat, késztetéseket, racionalizációkat, hozzáállásokat is. (5) Léteznek olyan személyek, akik szerint a törvényt be kell tartani, és olyanok, akik a törvénszegést jó színben tüntetik fel. (6) Ha túlsúlyba kerülnek a törvénszegést jó színben feltüntető képzetek a törvénytiszteletet jó színben feltüntetőkkel szemben, az ember bűnözővé válhat. (7) Az, hogy melyik képzet milyen mértékben eredményez bűnözést a gyakoriságtól, tartósságtól és a neki tulajdonított jelentéstől függ. (8) A bűnözői viselkedés tanulása az összes másfajta tanulás során megjelenő mechanizmust tartalmazza. (9) A bűnözői és nem bűnözői viselkedés motívumai nem lehetnek ugyanazok. (ADLER et al., 2005)

Szubkultúra elmélet

A szubkultúra a domináns kultúrán belüli alosztály, mely saját normákkal, hiedelmekkel és értékekkel rendelkezik. A társadalmi értékek egy része ezeknél az alosztályoknál is megmarad, de olyan normákat hoznak létre, melyek a tagok teljesítményét, magatartását, tulajdonságait kedvező színben tüntetik fel.

A deviáns szubkultúrák kialakulását magyarázza az a pszichológiai szükséglet, hogy a fiatal számára speciális identitást és érzelmi védettséget biztosítsanak, valamint sajátos szocializációs normákkal rendelkeznek, melynek következtében a deviáns magatartásmód által okozott társadalmi izoláció, negatív megítélés, elbizonytalanodás csökken.

A fiatalok szubkultúrák önbecsülést, státuszbiztonságot, a férfiasság érzetét nyújtják a tagjaiknak. Ezek mind olyan dolgok, melyeket a társadalomban elérni nem tudtak. A szubkultúrákra jellemző a csoportszolidaritás és a fokozott interakció, mely érték is lehet, ugyanakkor a tagok megtanulják egymástól az antiszociális magatartást. Az ilyen csoportokban az agresszió legitim, az elismerés megszerzésének eszköze. A csoporton kívüli személyek ellenséges érzéseket táplálnak a tagok iránt, ami a csoport különállásának hangsúlyozását, a szubkultúra egyediségét, a tagok függőségét vonja maga után, és a kívülállók iránti ellenséges érzületekhez vezet. Ez az érzület a csoporthoz való tartozás kritériumává is válhat. (ROSTA, 2005)

A társadalmi kontroll elméletei

Travis HIRSCHI (1969) *mikroszociológiai nézőpontja* szerint négy a szocializációt és konformitást elősegítő kötelék létezik. A *kötődés* a szülőkhöz, iskolához, kortársakhoz való köteléket jelenti. Az *elkötelezettség* a konvencionális cselekvésmódok vállalását, támogatását. A *részvétel* a társadalom érdekeit előmozdító tevékenységekben való közreműködés, a *hit* pedig a társadalom értékrendjének elfogadása. Annál kisebb a bűnelkövetés valószínűsége, minél erősebbek ezek a kötelékek. Bármelyik kötelék gyengesége kapcsolatba hozható a bűnelkövetéssel. (ADLER et al., 2005)

David MATZA (1964) szerint, ha a kontroll hiányzik, a fiatal a *sodródás* állapotába kerül. Ennek jellemzője a konvencionális magatartás és a bűnözés közti átmenet, a fiatal nem kötelezi el magát sem a bűnözői, sem a konvencionális viselkedés mellett, hanem a kettő között csapong. (ADLER et al., 2005)

Walter RECKLESS (1961) *visszatartás elméletében* kifejti, hogy szerinte minden emberben kialakul egy védelmező *belső* struktúra (pl.: önuralom, önismeret, erős ego) és egy visszatartó *külső* struktúra (pl.: valahová tartozás, korlátok, felelőségek), melyek együttesen óvják meg a személyt a bűnelkövetéstől. (ADLER et al., 2005)

A bűnözés alternatív magyarázata

A TANNENBAUM (1938) nevéhez fűződő *címkézéselmélet* értelmében a devianciát a többi ember reakciói hozzák létre. Ha valakiről kiderül, hogy deviáns cselekedetet követett el, megindul egy szegregációs folyamat, a bűncselekményt elkövetőt kizárják a konvencionális társadalomból, és egy címkét ragasztanak rá. Az ilyen módon kirekesztett egyének a kívülállók. Ők magukhoz hasonló emberekkel alakítanak ki kapcsolatokat. A kívülállókra deviánsokhoz illő bánásmóddal reagál a többi ember, ők pedig olyan deviáns magatartásformákkal válaszolnak a reakciókra, amelyet a társadalom elvár tőlük. A folyamat eredménye, hogy a címkézett személyek önmagukról alkotott képe is megváltozik. Tehát ha a fiatalkorúra a bűnelkövető címkét ragasszák, a személy önmaga és a környezete szemében is bűnözővé válik. (ADLER et al., 2005)

LEMERT (1951) szerint az *elsődleges* devianciák olyan korai bűncselekmények, melyek kiváltják a környezet első reakcióit, de még nem befolyásolják az énképet. A *másodlagos* devianciák a társadalmi reakciók után jelennek meg, és az énképben már jelentkeznek a címkézés következtében létrejött változások. (ADLER et al., 2005)

2.2.2. A FIATALKORÚ BŰNÖZŐK JELLEMZŐI

David FARRINGTON (1995) bűnöző viselkedésről alkotott modelljét egy longitudinális vizsgálat alapján alkotta meg. Modelljében központi szerepet kap a **kriminális potenciál** vagy antiszociális tendencia, mely azt jelenti, hogy a bűnelkövetői viselkedés létrejöttének valószínűségét bizonyos külső és belső hatások és kényszerek határozzák meg. Vizsgálatai eredményei szerint a nem-bűnözők számos tényezőben különböztek a magas kriminális potenciállal rendelkező bűnelkövetőktől. FARRINGTON szerint a fiatal korban kialakuló kriminális potenciál következetes módon, hosszú időn át befolyásolja az egyén viselkedését, és a különböző életkorokban és helyzetekben más bűnelkövetői magatartásformákat hoz létre. A bűnelkövetésre ható tényezők a következők: **Intelligencia és kognitív faktorok**: Az alacsony intelligencia és a bűnelkövetés között összefüggés van. Az alacsony intelligencia és a gyengébb iskolai teljesítmény összekapcsolódik az elvont gondolkodás és fogalomalkotás alacsonyabb szintjével. **Személyiség és impulzivitás**: A bűnelkövető személyek az Eysenck-féle Személyiség Kérdőívben magas pontértékeket értek el a Pszichocitizmus, Neuroticizmus és az Extroverzió skálán. Az utolsó esetében a magas pontszámot az Impulzivitás skála okozta. **Családi hatás**: A szülői nevelői attitűdök közül prediktív erejű a következetlen, durva fegyelmezés, a kegyetlen, passzív, elhanyagoló szülői attitűd, a gyenge felügyelet, a szülők között lévő súlyos konfliktus. Ezen kívül hatással van a későbbi bűnözői karrierre a család nagysága, a kriminális szülő vagy testvér jelenléte és a család szétesése. **Társak hatása**: A vizsgálatok alapján 14 éveseknél a bűnöző barát a legjobb előrejelzője a jövőbeli bűncselekményeknek. **Iskolai hatás**: Az iskola nevelési stílusa szignifikánsan kapcsolódik a későbbi bűnelkövetéshez. Az iskolai rendzavarások is bejósolják a fiatalkori bűnelkövetést. **Szituatív tényezők**: A költség-haszon megítélés alapján az antiszociális tendenciával rendelkező személyek a bűncselekmény elkövetését az alapján mérlegelik, hogy a várható nyereség fölülmúlja-e a költségeket, a kockázatot.

A kriminális potenciállal rendelkező **személyiség modellje** a következő:

- 1) **Energetizáló faktorok**: A hosszú távú hatótényezők közé tartozik az anyagi javak utáni vágy, a baráti csoportokban elfoglalt státusz és az izgalomkeresés. Rövid távon ható tényezők a következők: unalom, frusztráció, provokáció, düh, alkohol.
- 2) **Irányító faktorok**: A magatartás irányát nagymértékben befolyásolja a társadalmi helyzet, az adottságok és a szocializáció. Ezek a tényezők meghatározzák azt a tendenciát, hogy az egyén mennyire részesíti előnyben motivációi megvalósítása során a társadalmilag elfogadott, illetve az antiszociális megoldásokat.

- 3) **Gátló tényezők:** A szocializáció folyamán kialakult szociálpozitív értékek és normák gátolják a bűnelkövetést. A helytelen szülői nevelési attitűdök hibás szocializációt okozva mozdítják elő a kriminális potenciál kialakulását.
- 4) **Döntéshozatal:** A bűncselekmény elkövetését az alábbi három dolog befolyásolja az antiszociális tendenciával rendelkező személyeknél: a helyzet, a költség-haszon elemzés, a cselekmény sikerességének szubjektíven megítélt esélye. A döntést befolyásolja az egyént a szocializáció során ért komplex hatásrendszer.

(BOROS és CSETNEKY, 2002)

POPPER Péter vizsgálati adatai szerint a kriminális személyiségzavarral rendelkező fiatalok személyiségstruktúráját és mechanizmusait a következők jellemzik: Az affektív élet és a reakció módok infantilis szinten rögzültek. Ennek következtében az állandó jellegű érzelmi feszültségek iránt csökkent a tolerancia, a rövid ideig tartó nagy intenzitású érzelmi feszültségeket fokozottan igényli a személy, fokozott az oppozíciós igénye a környezettel szemben, egy időben ellentétes jellegű szociális szerepeket vállal, jellemző rá a szexuális élet zavara, a közösséggel szembeni csökkent adaptációs képesség figyelhető meg, fokozott csábulékonyság jellemzi. A különböző környezeti ártalmak hatására agresszív feszültség halmozódik fel az egyénben, melyet a megfelelő szublimált, szocializált és elaborációs megoldási módokon nem tud levezetni. A társadalmilag elfogadott erkölcsi normarendszer csökkent mértékben épült be a személyiségbe. (POPPER, 1970)

SOLT Ágnes a bűnelkövető és szabálykövető fiatalok összehasonlító vizsgálata során a személyiségjellemzők tekintetében különbséget talált a két csoport között. Szerinte a hátrányos helyzetű szabálykövető fiatalok egyfajta **belső tartással** rendelkeznek. Ez a tartás belső felismerésekből fakad, és egy olyan szabályrendszerhez való alkalmazkodást jelent, mely az egyén felet áll. A tartás eredhet a kötődés során létrejött lelkiismeretből. Ezenkívül kialakulhat a rezilienciának köszönhetően. A reziliencia rugalmas ellenállóképesség, a személyiséget érő negatív hatásokra való reakció. Ennek mértéke egyénenként különbözik. Peremhelyzetben lévő szabálykövető fiatalok rezilienciaszintje magasabb, mint a hátrányos helyzetű bűnelkövető fiataloké. A tartás belső adottságként is megjelenhet. A tartás nélküliek viselkedése válaszreakció a külvilág hozzájuk való viszonyulására, a tartással rendelkezők viselkedése pedig a külvilágból vált ki választ. A tartás ezen kívül az én és a kívülállók egyenlő megítélésén alapul, míg a tartás hiánya kettős mérce alkalmazását eredményezi mások megítélése során. (SOLT, 2007)

SOLT Ágnes a deviancia felé fordulás fő okának a szükségletek kielégítetlenségét látja. Az érzelmi szükségletek – kötődésigény, szeretet-, közösséghez tartozás igénye –

kielégítetlensége következtében fellépő frusztráció agresszív bűncselekményekhez vezethet. A vagyoni elleni bűncselekményeket motiválhatják fiziológiai vagy biztonsági szükségletek is. A fiatalok szociális igénye és a társadalmi elvárások párhuzamosan emelkedtek, de a családi kötelékek és a biztonság nem. Ez a távolság frusztrációt okozott, mely következtében a fiatalok bűncselekményei agresszívabbakká váltak. Az erőszakosabb cselekmények okai lehetnek: a sikerorientált versenyszellem, az egyén egyedülállóságának hangsúlya és a közösség hangsúlytalanná válása, a média hatása, a szülővel szemben támasztott társadalmi elvárások növekedése. (SOLT, 2004)

A javítóintézetben élő fiatalok *ideiglenes jelenben* élnek. Ez az alkalmazkodás egy formája. Csak az adott pillanat létezik számukra. Nem törődnek a múlttal, mert az rossz emlékeket idéz fel bennük, és a jövővel sem foglalkoznak, mert az nem ígér semmit a számukra. A jelenben adódó minden lehetőséget igyekeznek azonban kihasználni. (B. ACZÉL et al., 2000)

2.2.3. VESZÉLYEZTETŐ ÉS KRIMINALIZÁLÓ TÉNYEZŐK FIATALKORBAN. SZOCIOKULTURÁLIS HÁTTÉR

POPPER Péter hatvan olyan bűnelkövető fiatalkorúval végzett vizsgálatot, akik előzetes letartóztatásban voltak. A kutatási eredmények alapján megkülönböztetett olyan aspecifikus és specifikus hatótényezőket, melyek egymással párosulva szerepet játszanak az antiszociális személyiségzavar kialakulásában.

Az *aspecifikus hatótényezők* közé tartoznak:

- a) *szomatikus feltételek* – organikus idegrendszeri sérülések; az aktuális pszichikus és szomatikus fejlettségi szint közti diszkrépancia,
- b) *társadalmi környezeti feltételek* – a társadalmi fejlődés akcelerációja miatt kialakuló erkölcsi-világnézeti elbizonytalanodás és generációs probléma; iskolai nevelési ártalmak; a hagyományos családforma felbomlása okozta életviteli problémák.

A *specifikus hatótényezők* a következők:

- a) *a családi miliő ártalmi* – a szülők személyiségéből fakadó és a nevelési ártalmak,
- b) *a családon kívüli személyes környezet ártalmi* – a családon kívüli közösségekben átélt állandósult kudarcok és agresszív konfliktusok; olyan csoportosulások, melyek nélkülözik a szocializált érzelmi kontaktusokat és közös intellektuális érdeklődést; kriminális csábítás. (POPPER, 1970)

SOLT Ágnes gyermek- és fiatalkorú elkövetők esetében kockázati tényezőként említi az alábbiakat: (1) alacsony szocioökonómiai helyzet, relatív depriváció, alacsony iskolai

végzettség, (2) a serdülők és fiatal felnőttek társadalmi normaszegő viselkedése, a problémaviselkedés, (3) identitáskeresés és individualizációs törekvések, ingtag önértékelés negatív szocializációs közegben, (4) kórosan alacsony önértékelés, (5) a szülő és gyermek között lévő közvetlen, működő kapcsolat hiánya, (6) magatartási és személyiségbeli jellemzők, „szociális mérgek”. (SOLT, 2004)

SOLT Ágnes marginalizált helyzetű szabálykövető és büntetés-végrehajtási intézetekben lévő bűnelkövető fiatalok életút vizsgálatát végezte el. A kutatás egyik célja a **devianciák kockázati tényezőinek** azonosítása volt. Az elsődleges szocializációs közeg, a család szempontjából a *családon belüli erőszak* és az *elhanyagolás* bizonyult ártalmas veszélyeztető tényezőnek a gyermek szempontjából. Másik ilyen hatótényező a fiatal életében jelentkező *fordulópontok* jellege. A fordulópontok olyan események, melyek jelentős változást hoznak a fiatal életébe. A szabálykövető fiatalok esetében a saját tetteikkel befolyásolt fordulópontok pozitívan hatottak a személy életére, a bűnelkövető fiataloknál viszonyt negatív irányba fordult a sorsuk. A *társadalmi intézmények* hatása is befolyásolhatja azt, hogy a fiatal megszegi-e a társadalmilag elfogadott normarendszert. (SOLT, 2007)

VOLENTICS Anna kutatásában, melyben **javító- és nevelőintézetekben lévő fiatalokat** vizsgált, a vizsgált népességcsoport esetében a következő **jellemzőket** tárta fel: Az intézeti csoportban lévők esetében a család szerkezete instabil. Nevelőotthoni előélet sokuknál megfigyelhető. Általános iskolai pályafutásuk kudarcos. Az említett okok által létrehozott következmények a következők: A tanulásképesség területén a nyelvi fejlettség, az absztrakciós képesség, a teljesítménymotiváció és a tanulással kapcsolatos értékrend elégtelen. A szociális fejlődés esetében a szociális érettség, a szűkebb és tágabb környezetben való eligazodás, a moralitás és a szociálisan kompetens viselkedés elégtelen. Az értékorientáció, a szorongás, az agresszió levezetése, az érzelmi-indulati élet átlagos. Társadalomellenes viselkedés előfordult esetükben. (VOLENTICS, 1999)

2.2.4. A DEVIÁNS KARRIER KIALAKULÁSA

SOLT Ágnes 4 tipikus életutat vázol fel büntetés-végrehajtásban lévő deviáns fiatalok esetében. Az első a **törődés hiánya**. Ekkor a családban lévő figyelemhiány következtében fellépő iskolai kudarcélmények hatására a gyermek hiányozni kezd az iskolából. Idejét idősebb fiatalok társaságában tölti, akikkel kisebb lopásokat követnek el, és akik bevezetik az éjszakai életbe. Ez újabb veszélyeztető tényezőket tár fel a drog, majd az illegális pénzszerzés képében. A **családon belüli bántalmazás** és a szülők alkoholproblémái hatására a gyermek

agresszív magatartást tanúsít az iskolában. Ezért kudarcélmények érik a kortárs csoportban, ami iskolakerüléshez vezet, ez pedig a deviáns fiatalok csoportjához való csatlakozást eredményezi. Ha **túlkorlátozó környezetből hirtelen engedékeny közegbe** kerül a fiatal, akkor is könnyen rossz társaságba keveredhet, hiszen hirtelen megszűnik a túlkorlátozó személy általi nyomás. Okozhatja a deviáns szubkulturális csoporthoz való csatlakozást, ha a gyermek **engedékeny közegből túlszabályozott közegbe** kerül. A túlkorlátozás feldolgozhatatlan a fiatal számára, és menekülést vonhat maga után. (SOLT, 2007)

B. ACZÉL Anna és munkatársai a deviánssá válás folyamatát a nemzedék közösségeitől való eltávolodással és a deviáns közösségekbe való beépüléssel ragadta meg. A következő szakaszok figyelhetők meg a deviáns fiatalok életútjában: **Szembetűnővé válás:** A fiatal egy a közösség által negatívan megítélt tulajdonság révén szembetűnővé válik az őt körülvevő környezetben. A közösség megkísérli a nemkívánatos magatartás orvoslását. **Minősítés:** A nemkívánatos magatartást nem sikerül a közösségnek megszüntetni, és a fiatal állandó tulajdonságjegyének tekinti azt, címkével látja el a fiataalt. **Közösségi kapcsolatok átrendeződése:** A közösség intoleránssá válik, és megkezdődik a fiatal szegregációja. A fiatal marginalizálódik. **Deviáns csoportokba való integráció:** A fiatal érzékeli a kirekesztettséget, és elkezd olyan csoportot keresni, ahol befogadják, és rendellenes viselkedése megegyezik a csoport elvárásaival. **Kettős szocializáció:** A fiatal a nem deviáns társadalomban él, és elfogadja deviáns szerepkört, azt hogy a viselkedése a társadalom számára nem kívánatos. Ez károsítja énképét. A javítóintézetek a kettős szocializáció terei. Ezért ellenmondás fedezhető fel itt: funkciójuk, hogy eltávolítsák a fiataalt a deviáns szubkulturából, de az intézményben csak deviáns társakkal találkoznak a növendékek. **Deviáns szubkulturába való integráció:** A szubkultúra 3 lényeges funkciója a befogadó, a szocializációs (megtanítja az egyént a társadalomban lehetséges deviáns életmódra) és a szubkultúra belső világába való szocializálás funkciója (a sajátos szokásrendszer, életmód, értékrendszer átadása). (B. ACZÉL et al., 2000)

POPPER szerint a **galerik** a kriminális csábítás szempontjából fontos tényezők. *Pszychikus jellemzőik*, hogy tagjaik érzelmi-indulati problémákkal rendelkeznek: a családi milióval szemben ellenséges az attitűdjük, érzelmileg magányosak, magatartásukat felnöttes, kiábrándult, értékeket lekicsinylő attitűd jellemzi, erős agresszív telítettség figyelhető meg, érdeklődésük központjában főként szexuális problémák állnak. A *vezérképződés motívumait* tekintve a testi erő, a magabiztos fellépés, az életkor, a szexuális tapasztaltság, a kriminális múlt meghatározó a vezér választásánál. A tagokkal támasztott követelmények között a diszkréció a tagokkal és az akciókkal szemben és a közös akciókban való részvétel szerepel.

A csoportosan alkalmazott megkülönböztető jegyek is előfordulnak az ilyen csoportosulások esetében. Popper szerint a galerik nem igazi közösségek, mert nélkülözik az egy permanens cél érdekében elkövetett közös tevékenységeket, és tagjai között nincsenek stabil érzelmi kapcsolatok. Sikerélményeket biztosítanak a tagoknak, és az együttes elkövetés motívuma biztosságot ad, hiszen elmosódik az egyéni felelősség. (POPPER, 1970)

2.2.5. AZ ELŐZETES LETARTÓZTATÁS HATÁSA A SZEMÉLYISÉGRE

Az előzetes letartóztatás beszűkíti a személyiséget, a személy szorongóbbá, frusztráltabbá, depriváltabbá válik. A társadalomba való beilleszkedés ezáltal megnehezül még a kedvező bírói ítélet születése esetén is. A fogvatartási helyzetből adódó izoláció a családi és egyéb kapcsolatok hiányát eredményezheti. Az ilyen kapcsolatok biztosítják a bent lévők számára a jövőt, és elviselhetőbbé teszik a jelent. A kommunikációs csatornák ellenőrzötté válnak és beszűkülnek. A személyes szükségletektől való megfosztás is jelentkezik. Ezenkívül az előzetes letartóztatás helyzetére jellemző az autonómiától való megfosztottság, a biztosságtól való megfosztottság, a heteroszexuális kapcsolatok hiánya, a tértől való megfosztottság, a bezártság. (LEBUJOS, 2006)

Az előzetes letartóztatás alatt mindenkinek szembe kell néznie a **bűnösség-ártatlanság problémájával**, amivel kapcsolatban három jellemző megoldásmód ismert: (1) A *bűnösség beismerése* az erőszakos bűncselekményt elkövetetteknel a leggyakoribb. (2) A *büntett tagadása* a deviáns szubkultúra szemében nem elfogadott. Úgy gondolják, hogy ezzel az ártatlanságát hangsúlyozó személy a fogolytársai fölé akarja helyezni magát morálisan. (3) A *bűnösség semlegesítése* különböző önigazolási technikák alkalmazásán alapul. Ezzel a személy semlegesíti a társadalmilag preferált normákat. Az önigazoló technikák: a felelősség tagadása, a kár tagadása, az áldozat tagadása, az elutasítók elutasítása, egy erkölcsi parancsra való hivatkozás. (BOROS és CSETNEKY, 2002)

2.2.6. A JAVÍTÓINTÉZETI NEVELÉS

A bűnelkövető fiatalkorúakkal (14-18 év) szemben a választható szankciók – büntetések és intézkedések – közül a bíróság elrendelheti a javítóintézeti nevelés intézkedését. (HATVANI és PAPHÁZI, 2003) A bíróság akkor rendel el javítóintézeti nevelést, ha a fiatalkorú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezés szükséges. Egytől három évig terjedhet a javítóintézeti nevelés tartama, és a 19. életévét betöltött fiatal a javítóintézetből el kell bocsátani. A javítóintézeti nevelés idejébe az előzetes fogvatartás teljes ideje is beleszámít. (1978. évi IV. TÖRVÉNY A BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYVRŐL, 118. §, 120/B. §)

2.2.6.1. A javítóintézetek szakmai munkája

X Javítóintézet szakmai munkája

Az intézmény *feladata* a javítóintézeti nevelésre utalt fiatalok komplex reszocializációjának biztosításával a bírói ítélet végrehajtása.

A javítóintézeti nevelés *célja* a fiatalok egyéni és kis csoportos fejlesztése, korrekciós nevelése, kriminalizálódásuk csökkentése, társadalmi beilleszkedési zavarainak megszüntetése, oldása, oktatása, munkafoglalkoztatása, szakmai, tanfolyami képzése, személyiségállapotuk figyelembe vételével a társadalomba történő visszairányítása, igény és lehetőség szerinti utógondozása, kulturális szintjének emelése.

A bűnelkövető fiatalok *speciális szükségletekkel* rendelkeznek. Esetükben kiemelt szerepet kapnak a *szociális, nevelési-oktatási, mentálhigiénés és egészségügyi szükségletek*. A javítóintézeti nevelés a speciális szükségletek kielégítése útján növeli a szocializáltsági szintet, a társadalomba való beilleszkedés és visszailleszkedés esélyeit, és figyelembe veszi a szociokulturális háttér jellemzőit.

Az intézmény *pedagógiai feladatai* a következők: a kulturáltsági szint emelése; a szocializációs folyamat hiányosságainak pótlása, illetve korrigálása; a munkavégzéshez szükséges készségek, képességek fejlesztése; a viselkedés formálása; az érzelmi élet fejlesztése; az erkölcsi fejlődés elősegítése; a testi nevelés az egészséges életmód kialakítása.

Az *Otthon részleg* feladata az elsődleges szocializációs célnak való megfelelés, és a gondozás folyamatában való részvétel. A kiemelt nevelési szintér a növendékcsoporthoz, mely igyekszik az érzelmi biztonságot nyújtó légkör kialakítására, és ezzel a személyiségfejlődést elősegítő feltételek megteremtésére. Az *Otthon csoportokba* a speciális ellátást nem igénylő fiatalok kerülnek, és normál pedagógiai eszközökkel folyik a komplex fejlesztés. A Különleges csoportok közé tartozik a *Befogadó csoport*. Ide olyan fiatalok kerülnek, akiknél a nevelési-fejlesztési korrekciós terv előkészítése, és a megfelelő csoportkörnyezet kiválasztása folyik. A javítóintézeti életre készíti fel a növendéket. A *Korrekciós csoport* a tanulásban-, és értelmileg akadályozott növendékek komplex fejlesztésére létesült. A *Pszichopedagógiai csoport* a pszichés rendellenesség következtében kialakult alkalmazkodási és beilleszkedési problémákkal küzdő fiatalokat foglalkoztatja. Az *Egészségügyi részleg* csoportja a pszichogén funkciózavarokkal, pszichoszomatikus tünetekkel rendelkező növendékek nevelési színtere. A *Zárt intézeti részleg* csoportja a súlyos magatartászavart mutató, az intézet általános rendjét súlyosan vagy többször megsértő növendék rövidtávú, szoros felügyelettel biztosított foglalkoztatását biztosítja.

Az *Iskolai részleg* a nevelési-oktatási szükségletet elégíti ki. A fiataloknak lehetőségük van az általános iskola befejezésére, szüksége esetén gyógypedagógiai képzésben való részvételre. A szakképzés, szaktanfolyami képzés keretén belül pedig szakmunkás és betanított munkás képzésben való részvételre.

A *Munkafoglalkoztatás részlegei* a szakképzésben, szaktanfolyami képzésben nem részesülő növendékeket foglalkoztatják. Ipari munkafoglalkoztatás lehetséges színterei: kőműves, szerkezetlakatos, esztergályos, forgácsoló, faipari-gépi fafeldolgozó, festő, kosárfonó. Mezőgazdasági munkafoglalkoztatás lehetséges színterei: kerti munkás, állatgondozó. Terápiás munkafoglalkoztatás színterei: művészetterápia.

A szakmai program a fiatalok szükségleteinek kielégítését szolgálja. A javítóintézet nem izolált intézeti környezetben a fiatal akarata ellenére, büntetésből szándékozik megjavítani a növendékek erkölcsét, hanem a fejlesztés alapjául a fiatalokban rejlő pozitív értékeket tekinti, és felhasználja a szűkebb és tágabb környezet támogató erejét. A *szakmai tevékenység kiemelt szempontjai*: sérülésspecifikus fejlesztési cél meghatározása; a megoldandó problémáknak az elsődleges szocializációs közeggel való összefüggésének feltárása; a fejlesztésre fordítható idő hatékony kihasználása; a további kriminalizálódás fékezése; az önkéntesség lehetőségének biztosítása. („SÁRGA FALAK” SZAKMAI PROGRAM, 2005)

Y Javítóintézet szakmai munkája

Az Y Javítóintézet *alaptevékenysége* a bíróságok által előzetes letartóztatásba helyezett fiúk számára javítóintézeti ellátás biztosítása 14-19 éves korig. Az intézet *feladata*: a letartóztatottak őrzése; személyiségük fejlesztése, korrekciója (maximálisan figyelembe véve egyéni szükségleteiket); valamint a kriminalizálódástól való megóvás.

Az intézményben folyó *oktatás* célja a tanulók ismereteinek bővítése, magasabb iskolai végzettség megszerzése, munkaerő-piaci esélyeik növelése, a sikeres reszocializáció elősegítése, a tanulás iránti motiváció kialakítása, a hatékony tanulási technikák megismertetése. Az oktatás hagyományos iskolai keretek között folyik, melyet az egyéni felzárkóztatást biztosító egyéni korrekció egészít ki. Az intézmény speciális helyzete miatt a tanulók bekerülése és távozása nem igazodik a hagyományos szorgalmi időszakhoz. További képzés keretében lehetőség van palántanevelő, kéziszővő, kisállat-gondozó, számítógép kezelői, alapfokú festő-mázoló tanfolyamon való részvételre.

A *Nevelőotthonban folyó pedagógiai munka* szerint az intézeti nevelés szemléleti kerete a következő: az intézeti nevelés céljainak, tartalmának, fő feladatainak

megfogalmazása során egyszerre kell figyelembe venni a társadalmi és intézeti szerkezet *struktúra* jellegét; a gyermekvédelem és büntetés-végrehajtás alkotórészeit, az egyes növendék és nevelő szerepét (*funkció*), illetve mindkettő kialakulását, fejlődését, működését, azaz a *dinamikát* - kölcsönhatásban a konkrét nevelési szituáció struktúrájával, funkciójával és dinamikájával.

Az intézményben „Ágacska” néven működik egy *szociálpedagógiai csoport*. A csoport általános célkitűzései között a következők szerepelnek: A növendékek felkészítése az intézményi szocializációból adódó egyéni, csoportos és intézményhez köthető feladataikra. Az egyéni beilleszkedés segítése, a csoportidentitás feltételrendszerének megteremtése, a saját idő megszervezésének segítése, a folyamatos alkalmazkodási kényszer motivációs bázisának kialakítása és szinten tartása. Az önismeret és társismeret igényének fejlesztése, és a szabálykövető magatartás érzelmi elfogadásának megalapozása. Az etnikai származásbeli különbözőségekből adódó másság elfogadásának támogatása és elősegítése. Az intézet valamennyi dolgozójának és növendékének megismertetése, a formálison túli személyes kapcsolattartás rendszerének támogatása, a várható követelményszint, a követelmények teljesítésének módjának felvázolása. A "mi" tudat kialakításának segítése.

A *hagyományos nevelőotthoni programok* a következők: (1) *Játék*: a játékra, mint szocializációs képességre és készségfejlesztő programra tekintenek. (2) *Sport*: a növendékek fizikai és egészségügyi állapota teszi szükségessé. (3) *Lakókörnyezet díszítése*: az igényes környezet nevelő hatása jelentős, ha a növendékek felelősek környezetükért, és munkájukat értékelik, irányítják. (4) *Nonverbális mozgásszínház*: esetében az alábbi szempontok fontosak: fizikai-testi állapot, akaraterő, önbizalom, önkritika, figyelemkoncentráció.

A *munkafoglalkoztatásnak* két fő része van: önkiszolgáló tevékenységet végző csoportok és bedolgozói munkát végző csoportok. A munkacsoportok a következők: vasalói, varrodai, mosodai csoport; karbantartói munkacsoport; kertészeti foglalkoztatás; szövőműhelyi foglalkoztatás; bedolgozói munkacsoport. Három kreatív műhely működik terápiás foglalkoztatás keretében: üvegfestés; gyöngymunkák; plüss állatok, makramé, jelmezek készítése.

A *pedagógusi és pszichológusi munka* számos ponton *kapcsolódik* a szakmai tevékenység során. A pszichológusi munka segíti a pedagógiai tevékenység rendszerét, konzultánsként jelentkezik az intézet egésze felől. A növendék személyisége felőli megközelítésben szemlélt pedagógusi - pszichológusi munka mutatói, kapcsolódási pontjai: A pszichológusi kiscsoportos munkának két formája létezik itt: *szabadinterakciós csoportok*: a hozott élmények feldolgozását az aktuális élmények, alkalmazkodási problémák feldolgozása

segíti; *strukturált interakciós csoportok* - viselkedésterápiás befolyásolás. Az intézetben *specifikus nagycsoport* is működik. A Befogadó nevelési csoportban a növendékek, nevelők, pszichológus és egyéb a növendékekkel foglalkozó munkatársak is részt vesznek. A csoport célja a befogadás utáni alkalmazkodás, a pedagógiai szokásrendszerek, az intézeti elvárások iránti érzékenység kialakítása és belsővé tétele. A krízis helyzetek során is kiemelt a pedagógusi-pszichológusi együttműködés.

A *kapcsolattartás* esetében pszichológusi segítséget nyújtanak, a kapcsolat felvétele, fenntartása, esetleges szüneteltetése folyamatában. A növendékek speciális problémái között szerepel a drog-, és alkoholfogyasztás. A *drogprobléma* kezelése érdekében számos intézkedést tesz az intézmény. A szakorvosi gyógyszeres ellátás mellett egyéni intenzív pszichés és pedagógiai támogatást kapnak a növendékek, egyéni foglalkoztatási terápiában, csoportterápiában vesznek részt, felvilágosítják őket a drog, alkohol, dohányzás káros következményeiről. Az iskolai oktatásban és a nevelőotthoni programban is többször feldolgozott téma a drog. A dolgozók számára a drogfogyasztással, egyéb káros szenvedélyekkel kapcsolatos előadást és esetkonzultációkat szerveztek, írásos tájékoztató készült a pedagógus munkakörben dolgozók részére „A drogprobléma kezelésével kapcsolatos általános tennivalók” és a „Drogprotokoll az egyéni esetekben” címmel. (PEDAGÓGIAI PROGRAM)

Z Javítóintézet szakmai munkája

Az intézet fő *feladata* azoknak a fiatalok számára a fogadása, akik bűncselekményt követtek el, és ezért a bíróság javítóintézeti nevelésre ítélte őket, valamint az előzetes letartóztatásukat töltő fiatalok fogadása. Két speciális gondozási részleg működik még az intézményben: az *anya-gyerek otthon*, mely a javítóintézeti nevelés előtt vagy alatt gyermeket vállalt fiatal anyáknak ad lehetőséget arra, hogy gyermeküket maguk nevelhessék; és egy *utógondozói csoport*. A csoportok fogadnak kívülről érkező, állami gondoskodás alatt álló, vagy onnan kikerülő fiatalokat. Az alapfeladat a fiatal lányok nevelése és személyiségformálása. A szakmai munka két fő *célja* a lányok hátrányainak feltárása és a felzárkóztatás, valamint értékeik felderítése, pozitív énkép kialakítása és deprivált jövőképük átalakítása.

Az intézmény dolgozói kidolgoztak egy pedagógiai játékot, amelyet *csoportgazdálkodásnak és anyagi érdekeltségi rendszernek* neveznek. Egy csoportban 8-10 lány él együtt, és két nevelő irányítja a csoport életét. A nevelők a pszichológussal, tanárokkal, szakoktatóval és szociális munkással konzultálva készítik el a növendék rövid- és

hosszú távú célokat tartalmazó egyéni fejlesztési tervét. A fejlesztésben nagy szerepet kap az állandó értékelés, aminek eszköze az anyagi érdekeltségi rendszer. A lányok munkájukért pénzt kapnak, és minden szolgáltatásért fizetniük kell. A zsebpénz a teljesítmény függvényében alakul. A keresett összeggel szabadon rendelkezhetnek. A csoportgazdálkodás lényege, hogy a havonta kiadott összeggel a csoportok gazdálkodnak.

A javítóintézetben lévő lányok kommunikációs készsége, problémamegoldása és konfliktuskezelése az agresszióra épül. A konfliktusok kezelésére és a saját érdekek képviselésére egy másfajta lehetőséget kínál sok más alkalmazott módszer mellett a "**Demokrácia Klub**". A klubfoglalkozások alkalmával szó esik az emberi és gyermeki jogokról, az együttműködés fejlesztéséről, a közös döntéshozatal mechanizmusának megtapasztalásáról, a konfliktuskezelés alternatíváiról. A klubok tematikája két egymásra épülő részből áll: az elméleti anyag és az azt követő játékos feldolgozó szakasz. Az egészéves munkát táborozással zárják.

A mindennapok és a jövő kiszámíthatóvá tétele az **idő strukturálása**, a napok megszervezése által fontos hangsúlyt kap az intézet életében.

A lányok délelőtt iskolába járnak, és tanműhelyi munkafoglalkozásokon vesznek részt. Az oktatás helyzete speciális, hiszen az intézetbe kerülés nem igazodik a tanítás megszokott ritmusához, a bekerülés és távozás időpontja nem illeszkedik a tanév rendjéhez. Ezen okok miatt kidolgoztak egy speciális oktatási formát, a **témakörös rendszerű oktatást**. A témaköröket a NAT által előírt minimális követelményrendszer és a lányok terhelhetősége alapján dolgozták ki. Az egyes témák feldolgozása 1-1,5 hónapos ciklusokban történik, és a témakörök viszonylag önálló, független egységeket alkotnak. Egy Phare-program keretében néhány tantárgyból (történelem, magyar, pályaorientáció) a témakörös rendszerű oktatáshoz megfelelő munkatankönyveket készítettek. A **munkafoglalkozások** a kertészetet, a parkgondozást, téli időszakban ajándéktárgyak készítését, a lakókörnyezet díszítését foglalják magukba.

A **délutáni tevékenységek** is változatosak: tanulási óra, választható szakkörök, tematikus foglalkozások, csoportértékelés, sportolási lehetőség és klubok. A következő tevékenységeket gyakorolhatják a lányok: festés-rajzolás, papírmunkák, filmmunkák, fonalmunkák, hímzés, nemezés, textilmunkák, szőrme- és bőrmunkák, agyagozás, fazekasság, mézeskalács-készítés, tojásfestés, virágkötés, bábozás. Működnek olyan szakkörök, foglalkozások, melyek a cigány népművészetre, kultúrára építenek. (B. ACZÉL et al., 2000)

2.2.6.2. Javítóintézet utáni életutak

KISS Mária és KATONA Péter a *javítóintézetből elbocsátott lányok társadalmi beilleszkedését* vizsgálta. A lányok utóéletéről a következő adatokat kapták: Az intézetből kikerült növendékek 51%-a számára az intézmény munkahelyet biztosított, 3%-uk terhesen családba vagy anyaothonba került, 13%-uk a GYIVI-be került, és ott gondoskodtak munkába állításukról, 33% viszont nem rendelkezett munkahellyel. Az elbocsátott növendékek közül 9%-nak sikerült a pártfogójával jó kapcsolatot kiépítenie, a többiek ezt kényszerintézkedésnek élték meg. A kutatás alapján az intézet elhagyását követő néhány hónap a legjelentősebb a beilleszkedés szempontjából. Ezért lenne fontos, hogy intenzív kapcsolat alakuljon ki a szociális gondozó, a fiatal és környezete között. A volt növendékek lakáskörülményeinek vizsgálata szerint önálló lakással nagyon kevesen rendelkeztek, a családjuknál éltek a legtöbben, és lakáshelyzetük rendezésére nem is számítottak a jövőben. A gyermekes anyák közül 81% házassági vagy élettársi kapcsolatban élt. Az élettársak többsége hasonló környezetből került ki, mint a volt javító növendékek. Egyetlen személy végezte csak majdnem el az elbocsátás óta a középiskolát. A többiek iskolai végzettsége nem változott. A vizsgált csoport társadalmi beilleszkedése megtörtént, de a legtöbben a társadalom perifériáján éltek. A beilleszkedés okaként a következők szerepeltek: családhoz tartozás, személyes kötődések, saját család alapítása. (KISS és KATONA, 1990)

UTASI Judit a *pártfogók felügyeletének eredményességéről* végzett vizsgálatot a *javítóintézetből elbocsátottak esetében*. A fiatalkorúak utóéletéről a következő adatokat kapta: 12%-uk esett vissza, 43%-uk pedig bűnözéstől mentes életet él. 7,5%-uk tart fenn kapcsolatot a korábbi bűntársaival, 40,2%-uk kerüli őket. Családi konfliktusok voltak a fiatalok 4,7%-ának életében, munkanélküli volt 33,6%-uk, 21,5%-uk el tudott helyezkedni. Pozitív változás volt megfigyelhető 33,6%-nál, rosszabbodott a magatartása 14,9%-nak. A fiatalok közül 32,7% működött együtt a pártfogójával, viszont 14,9% erre nem volt hajlandó. A pártfogók hasznos segítséget nyújtottak a beiskolázásban, egészségügyi problémák esetében és a munkahelyszerzésben. UTASI szerint a legnagyobb segítség a fiatal számára a család és az olyan pártfogók, akik felvállalják a szülő szerepét, nyomon követik a fiatal sorsát, de ilyen esettel csak kevéssel találkozott. Véleménye szerint a pártfogói felügyeleti intézmény nem működik túl hatékonyan. (UTASI, 2001)

HATVANI Erzsébet és PAPHÁZI Tibor tanulmánya azt vizsgálja, hogy mi történik a javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalokkal a javítóintézetből való kikerülésük után. A *javító utáni életutaknak* 3 fő típusa rajzolódik ki: a *korai visszaesés*, a *visszaesés-közeli peremhelyzet* és a *beilleszkedés*. Azt, hogy a fiatal melyik utat választja, befolyásolják a régi családi viszonyok,

az esetleges új családi kapcsolatok, az iskolai végzettsége és a rendelkezésére álló munkalehetőségek. Az életútra befolyással vannak a javítóintézet segítségnyújtási lehetőségei, a fiatal szociális kategóriához való tartozása és szociális tőkéje. A társadalmi élet perifériájára való kerülésnek több tényezője is van. Ezek a következők: (1) A fiatalok gyakran az eredeti deviáns környezetükbe térnek vissza. (2) Lakáshelyzetük rosszabb az átlagnál. (3) iskolázatlanságuk, képzetlenségük és hátrányos településeken lévő lakóhelyük miatt munkanélkülivé válnak sokan közülük. (4) Gyakran változtatnak munkát, ami összefüggésben van azzal, hogy rosszul fizetett betanított és segédmunkákat kapnak csak. (5) A segítő jellegű intézményrendszer kiépítetlen. A társadalomba beilleszkedni tudó fiatalok élete is hasonlóan nehéz a rossz anyagi és szociális helyzetük miatt. A visszaesők már javító időszakuk alatt, vagy nem sokkal azután, újabb bűncselekményt követnek el. A kriminális karrier folytatódása esetén az egyén társadalmilag gyökeretelenné válik, ami teljes társadalmi kapcsolati rendszerére kihat. A visszaesés azokra jellemző, akiknek a korábbi életmódjuk fixálódott, értékrendjük visszafordíthatatlanul a szubkultúra hatása alatt marad. A visszabukás felé tartóknak a javítóintézetekben töltött idő közömbös. (HATVANI és PAPHÁZI, 2003)

2.2.6.3. Reszocializáció

A fiataikorúak reszocializációja egy *komplex és speciális nevelési folyamat*. Célja az antiszociális fejlődésirányú és /vagy bűnelkövető fiatalok speciális szükségleteinek teljes körű és/vagy célszerű kielégítése. A speciális szükségletek a következők: *szociális, nevelési- oktatási, mentálhigiénés és egészségügyi szükségletek*. Ezáltal javul a fiatalok szocializáltsági szintje, és növekszik a társadalomba való be- és visszaillesztés esélye. A speciális jelleg a sérülésspecifikus szükségletekben és módszerigényben nyilvánul meg. A komplexitás a diagnosztikus tevékenység minden területre kiterjedő voltában ragadható meg. A reszocializáció a fiatal szűkebb-tágabb társadalmi környezetének bevonásával megy végbe. Három gondozási szakaszból áll: előgondozás, intenzív gondozás és utógondozás. (VOLENTICS, 1999)

„A fiataikorú nem bűnöző, hanem olyan gyermek, akit szocializációs folyamatának nehézségei és/vagy személyiségfejlődési zavarai a bűnelkövetés útjára vezettek. Reszocializációjában éppen ezért nem a büntetés az elsődleges, hanem a segítség igényével fellépő nevelő-fejlesztő gondozás mint esélyt adó szolgáltatás. A gondozási formáknak és módszereknek éppen ezért olyanoknak kell lenniük, melyek a degradálási-degradálódási folyamat beindítása és fájdalomkózosás nélkül segítik őt arra az útra, melyen emberi méltóságát megőrizheti.” (VOLENTICS, 1999, 80)

2.3. SERDÜLŐKOR ÉS JÖVŐ-ORIENTÁCIÓ

A jövőben való eseményekre való felkészülés az emberi gondolkodás és cselekvés fő jellemzője. Ezt a jövőben reálisan remélt állapotot *jövőképnek* nevezzük. A jövőbeli események hatása serdülő- és ifjúkorban a legjelentősebb, bár mindenki esetében motiválja a mindennapi cselekvést. A fiatal életstílusról, karierről, családról hozott jövő-orientált döntései befolyásolják későbbi életformáját. A jövőkép az identitásképzés folyamatában is fontos. NURMI (1998) szerint a *jövő-orientáció pszichológiai folyamata* három egymást követő elemből áll. A *motiváció* nem csupán a szükségletek kielégítésére irányuló nyomás, hanem a húzóerő, ami céljainkban megjelenik. A *tervezés* során a lehetséges célokkal kapcsolatban felbecsüljük a tárgyi körülményeket, amelyek céljaink megvalósításához elengedhetetlenek. Ezenkívül azokat az embereket is átgondoljuk, akik ellenőrizhetik és befolyásolhatják a tervek megvalósulását. Az *értékelés* az a folyamat, melynek során kiválasztjuk a ténylegesen végrehajtható, reális kockázattal rendelkező és kognitív szinten értékelhető eseményeket. (MOLNÁR, 2002)

NORMAN (1995) szerint a jövőorientáció mögöttes tényezőket foglal magában. Ezek a személynek ahhoz a motivációjához kapcsolódnak, hogy elkerülje énjének azokat az aspektusait, amelyektől tart, és jövőbeni énjének reményeit elérje. Ezek a tényezők a következők: a jövőbeni én hozzáférhetősége, annak mértéke, hogy a jövőbeni én az aktuális énnel a része, annak mértéke, hogy a jövőbeni én önmagában is integrált egészet alkot, és annak mértéke, hogy az egyén a jövőbeni én elérését vagy elkerülését mennyire tartja kontrolláltnak. (TÓKOS, 2005)

A kutatók számos esetben különbséget tesznek a jövő-orientáció és a *jövőre vonatkozó kilátások* között. A jövőre vonatkozó kilátások a jelenlegi cselekvések, döntések és ezek jövőbeli eseményekkel való kapcsolatának tudatosságát jelentik. A kilátások kapcsolatba hozhatóak a szociokulturális háttérrel. PULKINEN (1990) szerint azoknak világosabb a kilátásuk a jövőre, akiknek több pozitívemlékük van a családjukról, és akik a szüleik által előnyben részesített érdeklődési területeket preferálták. (JÁMBORI, 2007)

GJESME (1979) szerint a jövő-orientációnak **4 fő komponense** van: (1) *belevonódás* - a személy milyen mértékben koncentrálna a jövőbeli eseményekre, (2) *előrevetítés* – a személy mennyire készül a jövőre, (3) *jövővel való foglalkozás* – a személy mennyi időt fordít a jövővel való törődésre, (4) *időbeli bejósolás* – a személy milyen pontosan tudja előrejelezni az eseményeket. (JÁMBORI, 2007)

2.3.1. SZEMÉLYES CÉLOK

BRUNSTEIN és MAIER (1996) a személyes célokat jövő-orientált reprezentációknak nevezik. A személyek szeretnék azokat jelen élethelyzetükben elérni vagy elkerülni. NUTTIN (1984) szerint a célok rendszere egy komplex struktúra. Ez magába foglalja a viselkedési tervet, a szükséges eszközök kiválasztását és az egyén személyes motívumainak, értékeinek, érdeklődésének értékelését, valamint a környezet elvárásait és normáit is szem előtt kell tartani. BRUNSTEIN és GOLLWITZER (1996) úgy gondolja, hogy az emberek sokszor ezeknek a céloknak a segítségével határozzák meg önmagukat. BRUNSTEIN (1993) modellje alapján elmondható, hogy a céloknak való elköteleződés és a célok elérhetősége meghatározói a szubjektív jólétnek. Az elköteleződés erőssége meghatározza a célok teljesítését, és ez jelentős hatást gyakorol a szubjektív jólétre. Az értékelő visszacsatolás a környezet oldaláról pedig segít abban, hogy az egyén megállapítsa, hogy céljainak teljesítése mennyire felel meg önmaga és környezete elvárásainak. Többek között BRUNSTEIN és munkatársai (1999) bebizonyították, hogy a személyes célok elérésének szempontjából a referenciaszemélyek támogatása nagyon meghatározó. A társas kapcsolatok hatására a mentális egészség fennmaradása valószínűbb, és a személyes célok realizálása könnyebb. SEGNER (1995) szerint a serdülők jövő-orientációjukat kétféle módon alakítják. Az egyik forma a felnőtt élet céljait foglalja magában, úgy mint a továbbtanulás, munka, család, tehát tükrözi a felnőtt életbe való átmenetet. A másik forma a selfhez, jelentős személyekhez, javakhoz kapcsolódó reményeket és félelmeket tartalmaz. Ez a céljaikban bizonytalan fiatalokra jellemzi. NURMI (1994) azt tapasztalta, hogy a nemek közti különbségek szempontjából a lányok családi élettel kapcsolatos reményei és félelmei gyakoribbak, mint a fiúknál. Fiúk esetében a szabadidővel és a barátokkal kapcsolatos célok többször jelennek meg. (JÁMBORI, 2007)

2.3.2. JÖVŐ-ORIENTÁCIÓT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

2.3.2.1. Társadalmi változások

Margaret MEAD a fiatalok *jövőképének* és a *civilizációs fejlődés* szakaszainak összefüggését térképezte fel. Az ő központi fogalma a fiatalok identitása. A *posztfiguratív* korszakra jellemző, hogy a jövő ismétli a múltat. Ez a felnőtt társadalom leutánzását, és a fiatalok függőségét jelenti. A *kofiguratív* korszak az a társadalmi fejlettségi fok, amelyben a jövő elvárásaira felkészül a jelen. A fiatalok készülnek a felnőtt életformára, a fiatal és felnőtt magatartásformák világosabban elkülönülnek, a fiatalok egyre inkább autonóm szerepeket

töltenek be. A *prefiguratív* korszak megjelenését a technikai rohamos fejlődése teszi lehetővé. Itt a jövő már a jelen integráns részeként jelenik meg. A fiatalok függetlenednek a felnőttektől, és már nem csak az idősebbek tanítják a fiatalabbakat, hanem ők is kénytelenek tanulni gyermekeiktől. (MOLNÁR, 1994)

Napjainkban a társadalom egyik legfontosabb értékévé az *énközpontúság* válik. Ez az önmegvalósításra, a saját célok és elképzelések, a saját személyes érdekek szem előtt tartására ösztönzi az embereket. Így az élet versenycentrikussá és agresszívá válik, ami azt eredményezi, hogy az emberek a személyes kapcsolatok esetében is a domináns szerep megragadására, az uralkodásra törekcszenek. NURMI (1992) szerint a jövőbeli célok tükrözik a normatív elvárásokat. Ezért az adott társadalom által fontosnak tartott értékek az iskolai és a családi szocializáció révén beépülnek a serdülők énképébe. Tehát a társadalmi változások befolyásolják a fiatalok jövőre vonatkozó elképzeléseit. (JÁMBORI, 2007)

2.3.2.2. Családi környezet

SALLAY Hedvig saját vizsgálata és a korábbi kutatások alapján megalkotott egy elméleti modellt a szülői nevelés és a jövő-orientáció összefüggéseire. Ennek értelmében a szülői nevelési célok, a szülői nevelési attitűdök, a szülői nevelési stílus és a családi légkör befolyással bír a jövő-orientációra, azon belül a tartalmakra. Az idői kiterjedésre és a kontroll képességére. A vizsgálatban kapott eredmények szerint a leggyakoribb remények az oktatáshoz, a munkához és a családhoz kötődtek. A leggyakrabban említett félelmek a munkához, családhoz és a saját egészségi állapothoz tartoztak, de megjelentek félelmek a szülők egészségi állapotával és a self-releváns jellemzőkkel kapcsolatban is. A fiúk manipulatívabbnak érezték édesanyjukat, a lányok pedig úgy gondolták, hogy anyjuktól több támogatást kapnak. A fiatalok úgy vélték, hogy az időben a jelenhez közelebb eső célokat jobban kontroll alatt képesek tartani, mint a távolabbi terveket.

A családdal, a barátokkal kapcsolatos elképzeléseket befolyásolták a szülői nevelési eljárások. A fokozott anyai támogatás és az apa konformitása gátolta a fiatalok családdal kapcsolatos vágyainak kifejezését. Az anya konformitása pedig, különösen fiúk esetében, a barátokkal kapcsolatos remények gyakoriságára volt kedvezőtlen hatással. A fokozott konformitás a szülők egészségi állapota miatti korai aggodást is eredményezheti. A következetes nevelői attitűd kedvezően befolyásolta a családdal kapcsolatos félelmek időbeli kiterjedését. A konfliktusos családi háttér a családdal kapcsolatos vágyak időbeli eltolódását idézte elő.

A következetes, megfelelően támogató attitűdök és a harmonikus családi légkör elősegíti a fiatalok jövőbeli reményeinek és ezek időbeli kiterjedésének megfelelő alakulását. A konformitásnak, a túlzott szabályorientáltságnak, a túlzott támogató attitűdnek pedig kedvezőtlen hatása van. A családi környezet elsősorban a jövőbeli családi elképzeléseket befolyásolja, és az oktatással és munkával kapcsolatos terveket kevésbé. (SALLAY, 2003)

2.3.2.3. Iskolai környezet

JÁMBORI Szilvia vizsgálatának eredményei szerint a 15-16 évesek sokkal optimistábbak az oktatással kapcsolatos célok megvalósulásával kapcsolatban, mint a náluk idősebbek. Ez valószínűleg összefüggésben van azzal, hogy ők nagyobb szülői támogatásról számolnak be. Ennek oka az lehet, hogy ők még távol állnak a felvételi követelményektől. Később tanulással kapcsolatos céljaik tekintetében egyre bizonytalanabbá válnak.

A támogató iskolai légkörben rajzolódnak ki a legpontosabban és legkonkrétan a jövőképben a továbbtanulással kapcsolatos tervek. Az iskolához való negatív viszonyulás együtt jár azzal, hogy a fiatalok a továbbtanulással kapcsolatos céljaikat kevésbé tartják fontosnak. A jövőbeli munkahellyel kapcsolatos elképzelésekre kedvező hatással van az iskolai légkör igazságossága. Minél igazságosabbnak tartják a légkört, annál fontosabbak a munkával kapcsolatos tervek. Minél pozitívabb az osztálylégkör, annál nagyobb esélyt látnak a fiatalok a jövőbeli munkahelyi elképzeléseik megvalósulására. (JÁMBORI, 2003)

2.3.3. A SZOCIÁLIS KÖRNYEZET BEFOLYÁSA A SERDÜLŐK JÖVŐ ORIENTÁCIÓJÁRA

JÁMBORI Szilvia több mint 400 15-21 éves középiskolás diák részvételével végzett vizsgálatának célja megmutatni, hogy a tágabb szociális környezet és a szülői nevelési stílusok milyen szerepet töltenek be a serdülők jövő-orientációjának alakításában. Vizsgálta az iskolai környezetnek, tanár-diák kapcsolatnak, osztálylégkörnek, kortársakkal folytatott interakciónak is a fiatalok versengés iránti attitűdjére, sikerorientációjára és jövő-orientált céljainak, vágyainak alakulására kifejtett hatását.

A leggyakrabban említett jövő-orientált célok és félelmek egyaránt a továbbtanuláshoz, munkához és családi élethez kapcsolódtak. Az első helyen a tanulással kapcsolatos elképzelések álltak, ezt követték a munkával, munkahellyel, majd a családi élettel kapcsolatos tervek.

A kutatás a következő eredményeket hozta: A *nemi különbségek* tekintetében megfigyelhető volt, hogy a lányoknál gyakrabban megjelenik és konkrétan,

megvalósíthatóbb igényeik vannak a családi kapcsolatok igénye szempontjából. A szülők nagyobb támogatást nyújtanak a lányok jövőbeli családi élettel kapcsolatos terveinek megvalósításához. A fiúk jövőbeli céljai között gyakrabban szerepelt a saját tulajdon, és a baráti kapcsolatok szerepére nagyobb hangsúly helyeződött a jövőképben. Ezenkívül a fiúk a versengésben és a sikerorientációban is nagyobb magasabb értékeket értek el, mint a lányok.

Az *életkori különbségek* terén az volt megfigyelhető, hogy a legidősebb korcsoport (18-21 évesek) számolt be a legkisebb szülői támogatásról a későbbi munkahellyel kapcsolatos terveik megvalósításának tekintetében. Ugyancsak ez a korcsoport kapta a legtöbb támogatást a jövőbeli családi tervek megvalósításához. A továbbtanulási tervek megvalósulását tekintve a legfiatalabb korosztály (15-16 évesek) volt a legoptimistább.

A *családi struktúrából adódó különbségek* a következők: Az egyszülős családban nevelkedő fiatalok esetében nagyobb szerepet kap a jövőbeli egészséges, harmonikus családi élet. Az elvált szülők gyermekei esetében az önállósodási törekvéseket és a versengés iránti fogékonyságot jobban támogatták, mint a teljes családban élőknél. Az egyszülős családban felnőtt fiatalok a sikerorientáció magasabb szintjét figyelték meg.

Az *erősen és gyengén versengő személyek* összehasonlítása a következő eredményeket hozta: A gyengén versengő személyek jövőképében fontosabb szerepet töltenek be a családi élettel kapcsolatos célok, a versengő fiatalok esetében az ilyen tervek háttérben maradnak vagy később jelennek csak meg.

A szabályorientált, támogató családi légkörben felnőtt serdülők jövőképében konkrétabb családi életükkel kapcsolatos célok jelennek meg. Ezek a célok megvalósíthatóbbak és fontosnak ítélik meg őket. Konfliktusos családi légkörben a jövőbeli munkával, továbbtanulással, családi élettel kapcsolatos terveket a szülői támogatás hiánya jellemezte. A jövőbeli továbbtanulási és munkával kapcsolatos elképzeléseket konkrétabbá, megvalósíthatóbbá teszi az iskolai motiváció, a pozitív és igazságos osztálylégkör és a tanárok szabályorientált viselkedése. A jövőbeli munkahellyel kapcsolatos terveket az iskolai tapasztalatok befolyásolják a legjobban. Az anya támogató attitűdje elősegíti a családi élettel kapcsolatos tervek fontosabbnak való megítélését, az apai támogatás azonban nem járul hozzá a konkrétabb tervek megfogalmazásához. A családi élettel, munkahellyel, szabadidővel kapcsolatos elképzelések konkrétsága összefüggésben van a kortárskapcsolatokkal. A biztonságos kapcsolatok elősegítik a tervek konkrétabb meghatározását. A jövőbeli tervek meghatározását akadályozza a támogatás nélküli, manipulatív, korlátozó szülői nevelés. (JÁMBORI, 2007)

III. VIZSGÁLAT

3.1. A VIZSGÁLAT CÉLJA

Vizsgálatom célja az volt, hogy feltárjam, milyen különbségek, illetve hasonlóságok adódnak a javítóintézeti nevelésre ítélt és az előzetes letartóztatásban lévő, valamint a középiskolába járó serdülőkorú fiatalok jövőképében, jövőbeli terveiben, elképzeléseiben. Ezenkívül szerettem volna feltárni, hogy a három csoport jövő-orientált céljai között milyen tartalmak jelennek meg, milyen érzéseik vannak jövőjükkel kapcsolatban, milyennek látják terveik megvalósulásának esélyét, mit neveznek meg jövőjüket befolyásoló tényezőként, valamint mennyire részletes jövőképük kidolgozottsága.

3.2. HIPOTÉZISEK

- 1) A javítóintézeti nevelésre ítélt, az előzetes letartóztatásban lévő és a középiskolás fiatalok között különbségek adódnak a jövőbeli életkörülményeikkel, családjukkal, barátaikkal, tanulóyaikkal és munkájukkal kapcsolatos terveik és céljaik tekintetében.
- 2) A javítóintézeti nevelésre ítélt és az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok nagyobb számban számolnak be jövőjükkel kapcsolatos negatív érzelmekről, mint a középiskolások.
- 3) A javítóintézeti nevelésre ítélt és az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok jövőbeli terveik megvalósulására kisebb esélyt látnak, mint a középiskolás serdülők.
- 4) A javítóintézeti nevelésre ítélt, az előzetes letartóztatásban lévő és a középiskolás fiatalok egyaránt saját képességeiktől, erőfeszítésüktől függőnek gondolják a jövőjük alakítását.
- 5) A javítóintézeti nevelésre ítélt és az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok kevésbé részletesen írják le a jövőjüket, későbbi életükről szóló elképzeléseik kevésbé kidolgozottak, mint a középiskolás fiatalok tervei.

3.3. MÓDSZEREK

Ebben a részben szeretném ismertetni a vizsgálatban részt vevő személyek demográfiai jellemzőit, a mintavétel technikáját, az általam használt vizsgálati eljárásokat, valamint a kutatás körülményeit, menetét.

3.3.1. A VIZSGÁLATI SZEMÉLYEK

A vizsgálatban 196 fiatal vett részt (150 fiú, 46 lány). A vizsgálati személyek 15-19 éves fiatalok közül kerültek ki, átlagéletkoruk 16,7 év volt. A fiatalok 3 csoportja: (1) előzetes letartóztatásban lévő fiatalok (8 lány, 69 fiú); (2) javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok (12 lány, 51 fiú); (3) középiskolás fiatalok (25 fiú, 26 lány). A vizsgálati személyek demográfiai adatait a következő táblázat foglalja össze:

Csoport	Javítóintézeti nevelésben lévők		Előzetes letartóztatásban lévők		Középiskolások	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Csoport létszáma	63		82		51	
Nem szerinti megoszlás	12 lány, 51 fiú		8 lány, 69 fiú		26 lány, 25 fiú	
Átlagéletkor	16,9		16,2		17,5	
Életkor szerinti megoszlás						
15 – 16 év	17	27	53	64,6	28	0
17 év	31	49,2	23	28	23	54,9
18 – 19 év	15	23,8	6	7,3	51	45,1
Iskolai végzettség						
Általános iskola 1-5. osztály	4	6,4	8	9,8		
Általános iskola 6. osztály	16	25,4	15	18,3		
Általános iskola 7. osztály	15	23,8	19	23,2		
Általános iskola 8. osztály	19	30,2	25	30,5		
9-10-11. osztály	9	14,3	15	18,3		
Családi háttér						
Teljes család	28	44,4	32	39	28	54,9
Egyik szülő	10	15,9	12	14,7	10	19,6
Nevelőszülők, rokonok	2	3,2	5	6,1	1	2
Nevelőotthon, intézet	4	6,3	2	2,4	0	0
Több helyen nevelkedett	19	30,2	31	37,8	12	23,5
Apa iskolai végzettsége						
Nem befejezett általános iskola	4	6,3	1	1,2	0	0
Általános iskola 8 osztály	19	30,2	21	25,6	5	9,8
Szakmunkás bizonyítvány	28	44,4	30	36,6	30	58,8
Középiskolai érettségi	1	1,6	11	13,4	8	15,7
Főiskolai, egyetemi diploma	3	4,8	7	8,5	2	3,9
Anyai iskolai végzettsége						
Nem befejezett általános iskola	5	7,9	16	19,5	1	2
Általános iskola 8 osztály	26	41,3	23	28	9	17,6
Szakmunkás bizonyítvány	19	30,2	18	22	21	41,2
Középiskolai érettségi	4	6,3	10	12,2	14	27,5
Főiskolai, egyetemi diploma	2	3,2	7	8,5	6	11,8
Az ítélet hossza						
12 hó és annál kevesebb	13	20,6				
13-24 hónap	30	47,6				
25-36 hónap	20	31,7				
Az intézetben eltöltött idő						
6 hónap és annál kevesebb	30	47,6	50	61		
7-12 hónap	18	28,6	19	23,2		
13-24 hónap	15	23,8	13	15,9		
Testvérek száma (átlag)	3,61 (min:1 max:9)		4,14 (min:1, max:13)		1,45 (min:1, max:4)	

1. táblázat: A vizsgálati személyek demográfiai adatai

A kutatást 5 intézményben, *három javítóintézetben és két szakközépiskolában*, végeztem el. A javítóintézetek profilja különbözött: (1) javítóintézeti nevelésre ítélt és előzetes letartóztatásban lévő lányokat; (2) javítóintézeti nevelésre ítélt fiúkat; (3) előzetes letartóztatásban lévő fiúkat fogadó intézmények voltak. A vizsgálat időpontjában a javítóintézetekben tartózkodó fiatalok közül az előzetes letartóztatásban lévő fiúk $\frac{3}{4}$ -e, a javítóintézeti nevelésre ítélték kb. fele, a leánynevelő intézetben pedig az összes lány részt vett a vizsgálatban. A szakközépiskolák közül mindkettő vidéki iskola, ahol a fiataloknak lehetősége van egy szakmát elsajátítani és az érettségi vizsgát is megszerezni. A középiskolások 11. és 12. osztályosok voltak.

A vizsgálati személyek kiválasztása *hozzáférés alapú mintaválasztással* történt. A mintavételt az döntötte el, hogy milyen csoporthoz volt hozzáférésem azokon a napokon, amikor a kutatást végeztem.

A demográfiai adatokat a fiatalok közlése alapján ismertem meg. Mivel a javítóintézetekben lévő fiataloknak sok esetben nehézséget okozott az *adatlap* kitöltése, illetve előfordult, hogy nem ismerték a kért adatokat, lehetséges, hogy az itt közölt demográfiai jellemzők nem fedik teljes mértékben a valóságot. Az adatlap, amelyen rákérdeztem a vizsgálati személyek jellemzőire a mellékletekben található.

A fiatalok *életútjáról* kicsit részletesebb képet kaphattam abban a tekintetben, hogy kik nevelték őket eddigi életük során. A 196 fiatalból 62 több helyen is nevelkedett, ez a javítóintézeti nevelésre ítélték 30,2%-át, az előzetes letartóztatásban lévők 37,8%-át, a középiskolásoknak pedig 23,5%-át jelenti.

A több helyen nevelkedett fiatalok esetében a következő adatokat kaptam: A javítóintézeti nevelésre ítélték közül 78,9% két helyen nevelkedett. A fiatalok 52,6%-a teljes családba született, és ott is élt átlagosan 10 éves koráig. Ezt követően a legtöbben (36,8%) nevelőotthonba, intézetbe kerültek, 30,1%-ukat pedig az anya nevelte tovább. A középiskolások 91,7%-a két helyen nevelkedett. Szintén nagy százalékban (83,3%) teljes családban kezdték az életüket, majd átlagosan 11 éves korukban megváltozott a családi hátterük. Azt követően 50%-ukat az anya, 25%-ukat az apa nevelte tovább. Az előzetes letartóztatásban lévők 83,9%-a ugyanúgy mint az előző két csoport két helyen nevelkedett élete során. 64,5%-uk kezdte teljes családban az életét, majd átlagosan 9 éves koruktól más nevelte őket tovább. Legtöbbjüket az anya (35,5%), 29%-uk pedig nevelőotthonba, intézetbe került.

3.3.2. A VIZSGÁLATI ESZKÖZÖK

3.3.2.1. Tartalomelemzés

Börtönökben végzett vizsgálatok tapasztalatai azt mutatják, hogy a fogvatartottak gondolatainak, vélekedéseinek megismerésére az objektív adatokkal szolgáló kérdőíves vizsgálatok nem alkalmasak, hanem a tartalomelemzés a megfelelő módszer. A fogvatartottak nem a valódi választ adják a kérdésekre, hanem a kérdező által tőlük elvárt választ. Ezt a szelfreprezentáció mechanizmusa okozza. A zárt társas közegnek köszönhető szelfreprezentáció a megszerzett szociális státusz megtartása érdekében lép fel. A szelfreprezentáció során kettős attribúciót alkalmaznak a fogvatartottak: következtetnek arra, hogy a másik személy mit vár el tőlük, milyen viselkedést jutalmaz, valamint a saját másik személyről alkotott mentális reprezentációjukat is megvizsgálják. Tehát egy sztereotípiának engedelmessé válnak. (FLIEGAUF és RÁNKI, 2008) A fenti jelenség miatt választottam a tartalomelemzés módszerét.

A kutatás első részében a fiataloknak írniuk kellett egy fogalmazást arról, hogy mit gondolnak, *mi fog velük történni, ha elhagyják az intézetet* (javítóintézeti nevelésre ítélték); *ha ismét szabadok lesznek* (előzetes letartóztatásban lévők); *ha befejezik az iskolát* (középiskolások). Az instrukció pontosabban is ki volt fejtve: *„Hogyan fognak alakulni az életkörülményeid, a családi életed és a baráti kapcsolataid? Szeretnél-e tanulni a jövőben és mit? Milyen munkát szeretnél végezni? Milyen érzéseid vannak, amikor a jövődre gondolsz? Mennyire valószínű, hogy terveid megvalósulnak? A jövőd alakítása mennyire tőled függ? Ezenkívül természetesen bármit leírhatsz, amit a jövőddel kapcsolatban gondolsz.”* A felhasznált vizsgálati lapok a mellékletekben találhatóak.

A fiatalok által írt munkákat a tartalomelemzés módszerével elemeztem. A kódolási sémát a fogalmazások elolvasása után alakítottam ki. Meghatároztam 15 átfogó, nagyobb kategóriát és ezeken belül alkategóriákat is. Az alkategóriákon belül is található még egy részletesebb elemzési szint, mely tartalmait a fiatalok nem említették ugyan nagy százalékban, de úgy gondoltam, hogy az eredmények szempontjából érdekes lehet. Igyekeztem a kódkönyvet úgy kialakítani, hogy a fiatalok által említett minden elem valamely kategóriába besorolható legyen. Az egyéb kategóriákat azért alkottam, hogy az alkategóriákba nem beilleszthető tartalmak is kódolhatóak legyenek. A kódolás kategóriáinak kialakításához a NURMI és munkatársai (1992, idézi: JÁMBORI, 2007) által kidolgozott és JÁMBORI Szilvia

(JÁMBORI, 2007) által is használt kategóriarendszert vettem alapul. A kódolási séma tehát a következőképpen épült fel például az oktatás főkategória esetében:

<i>Főkategória</i>	<i>Alkategóriák</i>	<i>Kód</i>
OKTATÁS, TANULMÁNYOK (O)	<i>Tanulmányok folytatása, továbbtanulás</i>	O1
	Általános iskola befejezése	O11
	Szakma tanulása	O12
	Érettségi megszerzése	O13
	Sikeres felvételi vizsga	O14
	Főiskolán, egyetemen tanulni	O15
	<i>Jogosítvány megszerzése</i>	O2
	<i>Nyelvvizsga, nyelv tanulása</i>	O3
	<i>Utógondozás</i>	O4
	<i>Egyéb</i>	O99

2. táblázat: Példa a kategóriarendszer felépítésére

A kategóriarendszer a mellékletekben található. A főbb kategóriák a következők:

- 1) **Oktatás, tanulmányok:** ide tartoznak a tanulmányok folytatásával, nyelvtanulással, jogosítvány megszerzésével, a tanulmányok utógondozás keretében történő befejezésével kapcsolatos tartalmak.
- 2) **Munka, munkahely:** ide tartoznak a munkába állással, a munka típusával, a munka és munkahely jellegével kapcsolatos tartalmak.
- 3) **Párkapcsolat, házasság, saját gyermek:** a párkapcsolattal, házassággal, saját család létesítésével, saját gyermekkel kapcsolatos tartalmakat foglalja magába.
- 4) **Kapcsolat a szülőkkel és más családtagokkal:** a szülőkkel való eddigi kapcsolat fenntartására, a tőlük való függetlenedésre, a családtagokkal való kapcsolattartásra és a családtagok segítésére irányuló célok.
- 5) **Barátok:** a régi barátokkal való kapcsolattartást, az új barátok szerzésére irányuló célokat, a körültekintőbb barátválasztás gondolatát tartalmazza.
- 6) **Életkörülmények:** a kívánt életkörülményekkel kapcsolatos tartalmak.
- 7) **Birtokolt tárgyak és javak:** az ide sorolható tartalmak a lakás, ház, autó, gazdagság tárgykörhöz tartoznak.
- 8) **Szabadidő:** az ide tartozó kategóriák a bulik, zene és sport tárgykörhöz tartoznak.
- 9) **Egészséggel kapcsolatos gondolatok:** magába foglalja a saját és családtagok egészségével, valamint a jövőbeli saját gyermek egészségével kapcsolatos gondolatokat.
- 10) **Globális és kollektív jövő:** a politikával, ország sorsával kapcsolatos elképzeléseket és mások segítéséhez fűződő célokat tartalmazza.
- 11) **Self-releváns, nézetekkel és világnézettel kapcsolatos gondolatok:** az élet minőségével, milyenségével és a saját gondolkodással kapcsolatos tartalmak.

- 12) **Büntetéssel, későbbi bűncselekményekkel kapcsolatos gondolatok:** a későbbi bűncselekmények elkövetésére, elkerülésére irányuló törekvések, a szabadulással, a bírósági tárgyalás végeredményével, az elkövetett hiba jóvátételével kapcsolatos tartalmak.
- 13) **Jövővel kapcsolatos érzelmek:** a jövővel kapcsolatos negatív, pozitív és vegyes érzelmek.
- 14) **Megvalósulás esélye:** a jövőbeli tervek megvalósulásának esélyéhez kapcsolódó elképzelések.
- 15) **Kontroll:** a fiatalok által említett olyan tartalmak tartoznak ide, melyekben azt írják le, hogy jövőjük alakítása kitől függ (személyes erőfeszítés, más személyek, körülmények, szerencse, sors, Isten).

A kódolás során minden tartalmat besoroltam egy alkategóriába, illetve ha mód volt rá egy kisebb elemzési szintbe is. Ezután összeszámoltam, hogy az egyes alkategóriák hány esetben fordulnak elő, illetve a főkategóriák számát is. Az így kapott adatok képezték a későbbi statisztikai elemzés alapját.

<i>FOGALMAZÁS</i>	<i>ALKATEGÓRIA</i>	<i>ALKATEGÓRIA2</i>	<i>M</i>	<i>2</i>
„Ha kimegyek akkor elmegyek dolgozni és felnevelem a 3 éves lányomat, és veszek egy házat és boldogan élek a családomal és sokat fogok dolgozni...”	M1	CS31	M1	2
	CS3		CS	2
	TJ2		CS2	1
	S2	S21	CS3	1
	CS2		CS31	1
	M1		S	1
			S2	1
			S21	1
			TJ	1
		TJ2	1	

3. táblázat: Példa a tartalomelemzésre

A tartalomelemzés módszere esetében gyakorlat, hogy két független bíráló végzi a kódolást. Mivel erre nem volt lehetőségem, a kódolási folyamatot egyedül végeztem el. Az elemzett fogalmazásokat ezért másodszor is végignézttem, hogy biztos legyek abban, nem kerültek el a figyelmemet kódolandó tartalmak.

3.3.2.2. Félig strukturált interjú

A javítóintézeti nevelésre ítélték közül 5 lánnyal és 5 fiúval készítettem *tematikus kvalitatív interjút*. A beszélgetések időtartama kb. 30 perc volt. Az interjú kérdéssora a

fogalmazások tartalma alapján lett összeállítva. A javítóintézeti nevelésben lévő fiatalok jövőképe tűnt a legkidolgozatlanabbnak a fogalmazások elolvasása után, ezért az interjúkkal pontosabb képet szerettem volna kapni a csoport jövő-orientációjáról.

Az interjú előre kidolgozott terven alapult. A részletes *interjúterv* a mellékletekben található. A interjúkérdések a következő problémadimenziókat érintették: életkörülmények, birtokolt tárgyak és javak; kapcsolat a szülőkkel és más családtagokkal; jövőbeli saját család; barátok; oktatás; munka; későbbi deviáns cselekedet vagy szabálykövetés; self-releváns, nézetekkel és világnézettel kapcsolatos kérdések; jövővel kapcsolatos érzelmek; tervek megvalósulásának esélye; támogatottság, kontroll; globális jövőkép; vágyott jövő. A fiatalok demográfiai adataira azért kérdeztem rá a, hogy megismerjem a szociokulturális háttérüket, és ezáltal jobban megérthessem motivációikat, terveiket. Az interjúk nem képezték statisztikai elemzés alapját, csak az eredmények illusztrálására használok őket.

3.3.3. A VIZSGÁLATI ELJÁRÁS

A javítóintézetek igazgatóitól engedélyt kellett kérnem a kutatás elvégzéséhez. Ehhez szükségem volt egy hivatalos igazolásra, melyet a konzulensem állított ki arról, hogy valóban egyetemi hallgató vagyok, aki a szakdolgozatához szükséges vizsgálatokat végzi. Ehhez mellékeltem a kutatási tervet is. A középiskolák esetében az iskolaigazgatótól kaptam engedélyt a vizsgálat lefolytatására.

A vizsgálatot a javítóintézetekben 10-15 fős csoportokban végeztem el a délutáni foglalkozások keretében. A középiskolások esetében a fogalmazások megírása tanórán történt. Minden esetben elmondtam a fiataloknak, hogy ki vagyok, mi a kutatás célja, tárgya, és mi lesz a feladatuk, valamint közöltem velük, hogy a vizsgálat anonim, és megkértem őket, hogy legyenek nyitottak és őszinték. Az adatlapot és a fogalmazás instrukcióját tartalmazó papírt borítékokban osztottam ki. Miután végeztek a feladattal lezárt borítékban kaptam tőlük azt vissza. Ezzel is azt akartam biztosítani, hogy a fogalmazások beazonosíthatatlanok legyenek. A vizsgálati személyeket kódszámokkal jelöltem.

Az interjúkat szintén a délutáni órákban a pszichológus szobájában vettem fel. A beszélgetéseket MP3 lejátszóval rögzítettem. A vizsgálatra az intézmények igazgatója adta meg az engedélyt, nem volt szükség a szülők felé informált beleegyezésre, mivel a szülői felügyeleti jog a javítóintézeti nevelés időtartama alatt szünetel. Az interjúkra a fiatalok önkéntesen jelentkeztek, és minden esetben beleegyezésüket adták, hogy az elhangzottakat rögzítsem.

Mivel a kutatás fokozott körültekintést igénylő populációra irányult minden esetben maximálisan ügyeltem arra, hogy a vizsgálati személyek anonimitását biztosítsam. Az eredmények részben közölt interjúrészleteket is úgy választottam ki, hogy azok alapján az interjúalany ne legyen beazonosítható.

A vizsgálat során felmerült problémaként, hogy a javítóintézetekben lévő fiatalok nem értették a demográfiai adataikra vonatkozó kérdéseket. (Előfordult például, hogy ismeretlen volt számukra a „nem” kifejezés. Ezért a lányok közül páran azt karikázták be hogy „fiú”, elvégre ők „nem fiúk”). A csoportokban dolgozó nevelőkkel együtt segítettem az adatlapok kitöltésében.

3.4. EREDMÉNYEK

A tartalomelemzés végeredményeként kapott gyakorisági értékeket χ^2 -próbával vettem össze a három csoport közti szignifikáns eltérések megállapítása céljából. Az adatfeldolgozás során megállapítottam az összes kategória esetében, hogy milyen arányban fordultak elő a különböző csoportoknál, majd ezeket az értékeket hasonlítottam össze úgy, hogy megnéztem, milyen különbségek vannak a középiskolások és javítóintézeti nevelésben lévők, a középiskolások és előzetes letartóztatásban lévők, valamint a javítóintézeti nevelésre ítélték és az előzetes letartóztatásban lévők között.

A főkategóriák gyakoriságának sorrendje a következőképpen alakult a három csoport és az egész minta esetében:

<i>Egész minta</i>	<i>Javítóintézeti nev. lévők</i>	<i>Előzetes letart. lévők</i>	<i>Középiskolások</i>
% <i>Kategória</i>	% <i>Kategória</i>	% <i>Kategória</i>	% <i>Kategória</i>
83,7 Tanulmányok	79,4 Munka	90,2 Tanulmányok	94,1 Tanulmányok
80,1 Munka	73 Saját család, gyerek	75,6 Munka	88,2 Munka
60,2 Saját család, gyerek	66,7 Tanulmányok	67,1 Kapcs. a szülőkkel	76,5 Kontroll
54,1 Kontroll	41,3 Kapcs. a szülőkkel	53,7 Kontroll	56,9 Saját család, gyerek
53,6 Kapcs. a szülőkkel	38,1 Büntetéssel kapcs.	52,4 Saját család, gyerek	54,9 Érzelmek
41,3 Barátok	36,5 Birtokolt javak	50 Barátok	52,9 Megvalósulás esélye
40,8 Megvalósulás esélye	36,5 Kontroll	50 Büntetéssel kapcs.	47,1 Kapcs. a szülőkkel
34,2 Self-releváns gond.	33,3 Self-releváns gond.	45,1 Megvalósulás esélye	45,1 Barátok
33,2 Büntetéssel kapcs.	27 Barátok	41,5 Self-releváns gond.	35,3 Életkörülmények
33,2 Érzelmek	25,4 Megvalósulás esélye	34,1 Érzelmek	23,5 Self-releváns gond.
27,6 Birtokolt javak	22,2 Életkörülmények	31,7 Birtokolt javak	19,6 Szabadidő
24,5 Életkörülmények	14,3 Érzelmek	19,5 Életkörülmények	9,8 Birtokolt javak
13,3 Szabadidő	6,3 Szabadidő	14,6 Szabadidő	7,8 Globális jövő
3,2 Egészség	9,8 Egészség	5,9 Egészség	6,6 Egészség
3,1 Globális jövő	1,6 Globális jövő	1,2 Globális jövő	0 Büntetéssel kapcs.

4. táblázat: A főkategóriák gyakoriságának sorrendje a három csoport és az egész minta esetében

A következő részben ismertetni szeretném, hogy a különböző kategóriák milyen százalékban fordultak elő az egyes csoportoknál, valamint, hogy milyen szignifikáns különbségek adódtak a csoportok között a jövő-orientált célok tekintetében. A melléletekben található egy táblázat, amely az összes vizsgálati személynél és a három csoportnál külön-külön ismerteti minden egyes kategória esetében, hogy hány fiatalnál fordult elő, ez a személyek hány százalékát jelenti, a csoportban lévő személyek átlagosan hányszor említették, valamint a szórást. Szintén található a függelékben egy táblázat a szignifikáns különbségek összefoglalására. A következő részek a statisztikai adatok ismertetése után interjúrészleteket tartalmaznak, melyek az eredmények illusztrálására hivatottak.

3.4.1. A TANULMÁNYOKKAL, MUNKÁVAL, CSALÁDDAL, ÉLETKÖRÜLMÉNYEKKEL, BARÁTOKKAL KAPCSOLATOS JÖVŐBELI TERVEK KÜLÖNBSÉGEI

Az oktatással, tanulmányokkal kapcsolatos jövőbeli tervek különbségei

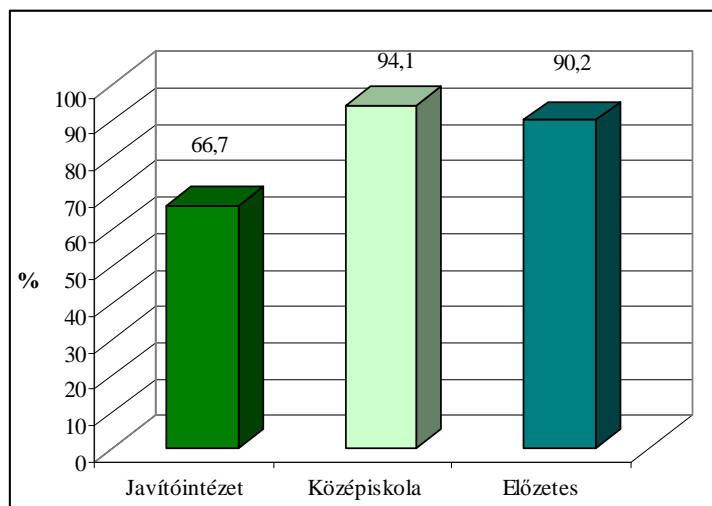
Kategória	Javítóintézeti nevelésben lévőek				Előzetes letartóztatásban lévőek				Középiskolások			
	N	%	M	SD	N	%	M	SD	N	%	M	SD
Oktatás, tanulmányok	42	66,7	1,13	1,03	74	90,2	1,54	1,00	48	94,1	2,22	1,37
Tanulmányok folytatása	35	55,6	,86	,931	74	90,2	1,44	,918	47	92,2	2,10	1,34
Jogosítvány megszerzése	11	17,5	,17	,383	7	8,5	,09	,281	2	3,9	,04	,196
Nyelvtanulás, nyelvvizsga	1	1,6	,02	,126	1	1,2	,01	,110	4	7,8	,08	,272
Utógondozás	5	7,9	,08	,272	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000

5. táblázat: Az oktatással kapcsolatos jövő-orientált célok előfordulása

Az oktatással, tanulmányokkal kapcsolatos tervek a leggyakrabban említett jövőbeli célok az egész minta esetében. A fiatalok 83,7%-a megemlítette fogalmazásában. A középiskolások (94,1%) és az előzetes letartóztatásban lévőek (90,2%) esetében szintén a leggyakrabban említett célként szerepel, viszont a javítóintézeti nevelésben lévőknél csupán a harmadik helyen áll (66,7%). (1. ábra)

A javítóintézeti nevelésben lévőek és a középiskolás fiatalok között szignifikáns különbség mutatkozott az *oktatással kapcsolatos célok* gyakoriságában. A középiskolásoknál gyakrabban jelent meg tanulmányokkal kapcsolatos terv a jövő-orientált elképzelések között ($\chi^2=23,251$, $p=0,001$). Az előzetes letartóztatásban lévőek és a középiskolások között ilyen

különbség nem volt megfigyelhető. Szintén szignifikáns különbség mutatható ki az előzetes letartóztatásban és a javítóintézeti nevelésben lévő fiatalok között. Az előzetes letartóztatásban lévők jövőbeli céljai között szignifikánsan több esetben álltak tanulmányokkal kapcsolatos elképzelések ($\chi^2=16,656$, $p=0,005$).

1. ábra: Az oktatással kapcsolatos jövő-orientált célok

A **tanulmányok folytatásával, továbbtanulással** kapcsolatos elképzelések a vizsgálati személyek 79,6%-nál fordultak elő (középiskola: 92,2%, előzetes: 90,2%, javítóintézet: 55,6%). A középiskolások szignifikánsan gyakrabban említették a jövőjükéről írt fogalmazásokban a továbbtanulást, mint a javítóintézeti nevelésben ($\chi^2=28,595$, $p=0,001$) és az előzetes letartóztatásban lévők ($\chi^2=14,306$, $p=0,26$). A javítóintézeti nevelésre ítélt és az előzetes letartóztatásban lévő csoport között is jelentős különbség található e tekintetben. Az előzetes letartóztatásban lévőknel gyakrabban jelenik meg jövőben elérni kívánt célként a tanulmányok folytatása ($\chi^2=24,380$, $p=0,000$).

A tanulmányok folytatása alkategórián belül megjelent többféle elképzelés. A javítóintézeti nevelésben és az előzetes letartóztatásban lévők tervként jelölték meg, hogy szeretnék befejezni az *általános iskolát* (előzetes: 14,6%, javítóintézet: 12,7%). A fiatalok 13,8%-ban említették az *érettségi megszerzését, a sikeres érettségi vizsgát* jövőbeli célként (középiskola: 35,3%, előzetes: 8,5%, javítóintézet: 3,2%). A *sikeres felvételi vizsgát* a középiskolás fiatalok 11,8%-a említette, a *főiskolán, egyetemen* való továbbtanulást pedig 29,4%-uk.

Az előzetes letartóztatásban lévők jövőbeli céljai között szignifikánsan gyakrabban szerepeltek egy *szakma megtanulására* vonatkozó tervek, mint a javítóintézeti nevelésben

lévők esetében ($\chi^2=12,879$, $p=0,005$). Az előzetes letartóztatásban lévők 65,9%-a, a javítóintézeti nevelésre ítélték 36,5%-a szeretne szakmát tanulni a későbbiekben.

A többi oktatással kapcsolatos alkategória nem szerepelt jelentős százalékban. A fiatalok 10,2%-a tűzte ki célul a **jogosítvány** megszerzését (középiskola: 3,9%, előzetes: 8,5%, javítóintézet: 17,5 %). **Nyelvtanulással** kapcsolatos elképzelések a minta 3,1%-ánál jelentek meg (középiskola: 7,8%, előzetes: 1,2%, javítóintézet: 1,6%). A javítóintézeti nevelésre ítélt lányok 7,9%-a esetében megjelent elképzelésként, hogy az intézet elhagyása után **utógondozás** keretében fejezzék be tanulmányaikat, vagy tanuljanak szakmát.

Interjúrészek:

Milyen elképzeléseid vannak a tanulással kapcsolatban?

„Szeretnék szakmát. Kereskedelmibe akarok menni, felszolgálóra...Elvégzek egy ilyen gyorstalpalót, 6 hónaposat, mert évközben nem biztos, hogy felvesznek suliba.”

„Lerakom a nyolcat, és ABC eladói tanfolyamra megyek.”

„Le szeretném rakni a 8 osztályt, utána meg egy dadaképzőbe szeretnék menni...Az intézet segít nekem ezt elintézni.”

„Érettségi, meg valami szakma. Könyvelő.”

„Itt leteszem a hetet, nyolcat. Ha innen leszámolok, akkor szeretnék jelentkezni egy ilyen kőműves tanfolyamra.”

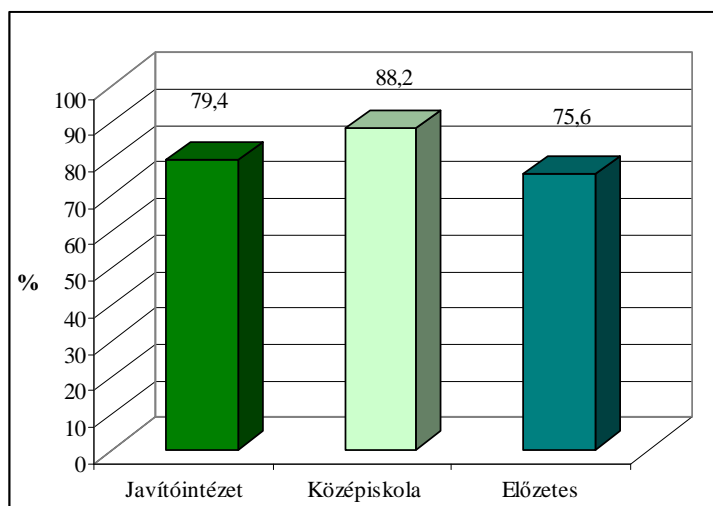
A munkával kapcsolatos jövőbeli tervek különbségei

<i>Kategória</i>	<i>Javítóintézeti nevelésben lévők</i>				<i>Előzetes letartóztatásban lévők</i>				<i>Középiskolások</i>			
	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Munka, munkahely	50	79,4	1,00	,648	62	75,6	1,24	1,13	45	88,2	2,18	1,46
Munka típusa	41	65,1	,75	,621	59	72,0	1,01	,936	45	88,2	1,67	1,08
Munka(hely) jellege	14	22,2	,24	,465	15	18,3	,23	,551	18	35,3	,51	,809

6. táblázat: A munkával kapcsolatos jövő-orientált célok előfordulása

Az összes vizsgálati személy esetében a második helyen a *munkával, munkahellyel kapcsolatos célok* álltak a jövőbeli tervek között. A fiatalok 80,1%-a említette elképzelésként. A középiskolások és az előzetes letartóztatásban lévők esetében a második leggyakrabban említett cél, viszont a javítóintézeti nevelésben lévőkénél az első helyen áll. A középiskolások 88,2%-ánál, az előzetes letartóztatásban lévők 75,6%-ánál, a javítóintézeti nevelésben lévők 79,4%-ánál fordult elő ez a kategória. (2. ábra)

A javítóintézeti nevelésben lévők és a középiskolások között szignifikáns különbség mutatkozott a munkával kapcsolatos célok tekintetében. A középiskolás fiatalok gyakrabban említették a munka kategóriához kapcsolódó tartalmakat ($\chi^2=34,453$, $p=0,000$). Szintén különbség adódott a középiskola és az előzetesen letartóztatottak munkához fűződő terveinek gyakoriságában. A középiskolások ebben az esetben is szignifikánsan gyakrabban említették az ide tartozó elképzeléseket ($\chi^2=22,005$, $p=0,001$). A javítóintézeti nevelésben és az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok csoportjai között nem volt szignifikáns különbség.

2. ábra: A munkával kapcsolatos jövő-orientált célok

A fogalmazásokban a fiatalok 74%-a említette, hogy milyen típusú munkát szeretne a jövőben végezni (középiskola: 88,2%, előzetes: 72%, javítóintézet: 65,1%). A középiskolások esetében szignifikánsan gyakrabban jelent meg a **munka típusának meghatározása**, mint a javítóintézeti nevelésben lévőknel ($\chi^2=27,784$, $p=0,000$). A középiskolás fiatalok szintén szignifikánsan gyakrabban említették a munka típusát, mint az előzetes letartóztatásban lévők ($\chi^2=20,261$, $p=0,001$).

Specifikus foglalkozást jelölt meg a fiatalok 44,4%-a (középiskola: 70,6%, előzetes: 42,7%, javítóintézet: 25,4%). A konkrét foglalkozás említésének gyakoriságában jelentős eltérés mutatkozott a középiskolások és a másik két csoport között. A középiskolások szignifikánsan gyakrabban jelöltek meg specifikus foglalkozást jövőbeli terveik esetében, mint a javítóintézeti nevelésben lévők ($\chi^2=29,176$, $p=0,000$) és az előzetesen letartóztatottak ($\chi^2=15,285$, $p=0,004$).

A fiatalok 3,1%-a szeretne a későbbiekben *családi vállalkozásban* dolgozni (középiskola: 3,9%, előzetes: 1,2%, javítóintézet: 4,8%). *Saját vállalkozásba* szeretne kezdeni 3,1%-uk (középiskola: 2%, előzetes: 6,1%). *Karriert* szeretne építeni 3,6% (középiskola:

11,8%, előzetes: 1,2%). *Külföldön* szeretne dolgozni a fiatalok 4,6%-a (középiskola: 7,8%, előzetes: 3,7%, javítóintézet: 3,2%).

A **munka, munkahely jellege** alkategóriába tartozó tartalmak a fiatalok 24%-nál jelentek meg (középiskola: 35,3%, előzetes: 18,3%, javítóintézet: 22,2%). *Könnyű* munkát szeretne végezni 2%-uk (középiskola: 2%, előzetes: 1,2%, javítóintézet: 3,2%). *Jól fizető* munkahelyet szeretne 6,1% (középiskola: 9,8%, előzetes: 6,1%, javítóintézet: 3,2%), biztos, *megélhetést biztosító* munkát 4,6% (középiskola: 5,9%, előzetes: 3,7%, javítóintézet: 4,8%). A jövőben végzett munkáját kedvelni szeretné a fiatalok 5,6%-a (középiskola: 15,7%, előzetes: 3,7%). A javítóintézetben lévők közül 3,2%, az előzetesen letartóztatottak esetében 4,9% *tisztességes* munkával szeretné keresni a kenyerét.

Interjúrészek:

Milyen munkát szeretnél végezni? Milyen munkahelyet szeretnél?

„Még ha takarítani vesznek fel, akkor is elmegyek. Mindegy, csak hogy dolgozzak...”

„Valami bolti eladót...De nekünk romáknak nagyon nehéz a munkalehetőség.”

„Dada, olyan mint a babysitter, lakásnál vagy óvodában.”

„Állatokkal szeretnék foglalkozni, főként lovakkal. Menhelyen dolgoznék. Vagy könyvelőként.”

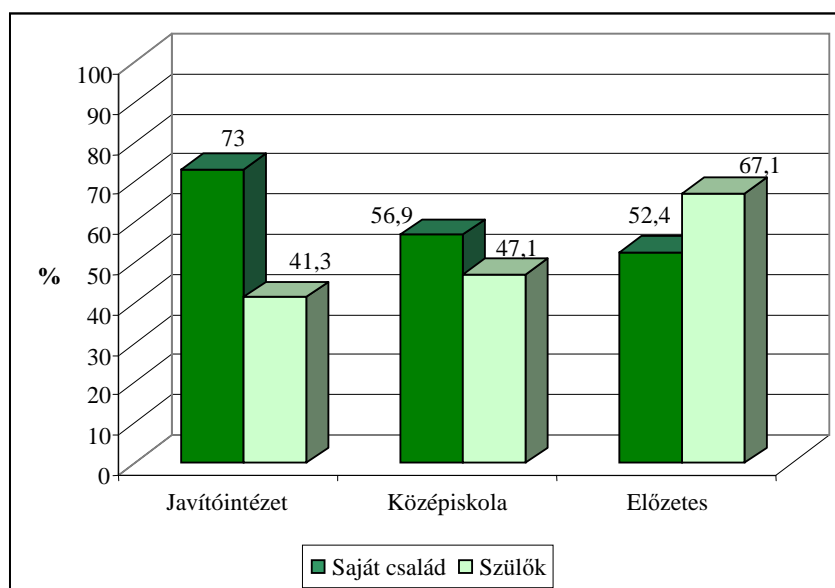
„Apukáméknál fogok dolgozni. Házakat építenek. Először csak betont keverni, és egy idő után belejövök én is. És utána figyelem a munkásokat.”

„Nagyapámmal megyek ki ...országba dolgozni, jó fizetésért...”

„Itt mindig azt mondják nekem, hogy ha lesz egy munkahelyem, akkor is oda fogok a munkatársaimhoz menni, megkapom a torkát, és leütöm, vagy valami? Mert akkor kirúgnak, és börtönbe kerülök...Majd elhagyom a fülem mellett, és megmondom, hogy hagyjál békén.”

A családdal kapcsolatos jövőbeli elképzelések különbségei

A fogalmazásokban a családdal kapcsolatos jövőbeli elképzelések között szerepeltek későbbi saját családra (párkapcsolat, házasság, gyermek) és a meglévő családdal (szülők, családtagok) való kapcsolattartásra irányuló tervek.

3. ábra: A párkapcsolatra, házasságra, saját gyermekekre és a szülőkkel való kapcsolattartásra vonatkozó jövő-orientált célok

A fiatalok 60,2%-a említett *párkapcsolattal, házassággal, saját családdal és gyermekekkel* kapcsolatos elképzeléseket. Az egész minta esetében ez a harmadik leggyakrabban említett kategória. A javítóintézeti nevelésben lévők 73%-a, az előzetes letartóztatásban lévők 52,4%-a, a középiskolások 56,9%-a írt ehhez a kategóriához kapcsolódó tartalmakat. (3. ábra) A három csoport között nincs szignifikáns különbség a párkapcsolattal, házassággal, saját családdal és gyermekekkel kapcsolatos tervek gyakorisága tekintetében.

Kategória	Javítóintézeti nevelésben lévők				Előzetes letartóztatásban lévők				Középiskolások			
	N	%	M	SD	N	%	M	SD	N	%	M	SD
Párkapcsolat, házasság, gyermek	46	73,0	1,38	1,11	43	52,4	1,10	1,27	29	56,9	1,00	1,20
Párkapcsolat	19	30,2	,41	,687	20	24,4	,28	,528	15	29,4	,35	,594
Házasság, saját család	29	46,0	,49	,564	33	40,2	,49	,671	18	35,3	,35	,483
Saját gyermek	27	42,9	,46	,563	24	29,3	,33	,546	11	21,6	,29	,610

7. táblázat: A párkapcsolattal, jövőbeli saját családdal kapcsolatos jövő-orientált célok előfordulása

Párkapcsolattal összefüggő tartalmak 27,6%-ban fordultak elő a vizsgált mintában (középiskola: 29,4%, előzetes: 24,4%, javítóintézet: 30,2%). Párkapcsolatot szeretne a jövőben *létesíteni* a fiatalok 9,2%-a (középiskola: 5,9%, előzetes: 9,8, javítóintézet: 11,1%). A jelenlegi párkapcsolatát szeretné *megtartani* az egész minta esetében 7,1% (középiskola: 13,7%, előzetes: 3,7%, javítóintézet: 6,3%). A baráttal, barátnővel való *összeköltözés* szintén

7,1%-nál jelenik meg (középiskola: 7,8%, előzetes: 6,1%, javítóintézet: 7,9%). A másik fél *hűsége*, illetve a saját hűség a javítóintézeti nevelésben és az előzetes letartóztatásban lévőknél megjelenik, mint jövőbeli elképzelés (előzetes: 2,4%, javítóintézet: 7,9%).

Házasodni és saját családot alapítani a fiatalok 40,8%-a szeretne (középiskola: 35,3%, előzetes: 40,2%, javítóintézet: 46%).

Egyetlen jelentős különbség a ***saját gyermekhez fűződő tervek*** esetén fedezhető fel. A javítóintézeti nevelésben lévők szignifikánsan gyakrabban említettek saját gyermekkel kapcsolatos jövőbeli célokat, mint a középiskolások ($\chi^2=9,848$, $p=0,007$). A már *meglévő saját gyermek* nevelése megjelent a fiatalok 2,6%-ánál (javítóintézet: 4,8%, előzetes: 2,5%). *Szülővé válni* és gyermeket vállalni szeretne a fiatalok 27,6%-a (középiskola: 21,6%, előzetes: 25,6%, javítóintézet: 34,9%). A megkérdezett fiatalok 4,1%-ban *más, jobb sorsot, biztos jövőt* szeretnének biztosítani leendő gyermekük számára (középiskola: 5,9%, előzetes: 2,4%, javítóintézet: 4,8%).

Interjúrészek:

Milyen terveid vannak a párkapcsolatoddal?

„Az ő részéről komoly ez a kapcsolat, de én megmondom az őszintét, én nem ragaszkodom annyira hozzá. Nekem volt egy barátom, akit az apuék nem engedtek, mert nem olyan cigány volt mint én. És megverték, mert lebuktunk, és eltiltottak egymástól, és vissza mentem hozzá. És most vele vagyok. De nem az hogy szeretem, nem tudom, valahogy mindig nála kötök ki...”

„Van barátom. Tökölön van...Levelezünk, telefonálunk. Most fog szabadulni év végén.”

„Vissza szeretném szerezni a barátnőmet. Mert úgy volt, hogy bekerültem börtönbe, és azt mondta, ha még egyszer bekerülök, akkor nem fog többet foglalkozni velem.”

Milyen tulajdonságokkal rendelkezzen majd a párod?

„Ne legyen alkoholista, ne legyen ilyen kis pszichopata, vagy aki kötekszik, iszik, meg elgépezi a pénzt. Ilyen kis normálisat akarok én. Aki nem bűnöző, nem megy be a börtönbe, nem leszek egyedül.”

„Megbízható legyen, tisztelettudó és szeressen.”

„Mindenféleképpen hűséges legyen, megértő...szép legyen...házas.”

„A feleségem ne legyen olyan visszahúzódo...mindenhez értsen, mindenhol feltalálja magát. Fekete vagy vörös hajú legyen.”

„Legyen fogalma az életről.”

Szeretnél gyereket?Hogyan fogod nevelni őket?

„Nem szeretnék gyerekeket, férjet talán...inkább élettárs.”

„Szeretnék gyereket. Max kettőt. Egy fiú, egy lány. Úgy nevelem őket, mint mindenki más. Normálisan. Sokkal jobban, mint engem.”

„Igen szeretnék, de nem most. Rendbe kell tenni az életemet...Egy fiú, egy lány. Félek a szüléstől is nagyon...Odafigyelni rájuk, nem elkényeztetni őket, sem nem szigorúsgban nevelni.”

„Két gyereket szeretnék. Az biztos, hogy nem fogják azt csinálni, mint én.”

Kategória	Javítóintézeti nevelésben lévőek				Előzetes letartóztatásban lévőek				Középiskolások			
	N	%	M	SD	N	%	M	SD	N	%	M	SD
Kapcsolat a szülőkkel	26	41,3	,54	,758	55	67,1	,91	,849	24	47,1	,75	1,01
Eddigi kapcsolat fenntartása	12	19,0	,19	,396	30	36,6	,40	,563	10	19,6	,22	,461
Szülőkötől való függetlenedés	4	6,3	,08	,326	8	9,8	,11	,352	11	21,6	,31	,678
Kapcsolattartás családtagokkal	7	11,1	,13	,381	8	9,8	,10	,299	5	9,8	,10	,300
Családtagokon segíteni	7	11,1	,13	,381	18	22,0	,26	,517	3	5,9	,10	,413

8. táblázat: A szülőkkel, családtagokkal való kapcsolattartásra vonatkozó jövő-orientált célok előfordulása

A szülőkkel és más családtagokkal való kapcsolattartás a fiatalok fogalmazásainak 53,6%-ában megjelent (középiskola: 47,1%, előzetes: 67,1%, javítóintézet: 41,3%). (3. ábra) A kategória megjelenésének gyakoriságában jelentős eltérés mutatkozott a javítóintézeti nevelésben és az előzetes letartóztatásban lévőek csoportjai között. Az előzetes letartóztatásban lévőek szignifikánsan gyakrabban említették a szüleikkel, családtagjaikkal való kapcsolatot, mint a javítóintézeti nevelésre ítélték ($\chi^2=10,384$, $p=0,034$).

Szintén az előbbi két csoport között volt szignifikáns eltérés annak a gyakoriságában, hogy hányszor említették a **szülőkkel való eddigi kapcsolat fenntartását** ($\chi^2=6,399$, $p=0,041$). Az előzetesen letartóztatottak csoportjában lévőek említették meg nagyobb százalékban ezt az alkategóriát (előzetes: 36,6%, javítóintézet: 19%). Az ide kapcsolódó tartalmak a középiskolások 19,6%-nál jelentek meg.

A **szülőkötől való jövőbeli függetlenedés** óhaja a minta 11,7%-nál jelent meg. A legnagyobb százalékban a középiskolások említették (21,6%), a javítóintézeti nevelésre ítélték csupán 6,3%-ban, az előzetes letartóztatásban lévőek pedig 9,8%-ban. A **szülőkötől való elköltözést** csupán a fiatalok 2,6%-a említette meg (középiskola: 5,9%, előzetes: 2,4%). A

jelenlegi lakóhely, szülőváros elhagyása a középiskolások 13,7%-a esetében megjelent. A másik két csoportnál csak nagyon kis százalékban (előzetes: 2,4%, javítóintézet: 1,6%). Az önálló élet igénye a fiatalok fogalmazásainak 5,1%-ban található meg (középiskola: 5,9%, előzetes: 4,9%, javítóintézet: 4,8%).

A *családtagokkal való rendszeres kapcsolattartás* alkategóriájába tartozó célok az összes vizsgálati személy esetében 10,2%-ban szerepeltek (középiskola: 9,8%, előzetes: 9,8%, javítóintézet: 11,1%).

A *családtagoknak való segítségnyújtás* tekintetében szignifikáns eltérés mutatkozott az előzetes letartóztatásban lévők és a középiskolások között ($\chi^2=7,942$, $p=0,019$). Az előzetes letartóztatásban lévők nagyobb százalékban említették meg ezt a tartalmat (középiskola: 5,9%, előzetes: 22%).

Interjúrészek:

Szerinted a jövőben hogyan fog alakulni a családtagjaiddal való kapcsolatod?

„Én ugyanúgy tartom majd apámmal a kapcsolatot, meg mindegyik testvéremmel.”

„Nálunk lesz egy nagy veszekedés, és meg is fog szakadni a kapcsolat, mert nem bírunk megmaradni egy légtérben... Az ikertesómmal nagyon jó a kapcsolatom. Ő is itt volt benn, de már szabadult.”

„Apámmal tartom a kapcsolatot majd. Anyuval megszakadt a kapcsolatom. Én azt szeretném, hogy ők újra együtt legyenek, de már úgyse fognak...Bennt vannak mind a ketten. Sitten vannak...Amíg nem lesz gyerekem, addig magamhoz veszem a két kistestvéremet.”

Szerinted a szüleid mit gondolnak a te jövőd alakulásáról?

„Bíznak bennem, mert ahhoz képest, amilyen link voltam, most nagyon sokat változtam.”

„Ők nem hiszik, hogy valami nekem sikerülni fog. Pancsernek gondolnak. Ha már ide bekerülök, akkor pancser vagyok.”

„Biztos, hogy félteni fognak először, hogy nehogy ugyanazokat csináljam mint ezelőtt. De én szerintem egy idő után megint megbíznak bennem újra. Az elején lehet, hogy nem fognak, mert sokszor átvertem őket, de azért csak tudni fogják, hogy ez a pár hónap javító csak megváltoztatott.”

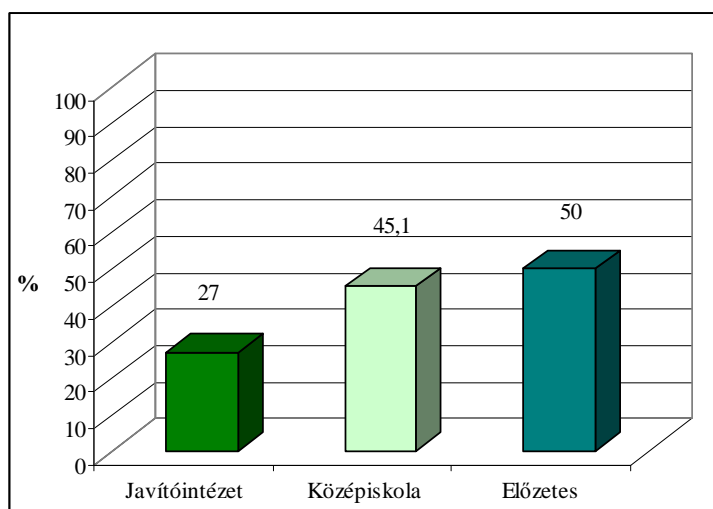
„Hát mindegyik reménykedik, hogy jó útra térek, de ezt sokszor mondtam már, és nem így történt.”

A barátokkal kapcsolatos jövőbeli elképzelések különbségei

Kategória	Javítóintézeti nevelésben lévőek				Előzetes letartóztatásban lévőek				Középiskolások			
	N	%	M	SD	N	%	M	SD	N	%	M	SD
Barátok	17	27,0	,33	,622	41	50,0	,61	,698	23	45,1	,65	,820
Régi barátokkal a kapcs. megszakítása	4	6,3	,06	,246	24	29,3	,30	,489	3	5,9	,08	,337
Régi barátokkal a kapcsolat megtartása	8	12,7	,13	,336	7	8,5	,11	,385	19	37,3	,45	,673
Új barátok szerzése	6	9,5	,10	,296	5	6,1	,06	,241	6	11,8	,12	,325
Körültekintőbb barátválasztás	3	4,8	,05	,215	11	13,4	,13	,343	0	0	,00	,000

9. táblázat: A barátokkal kapcsolatos jövő-orientált célok előfordulása

Barátokkal kapcsolatos jövőbeli elképzelések a vizsgálatban részt vett fiatalok 41,3%-ánál jelentek meg (középiskola: 45,1%, előzetes: 50%, javítóintézet: 27%). (4. ábra) A javítóintézeti nevelésre ítélt és az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok csoportjai között szignifikáns eltérés volt a barátokhoz fűződő tervek tekintetében. Az előzetes letartóztatásban lévőek jelentősen gyakrabban említettek ilyen tartalmakat ($\chi^2=8,401$, $p=0,38$).

4. ábra: A barátokkal kapcsolatos jövő-orientált célok

A *rég*i barátokkal való kapcsolat megszakítása a minta 15,8%-ában jelent meg (középiskola: 5,9%, előzetes: 29,3%, javítóintézet: 6,3%). Az előzetes letartóztatásban lévőek szignifikánsan gyakrabban említették a kapcsolat megszakítását, mint a középiskolások ($\chi^2=12,010$, $p=0,002$) és a javítóintézeti nevelésben lévőek ($\chi^2=12,097$, $p=0,002$).

A *barátokkal való kapcsolat megtartását* a fiatalok 17,3%-a említette (középiskola: 37,3%, előzetes: 8,5%, javítóintézet: 12,7%). Ezzel az alkategóriával kapcsolatban

szignifikáns eltérés jelentkezett a csoportok között. A középiskolások jelentősen gyakrabban említették a kapcsolat megtartásával összefüggő elképzeléseket, mint a javítóintézeti nevelésre ítétek ($\chi^2=10,601$, $p=0,014$) és az előzetes letartóztatásban lévők ($\chi^2=17,783$, $p=0,000$).

Az **új barátok szerzésére** irányuló tervek 8,7%-ban jelentek meg az összes vizsgálati személy esetében (középiskola: 11,8%, előzetes: 6,1%, javítóintézet: 9,5%). A **körültekintőbb barátválasztást** pedig a fiatalok 7,1%-a említette. Az előzetes letartóztatásban lévőknel nagyobb százalékban jelenik meg (13,4%), mint a javítóintézeti nevelésre ítétek esetében (4,8%).

Interjúrészek:

Szerinted hogyan fognak alakulni a jövőben a régi barátaiddal való kapcsolataid?

„Nekem ezekkel a barátokkal nincsen nagyon nagy élményem, mert bekerültem, és senki nem tartott ki, csak egyetlenegy ismerősöm.”

„Nekem barátaim nem voltak soha. Egy van, egyetlenegy, és nekem több nem kell, mert senkiben nem lehet megbízni. Ő a barátnőm, itt a csoporttársam.”

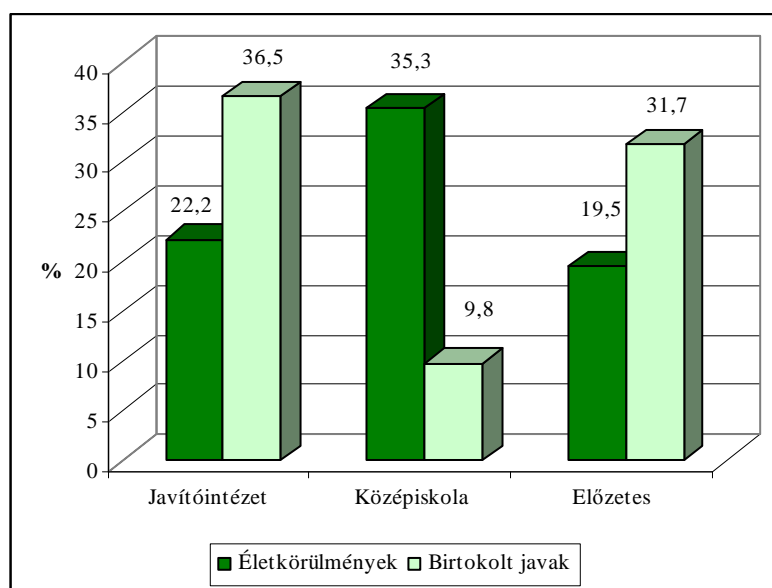
„Hát, nekem barátaim azok úgy nincsenek, mert nem is volt úgy barátom, mert senkiben se bíztam meg. Miután bekerültem a börtönbe, akkor is úgy feldobtak...Nem bízok meg senkibe se, nem engedek közel magamhoz senkit, nehogy bele tudjon nézni a dolgaimba, megtudjon olyat, amit nem kellene.”

„Hát bekerültem, és akiről azt hittem, hogy a haverjaim, mégiscsak többet voltam velük, mint a szüleimmel, és nem írnak levelet, nincs senki se. A szüleim mégiscsak bejönnek meg minden, pedig nem foglalkoztam velük.”

„Jó kapcsolatba leszek velük mindig. Ők a büntársak...Írnak levelet rendszeresen, telefonálnak és beszélőre is járnak. Ők is megtették volna értem ugyanezt, csak nem ők buktak le, én viszem el a balhét...Anyáéknak is besegítenek, ahol csak tudnak.”

Az életkörülményekkel kapcsolatos jövőbeli tervek különbségei

Az ide sorolható tartalmak körébe az életkörülményekkel kapcsolatos jövő-orientált célok és a birtokolni vágyott tárgyakkal, javakkal kapcsolatos elképzelések tartoznak.

5. ábra: Az életkörülményekkel, birtokolni vágyott javakkal kapcsolatos jövő-orientált célok

Életkörülményekkel kapcsolatos jövő-orientált célok csak a fiatalok 24,5%-nál jelentek meg (középiskola: 35,3%, előzetes: 19,5%, javítóintézet: 22,2%). (5. ábra) A jövőbeli életkörülményekkel kapcsolatos tartalmak tekintetében nem volt szignifikáns eltérés a három csoport között.

Kategória	Javítóintézeti nevelésben lévőek				Előzetes letartóztatásban lévőek				Középiskolások			
	N	%	M	SD	N	%	M	SD	N	%	M	SD
Életkörülmények	14	22,2	,27	,545	16	19,5	,24	,557	18	35,3	,43	,671
Igények kielégítéséhez	14	22,2	,27	,545	12	14,6	,20	,531	14	27,5	,27	,451
Korábbtól eltérő körülmények	0	0	,00	,000	2	1,2	,01	,110	6	11,8	,12	,325
Korábbival egyező körülmények	0	0	,00	,000	2	2,4	,02	,155	1	2,0	,04	,280

10. táblázat: Az életkörülményekkel kapcsolatos jövő-orientált célok előfordulása

A fiatalok közül a középiskolások csoportja említette a legnagyobb százalékban (27,5%), hogy a jövőben a **megélhetéshez, igények kielégítéséhez szükséges életkörülményeket** szeretnék biztosítani. A javítóintézeti nevelésre ítéletek esetében 22,2%-ban, az előzetesen letartóztatotknál 14,6%-ban jelentek meg ilyen jellegű tervek.

A jövőbeli *saját család eltartásához* szükséges körülmények kialakítását említi 5,6%-a a vizsgálati személyeknek (középiskola: 3,9%, előzetes: 4,9%, javítóintézet: 7,9%). Az *anyagi biztonság megteremtése* szerepel célként a fiatalok 6,1%-ánál (középiskola: 11,8%, előzetes:

6,1%, javítóintézet: 9,5%). *Jó életkörülmények* szerepelnek a fogalmazások 5%-ában (középiskola: 3,9%, előzetes: 4,9%, javítóintézet: 6,3%).

A *korábbtól eltérő és a korábbival megegyező* életkörülmények kialakítása csak a középiskolások és az előzetes letartóztatásban lévők csoportjaiban jelentek meg. (Korábbtól eltérő életkörülmények – középiskola: 11,8%, előzetes: 1,2%; korábbival megegyező életkörülmények: középiskola: 2%, előzetes: 2,4%).

Kategória	Javítóintézeti nevelésben lévők				Előzetes letartóztatásban lévők				Középiskolások			
	N	%	M	SD	N	%	M	SD	N	%	M	SD
Birtokolt javak	23	36,5	,60	,925	26	31,7	,43	,738	5	9,8	,14	,491
Autó	14	22,2	,24	,465	13	15,9	,17	,410	1	2,0	,02	,140
Lakás, ház	19	30,2	,30	,463	15	18,3	,20	,429	4	7,8	,10	,361
Pénz, gazdagság	3	4,8	,05	,215	4	4,9	,05	,217	0	0	,00	,000

11. táblázat: Az birtokolni vágyott javakkal kapcsolatos jövő-orientált célok előfordulása

Birtokolt tárgyakkal, javakkal kapcsolatos jövőbeli célok az összes vizsgálati személy 27,6%-ánál fordultak elő (középiskola: 9,8%, előzetes: 31,7%, javítóintézet: 36,5%). (5. ábra) A birtokolt javakhoz tartozó tartalmak gyakoriságának tekintetében szignifikáns eltérés mutatkozott a középiskolások és a másik két csoport között. A javítóintézeti nevelésben lévők szignifikánsan gyakrabban említettek olyan dolgokat, melyeket a jövőben szeretnének megszerezni, mint a középiskolások ($\chi^2=13,573$, $p=0,009$). Az előzetes letartóztatásban lévők szintén gyakrabban említettek jövőbeli terveik között birtokolni vágyott javakat, mint a középiskolás fiatalok ($\chi^2=12,200$, $p=0,016$). Az előzetes letartóztatásban és a javítóintézeti nevelésben lévők között nem volt ilyen különbség.

A leggyakrabban említett dolog, amit a fiatalok a jövőben birtokolni szeretnének, a *lakás és ház* volt. A vizsgálati személyek 19,4%-a említette fogalmazásában (középiskola: 7,8%, előzetes: 18,3%, javítóintézet: 30,2%). A lakás, ház birtoklása, mint jövő-orientált cél szignifikánsan gyakrabban jelent meg a javítóintézeti nevelésben lévőkénél, mint a középiskolásoknál ($\chi^2=11,601$, $p=0,003$).

Autót szeretne a fiatalok 14,3%-a (középiskola: 2%, előzetes: 15,9%, javítóintézet: 22,2%). A javítóintézeti nevelésre ítétek szignifikánsan gyakrabban említették az autó megszerzésére irányuló céljukat, mint a középiskolások ($\chi^2=10,145$, $p=0,006$). Az előzetes letartóztatásban lévők fogalmazásaiban szintén szignifikánsan gyakrabban fordult elő ez a tartalom ($\chi^2=6,467$, $p=0,39$).

A *gazdagság* csupán 3,6%-nál szerepelt elérendő célként (előzetes: 4,9%, javítóintézet: 4,8%).

Interjúrészek:

Az intézet elhagyása után hol és kivel fogsz élni? Milyen életkörülmények között szeretnél élni? Milyen tárgyakat, javakat szeretnél birtokolni majd?

„Hát, úgy tervezem, hogy elmegyek...-ba utógondozottnak, de ez még nem biztos, mert hogyha visszamegyek...-ba, visszakerülök ugyanabba a társaságba, és akkor a végén börtönbe kerülök. Ott ahol lakom van egy utógondozó, oda meg apu nem enged, mert nincs értelme, hogy elmenjek, mert ott a nagy lakás. Szerintem hazamegyek apuhoz.”

„Az intézetbe megyek vissza. 21 éves koromig. Oda kértem magam vissza, meg a testvéreimet is. Elsősorban a családomat akarom összeszedni. Hogy velem legyenek, ne intézetben.”

„A háttér meglegyen, a munka, meg hogy jól éljünk. El fogok menni nyaralni. Az eljegyzésem Tunéziában lesz. Biztos lesz kocsink is...Megvan a pénz, a ház, minden megvan. Nem akarok ott lakni, mert vidéken van.”

„Szeretnék egy madárpókot.”

„Hát, a szüleimhez visszaköltözök, mert kicsit össze kell szednem magam anyagilag is, ahhoz, hogy tudjak valamit kezdeni, mert a nagyvilágba nem mehetek csak úgy. Ott fogok lakni, amíg egy kisebb házat nem tudok szerezni magamnak.”

„Külön szeretnék költözni, mert már családom is van, meg gyerek is.”

3.4.2. A JÖVŐVEL KAPCSOLATOS ÉRZELMEK KÜLÖNBSÉGEI

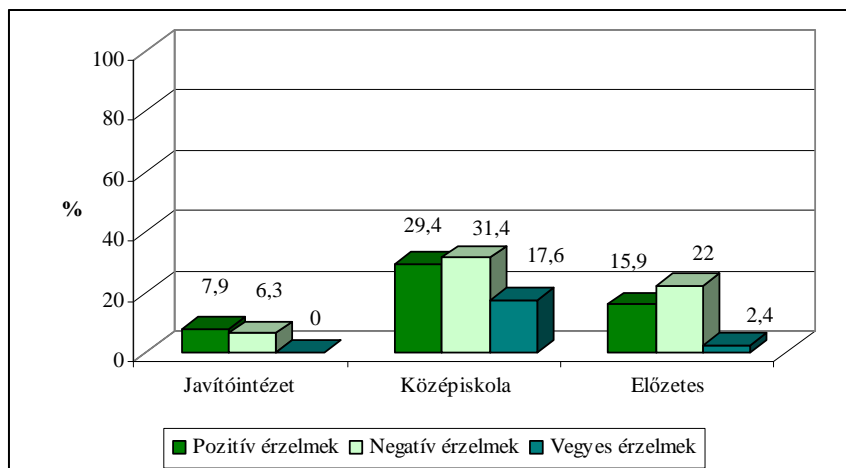
Kategória	Javítóintézeti nevelésben lévőek				Előzetes letartóztatásban lévőek				Középiskolások			
	N	%	M	SD	N	%	M	SD	N	%	M	SD
Érzelmeik	9	14,3	,14	,353	28	34,1	,40	,606	28	54,9	,88	1,07
Negatív érzelmek	5	7,9	,08	,272	13	15,9	,16	,367	15	29,4	,33	,554
Pozitív érzelmek	4	6,3	,06	,246	18	22,0	,22	,416	16	31,4	,35	,559
Vegyes érzelmek	0	0	,00	,000	2	2,4	,02	,155	9	17,6	,18	,385

12. táblázat: Az jövővel kapcsolatos érzelmek előfordulása

A jövővel kapcsolatos érzelmeit csak a fiatalok 33,2%-a írta le. A legnagyobb százalékban a középiskolások említették (54,9%). A javítóintézeti nevelésben lévőek 14,3%-a, az előzetesen letartóztatottak 34,1%-a számolt be a jövővel kapcsolatos gondolatokat kísérő érzelmekről.

A középiskolások és a javítóintézeti nevelésben lévő fiatalok között szignifikáns eltérés mutatkozott az érzelmek említésének gyakoriságában. A középiskolások szignifikánsan gyakrabban említettek ilyen tartalmakat ($\chi^2=24,489$, $p=0,000$). Szintén különbség adódott a középiskolás és az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok csoportja

között. Ebben az esetben is a középiskolás fiatalok írtak szignifikánsan gyakrabban jövőbeli érzelmeikről ($\chi^2=11,489$, $p=0,22$). A javítóintézeti nevelésben és az előzetes letartóztatásban lévők között is eltérés figyelhető meg az érzelmeik fogalmazásbeli megjelenésének gyakoriságában. Az előzetes letartóztatásban lévők szignifikánsan gyakrabban említettek érzelmeikhez kapcsolódó tartalmakat ($\chi^2=8,786$, $p=0,012$)

6. ábra: A jövővel kapcsolatos érzelmek

Negatív érzésekről számolt be a fiatalok 16,8%-a (középiskola: 29,4%, előzetes: 15,9%, javítóintézet: 7,9%). A középiskolás fiatalok szignifikánsan gyakrabban említettek jövőjükkel kapcsolatos negatív érzelmeket, mint a javítóintézeti nevelésre ítélték ($\chi^2=9,547$, $p=0,008$).

A jövőjével kapcsolatos **pozitív érzelmeket** említette a fiatalok 19,4%-a (középiskola: 31,4%, előzetes: 22%, javítóintézet: 6,3%). Jelentős eltérés volt a középiskolások és a javítóintézeti nevelésre ítélték között a pozitív érzések említésének gyakoriságában. A középiskolások szignifikánsan többször említettek jövőjükkel kapcsolatos pozitív érzéseket ($\chi^2=12,559$, $p=0,002$). Az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok szignifikánsan gyakrabban írtak jövőjükkel kapcsolatos pozitív érzelmeket, mint a javítóintézeti nevelésre ítélték, bár a részminták szórásai ebben az esetben különböztek ($\chi^2=6,738$, $p=0,009$).

Vegyes, furcsa érzelmekről számolt be a fiatalok közül 5,6% (középiskola: 17,6%, előzetes: 2,4%). (6. ábra)

Interjúrészek:

Milyen érzéseid vannak akkor, ha a jövődre gondolsz?

„Rossz, mert hogy innen ki kell mennem, ha egyszer szabadulok. Itt mindenem megvan, törődnek velem, tanítanak.”

„Egyrészt félni fogok, hogy milyen lesz kint...Mikor kilépek azon a kapun, akkor félek, hogy néznek az emberek, és bebeszélem magamnak, hogy engem néznek. És azt hiszem, hogy tudják, hogy én honnan jövök, és mit csináltam.”

„Nagyon furcsa, nagyon rossz. Eddig nem kellett arra gondolnom, hogy úristen, mit fogok csinálni. Most meg kimegyek, intéznem kell a sulit, ilyenek.”

„Mennék is, meg nem is. Három év után kijönni a világba.”

„Hát, én tudom milyen érzés szabadulni. Először olyan volt mintha mindenki figyelt volna, mintha tudták volna, hogy most szabadultam...úgy tűnt, mintha annyira látszana. Míg hozzá nem szokik az ember, hogy megint kinn van. Itt vannak ilyen szabadságok. Itt az ember nem szokik el annyira a kinti léttől.”

Melyek azok a helyzetek, melyektől a leginkább félsz, vagy amelyek a leginkább aggasztanak az intézet elhagyása után? Mit gondolsz, mi lesz a legnehezebb?

„Apu, hogy nehogy elveszítsem...Beilleszkedni. Az új emberek közé. Attól fogok félni, hogy kint vagyok, és nehogy csináljak valamit.”

„Nem akarok visszaesni. Félek a régi társaságtól.”

Melyek azok a jövőbeli helyzetek, melyekre ha rágondolsz jó érzéseket keltenek benned?

„Egész nap csavargok, nem csinálok többet hülyeséget.”

„Elmegyek kint fodrászhoz.”

„Azzal lehetek, akit szeretek. És rendes ember leszek, mint a többiek. Megmutatom, hogy egy intézetis lány is lábra tud állni.”

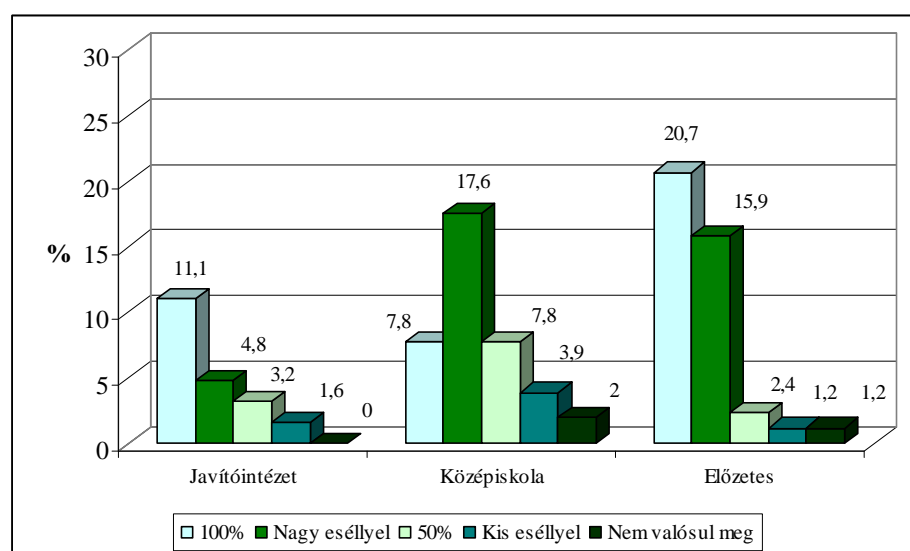
„Egy csomó ilyen híres épületeket tök jó lesz megnézni. Tehát, hogy nem az lesz, hogy most ne menj el mellőlem.”

3.4.3. A JÖVŐBELI TERVEK MEGVALÓSULÁSÁNAK ESÉLYE

Kategória	Javítóintézeti nevelésben lévőek				Előzetes letartóztatásban lévőek				Középiskolások			
	N	%	M	SD	N	%	M	SD	N	%	M	SD
Megvalósulás esélye	16	25,4	,25	,439	37	45,1	,51	,633	27	52,9	,55	,541
Biztosan	7	11,1	,11	,317	17	20,7	,23	,504	4	7,8	,08	,272
Nagy esélye van	3	4,8	,05	,215	13	15,9	,16	,367	9	17,6	,18	,385
Igen, vagy nem	2	3,2	,03	,177	2	2,4	,02	,155	4	7,8	,08	,272
Kis esélye van	1	1,6	,02	,126	1	1,2	,02	,221	2	3,9	,04	,196
Nem valósul meg	0	0	,00	,000	1	1,2	,01	,110	1	2,0	,02	,140

13. táblázat: Az jövőbeli tervek megvalósulási esélyének előfordulása

Jövőbeli tervei *megvalósításának esélyét* a fiatalok 40,8%-a említette (középiskola: 52,9%, előzetes: 45,1%, javítóintézet: 25,4%). (7. ábra) Jelentős eltérés mutatkozott a javítóintézeti nevelésre ítétek és a középiskolások között a megvalósulás esélyének említésében. A középiskolások szignifikánsan gyakrabban írtak ezzel kapcsolatos tartalmakat ($\chi^2=9,676$, $p=0,008$).

7. ábra: Az jövőbeli tervek megvalósulási esélye

A javítóintézeti nevelésben és az előzetes letartóztatásban lévők közül a legtöbben azt gondolják, hogy terveik **biztosan megvalósulnak** (javítóintézet: 11,1%, előzetes: 20,7%). A középiskolásoknál ez a tartalom 7,8%-ban jelent meg. Az egész minta esetében ez 14,3%.

Azt, hogy terveik **nagy valószínűséggel** megvalósulnak a vizsgálati személyek 12,8%-a hiszi (középiskola: 17,6%, javítóintézet: 4,8%, előzetes: 15,9%). A javítóintézeti nevelésre ítétek és a másik két csoport között szignifikáns eltérés mutatkozott ebben a tekintetben, bár a részminták szórásai nem egyeztek. A középiskolások ($\chi^2=4,968$, $p=0,026$) és az előzetes letartóztatásban lévők ($\chi^2=4,465$, $p=0,09$) jelentősen gyakrabban említették, hogy terveik nagy valószínűséggel megvalósulnak.

Azt, hogy terveit **vagy véghez viszi, vagy nem** a vizsgálati személyek 4,1%-a írta. (középiskola: 7,8%, javítóintézet: 3,2%, előzetes: 2,4%). Csak 2% látja úgy, hogy elképzelései megvalósításának **kicsi a valószínűsége** (középiskola: 3,9%, javítóintézet: 1,6%, előzetes: 1,2%), és 1% gondolja azt, hogy terveit **nem fognak megvalósulni** (középiskola: 2%, előzetes: 1,2%).

Interjúrészek:

Mit gondolsz, mennyire valószínű, hogy a terveid megvalósulnak?

„Ha én annyira akarom, akkor valósulni fog...de ha linkeskedek, akkor nem lesz belőle semmi. Meg, hogy a barátom nem fogja engedni. Nem enged sehova.”

„Az iskolában biztos vagyok, hogy sikerülni fog.”

„80-85%-ba bízok benne.”

„Ez akarási kérdés.”

„50-50%”

„Szerintem biztos, hogy meg fognak valósulni. Bízok magamban.”

3.4.4. A JÖVŐ FELETTI KONTROLL

Kategória	Javítóintézeti nevelésben lévőek				Előzetes letartóztatásban lévőek				Középiskolások			
	N	%	M	SD	N	%	M	SD	N	%	M	SD
Kontroll	23	36,5	,44	,667	44	53,7	,80	,895	39	76,5	1,49	1,25
Személyes erőfeszítés	21	33,3	,33	,475	41	50,0	,56	,611	35	68,6	,78	,642
Más személyek	4	6,3	,06	,246	9	11,0	,12	,365	15	29,4	,29	,460
Körülmények	2	3,2	,03	,177	3	3,7	,04	,189	17	33,3	,35	,522
Szerencse, Sors, Isten	1	1,6	,02	,126	7	8,5	,09	,281	3	5,9	,06	,238

14. táblázat: A jövő feletti kontrollhoz tartozó tartalmak előfordulása

Azt, hogy a jövő alakítása kitől függ a fiatalok 54,1%-a megemlítette fogalmazásában (középiskola: 76,5%, előzetes: 53,7%, javítóintézet: 36,5%). A középiskolások szignifikánsan gyakrabban említettek ide vonatkozó tartalmakat, mint a javítóintézeti nevelésre ítétek ($\chi^2=26,535$, $p=0,000$) és az előzetes letartóztatásban lévőek ($\chi^2=14,549$, $p=0,012$). (8. ábra)

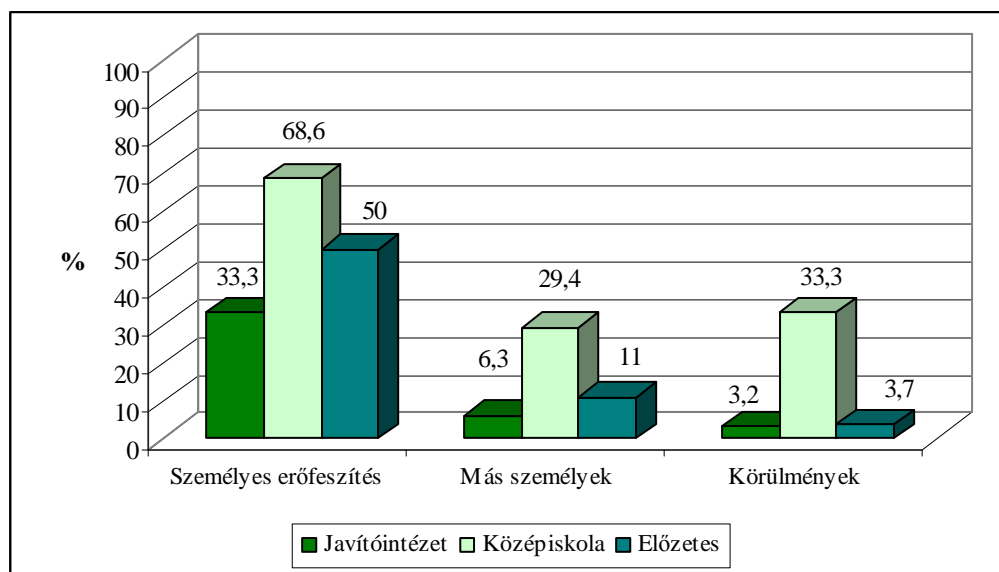
Mind a három csoport esetében a legnagyobb százalékban azt említették, hogy jövőjük alakítása kizárólag **személyes képességeiktől és erőfeszítéseiktől** függ (középiskola: 68,6%, előzetes: 50%, javítóintézet: 33,3%). A középiskolások szignifikánsan gyakrabban említették, hogy jövőjük alakítása saját erőfeszítéseiktől függ, mint a javítóintézeti nevelésben lévőek ($\chi^2=16,498$, $p=0,001$). Az előzetes letartóztatásban lévőek és a javítóintézeti nevelésre ítétek között is jelentős eltérés van ebben a tekintetben. Az előzetesen letartóztatottak szignifikánsan többször említették a saját képességek befolyását ($\chi^2=6,538$, $p=0,037$).

A javítóintézeti nevelésben és az előzetes letartóztatásban lévőek esetében a második leggyakrabban említett alkategória **más személyek** befolyása a jövő alakulására (előzetes: 11%, javítóintézet: 6,3%), a középiskolásoknál viszont a körülmények, feltételek alakulásának befolyása áll ezen a helyen (33,3%). A harmadik leggyakrabban említett alkategória a

javítóintézeti nevelésben és az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok esetében a **körülmények, feltételek alakulásának** befolyása (előzetes: 3,7%, javítóintézet: 3,2%), a középiskolások között pedig a más személyek befolyása (29,4).

A középiskolások szignifikánsan gyakrabban említették, hogy jövőjüket a körülmények és feltételek befolyásolhatják, mint a javítóintézeti nevelésre ítélték ($\chi^2=18,504$, $p=0,000$) és az előzetes letartóztatásban lévők ($\chi^2=21,772$, $p=0,000$). Az előzetes letartóztatásban lévők és a középiskolás fiatalok közti jelentős eltérés, hogy a középiskolások szignifikánsan gyakrabban említették más személyek befolyását ($\chi^2=8,951$, $p=0,011$). Bár a részminták szórásai különböztek, szignifikáns különbség mutatkozott a javítóintézeti nevelésre ítélték és a középiskolások között is ebben a tekintetben. A középiskolások nagyobb százalékban említették más személyek jövőt befolyásoló szerepét ($\chi^2=10,793$, $p=0,001$).

A fiatalok kis százalékban (5,6%) a jövőt befolyásoló tényezőként említették még a **szerencsét, sorsot és vallásos tartalmakat** (középiskola: 5,9%, előzetes: 8,5%, javítóintézet: 1,6%).

8. ábra: A jövő feletti kontroll

Interjúrészek:

A jövőd alakítása mennyire tőled függ? Ki fog segíteni, hogy véghez vidd a céljaid?

„100%-ban, de a családom és a pártfogó segíteni fog.”

„Egyelőre csak éntőlem, hogy én hogy fogok hozzáállni.”

„Vannak itten nevelők, akiket nagyon megszerettem. Elmagyaráznak dolgokat. Véleményt adnak.”

„Én már 14 éve vagyok intézetes, és én kötődök az intézethez. A biztonságot szeretem. Ezért akarok utógondozott lenni...Fordulhatok itt benn egy nevelőhöz is.”

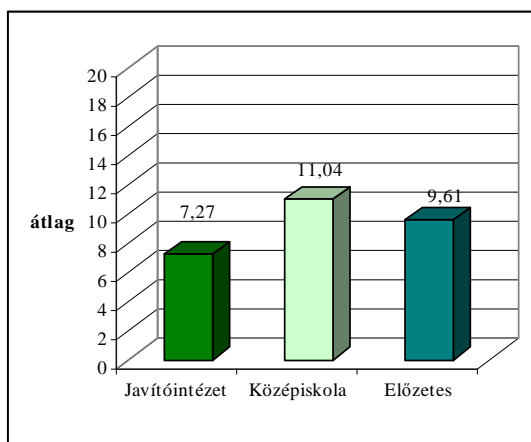
„Csakis tőlem.”

3.4.5. A JÖVŐKÉP KIDOLGOZOTTSÁGÁNAK KÜLÖNBSÉGEI

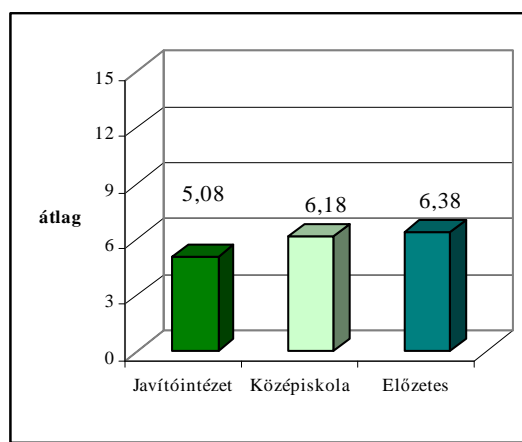
Csoport	Említett kategóriák				Említett főkategóriák			
	M	min	max	SD	M	min	max	SD
Javítóintézeti nevelésre ítélték	7,27	3	13	2,554	5,08	2	9	1,678
Előzetes letartóztatásban lévők	9,61	1	28	4,827	6,38	1	13	2,637
Középiskolások	11,04	2	20	4,854	6,18	1	10	2,278
Összesen	9,23	1	28	4,467	5,91	1	13	2,334

15. táblázat: Az említett kategóriák átlagai

A fenti táblázat első oszlopa az mutatja, hogy a csoportokba tartozó fiatalok átlagosan hány kategóriát említettek meg fogalmazásaikban (9. ábra), illetve mennyi a legkevesebb és a legtöbb megemlített kategória száma. A második oszlop pedig azt foglalja össze, hogy a három csoportba tartozó személyek fogalmazásaiban a 15 főkategóriából átlagosan mennyi jelent meg (10. ábra).

9. ábra: Az említett kategóriák átlaga

10. ábra: A főkategóriák átlagai

Az összes megemlített kategória számának szempontjából vizsgálva a csoportok közti különbségeket a következő eltérések voltak megfigyelhetőek: A középiskolások szignifikánsan több kategóriát említettek a fogalmazásaikban, mint a javítóintézeti nevelésre ítélték ($\chi^2=37,803$, $p=0,004$). Az előzetes letartóztatásban lévők és a középiskolások, illetve a javítóintézeti nevelésben lévők között nem volt szignifikáns a különbség.

A megemlített főkategóriák számának különbségeit megvizsgálva a következő eltérések jelentkeztek: A középiskolások szignifikánsan több fajta főkategóriát említettek meg

a fogalmazásiakban, mint a javítóintézeti nevelésben lévők ($\chi^2=20,727$, $p=0,014$). A javítóintézeti nevelésben és az előzetes letartóztatásban lévők között is jelentős az eltérés. Az előzetes letartóztatásban lévők szignifikánsan több fajta főkategóriát említettek meg, mint a javítóintézeti nevelésben lévők ($\chi^2=24,369$, $p=0,018$). A középiskolások és az előzetesen letartóztatottak csoportjai között nem volt szignifikáns az eltérés ebben a tekintetben.

3.4.6. EGYÉB EREDMÉNYEK

3.4.6.1. Egyéb jövő-orientált tartalmak előfordulása

Szabadidővel kapcsolatos elképzeléseket említett meg a fiatalok 13,3% (középiskola: 19,6%, előzetes: 14,6%, javítóintézet: 6,3%). Ezek bulizással (középiskola: 5,9%, előzetes: 2,4%, javítóintézet: 4,8%), sporttal (középiskola: 7,8%, előzetes: 12,2%) és zenével (középiskola: 7,8%, előzetes: 2,4%, javítóintézet: 1,6%) kapcsolatos tervek voltak.

Egészséggel összefüggő gondolatokat említett a vizsgálati személyek 6,6%-a (középiskola: 5,9%, előzetes: 9,8%, javítóintézet: 3,2%). A *saját egészséggel* kapcsolatos elképzeléseket csak az előzetes letartóztatásban lévők említettek, mindannyian abból a szempontból, hogy nem szeretnék többé kábítószerrel élni (8,5%). A *családtagok egészségével* kapcsolatos tartalmakat említette 1,5% (középiskola: 3,9%, előzetes: 1,2%), a jövőbeli *saját gyermek egészségével* összefüggőt pedig szintén 1,5% (középiskola: 2%, javítóintézet: 3,2%).

A *globális és kollektív jövővel* kapcsolatos tartalmak összesen 6 személynél fordultak elő (3,1%). A középiskolások 7,8%-a említette, hogy szeretne másokon segíteni és 1 előzetes letartóztatásban lévő fiatal. Csak 1 személynél fordultak elő politikával, az ország sorsával kapcsolatos gondolatok.

Interjúrészek:

Mit gondolsz, hogyan fog változni a világ a jövőben?

„Nagyon sok emelés van, mert mindent emelnek...minden drágább lesz.”

„A technikai fejlődés biztos, hogy nőni fog. Meg ugyanúgy az árak is, a fizetés pedig nem. Sok ilyen sztrájkolás lesz miatta. Ilyen balhék. Meg egyre több bűncselekmények is...inkább sok sikkasztás lesz.”

Self-releváns, nézetekkel és világnézettel kapcsolatos gondolatok a vizsgálati személyek 34,2%-ánál megjelentek (középiskola: 23,5%, előzetes: 41,5%, javítóintézet: 33,3%). Új, a korábitól eltérő életet szeretne élni a javítóintézeti nevelésre ítélték 4,8%-a, az előzetes letartóztatásban lévők közül pedig 9,8% (középiskola: 2%). A *élet minőségével* kapcsolatos elképzeléseket említett 24% (középiskola: 17,6%, előzetes: 29,3%, javítóintézet: 22,2%). Ezek között szerepel a boldog, jó élet; normális, átlagos élet; nyugodt, békés, kiegyensúlyozott élet és a tisztességes szabálykövető élet. Az utóbbit az előzetes letartóztatásban lévők 11%-a, a javítóintézeti nevelésre ítélték 6,3%-a említette. *Megváltozni és a gondolkodásmódján változtatni* szeretne az előzetes letartóztatásban lévők 11%-a, a javítóintézeti nevelésre ítélték 9,5%-a.

Interjúrészek:

Milyen életet szeretnél élni? Mi kellene ahhoz, hogy boldog legyél?

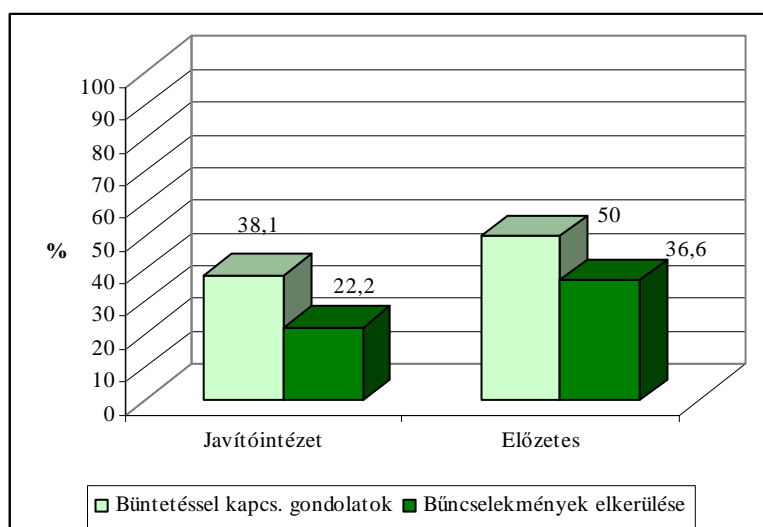
„Hogy innen szabaduljak.”

„Hát egy kisgyerek szerintem. Mert az mindenféleképpen meg tudna változtatni. Akkor már lenne felelősségem érte, tudom, hogy ott van, és akkor nem csinálom.”

„Nyugodtan szeretnék élni, dolgozni, úgy mint egy átlagos ember.”

„Már szeretnék én is boldog lenni az életbe.”

A javítóintézeti nevelésben és az előzetes letartóztatásban lévők fogalmazásaiban elég nagy számban megjelentek a **büntetéssel, későbbi bűncselekményekkel** kapcsolatos gondolatok (javítóintézet: 38,1%, előzetes: 50%). (11. ábra)

11. ábra: Büntetéssel, későbbi bűncselekmények elkerülésével kapcsolatos tartalmak

A legnagyobb százalékban a további bűncselekmények elkerülésére irányuló tervek fordultak elő (javítóintézet: 22,2%, előzetes: 36,6%). (11. ábra) A későbbiekben további bűncselekmények elkövetését kevesen említik (javítóintézet: 6,3%, előzetes: 4,9%). A szabadulás (javítóintézet: 9,5%, előzetes: 12,2%) és a bírósági tárgyalás (előzetes: 3,7%) is megjelenik ide kapcsolódó tartalomként. Az előzetes letartóztatásban lévők 8,5%-a, a javítóintézeti nevelésre ítélték 1,5%-a szeretné jóvátenni az elkövetett hibát.

Interjúrészek:

Szerinted előfordulhat a jövőben, hogy újra elkövetsz valamit?

„Nem. Elég volt a három év, és nem vagyok pancser, hogy még egyszer.”

„Minden előfordulhat ebben az életben. Lehetséges, de akkor is csak olyan, hogyha nagyon muszáj volna...Elmegyek egy buliba, valaki belém köt...akkor most nem hagyhatom hogy agyonverjen. Ha én visszaütek, az már bűncselekmény.”

„Nem szeretnék, de ez nem biztos. Mert én benne vagyok mindenben. Ha nem keresem a bajt, akkor megkeres engem.”

3.4.6.2. Az intézetben eltöltött idő alapján képzett csoportok közti különbségek

Az intézetben eltöltött idő alapján képzett alcsoportok a következők voltak: (1) 6 hónap és annál kevesebb (2) 7-12 hónap (3) 13-24 hónap. Az intézetben 6 hónapnál kevesebb ideje tartózkodó fiatalok szignifikánsan gyakrabban említették a *szülőkkel való eddigi kapcsolattartásra* irányuló jövő-orientált célt, mint a 7-12 hónapja ott lévők csoportja ($\chi^2=9,136$, $p=0,010$), viszont szignifikánsan kevesebbszer említettek *párkapcsolattal, saját családdal kapcsolatos* tartalmakat ($\chi^2=16,072$, $p=0,007$).

A *szülőkkel való kapcsolattartáshoz* tartozó tartalmakban az 1. és 3. csoport között is jelentős különbség mutatkozott. Ebben az esetben a javítóintézetben 6 hónapnál kevesebb ideje nevelkedő fiatalok szintén szignifikánsan gyakrabban írták a szülőkkel való eddigi kapcsolat fenntartását ($\chi^2=6,894$, $p=0,32$).

Az X Javítóintézetben lévő fiúk között szignifikáns különbség mutatkozott abban a tekintetben, hogy akik a befogadó csoportokban voltak nagyobb százalékban említették célként a *családtagokkal való rendszeres kapcsolattartást*, mint a hosszabb ideje az intézetben tartózkodó fiatalok. Szintén jelentős különbség adódott a két csoport között egy *self-releváns kategóriához* tartozó tartalomban. A befogadó csoportokban lévők többször említették, hogy meg akarnak változni és másképpen akarnak gondolkodni a jövőben ($\chi^2=7,381$, $p=0,025$).

Az életkor és családi háttér alapján képzett csoportoknál nem találtam említésre méltó szignifikáns különbségeket.

3.4.6.3. Vágyott jövő, első kinti nap

Interjúrészek:

Képzeld el, hogy varázserővel rendelkezel, és úgy alakíthatod a későbbi életed, ahogyan csak akarsz! Milyen jövőt varázsolnál magadnak?

„Egy negyven milliós házat. Vagy két autót, egy motort, mert motorozni szeretek...egy nyaralót a Balatonnál.”

„Békés, nyugodt jövőt. A szüleim ne legyenek betegek. A bátyám, aki börtönben van, szabaduljon minél hamarabb.”

„Vissza anyut. A múltat nem szeretném eltüntetni...mert ebből tanultam, hogy mit lehet csinálni, és mit nem.”

„Nagyon nagy házat. És hogy ne legyen semmibe hiány. Az embereket változtatnám meg egy kicsit, hogy ne legyenek ilyen önfejtűek, ne csak magukkal törődjenek, azon törjék a fejüket, hogy tudnak maguknak szerezni valamit.”

„Család, ház, cica, kutya, kocsis, jogsis, boldogság. A pénz nem kell.”

Ha újra szabad leszel, mit fogsz csinálni az első kinti napodon?

„Ó, hát akkor berúgok nagyon.”

„Bulizok egyet”

„Bemegyek az intézetbe, jelentkezek, utána meg elmegyek a barátomhoz.”

IV. MEGVITATÁS

A vizsgálat annak feltárására irányult, hogy képet kapjak arról, milyen jövő-orientált célok jelennek meg az eltérő családi és intézményi szocializációban részesült fiatalok jövőképében. Az általam vizsgált három csoport – szakközépiskolás, javítóintézetekben nevelkedő javítóintézeti nevelésre ítélt és előzetes letartóztatásban lévő fiatalok – jövővel kapcsolatos elképzeléseiben, motivációiban számos különbséget fedeztem fel.

Az egész mintát tekintve a kutatás hasonló eredményeket hozott, mint JÁMBORI Szilvia 2007-es vizsgálata. A leggyakrabban említett jövő-orientált célok esetében az első helyen az oktatással, tanulmányokkal kapcsolatos tervek, a második helyen a munkával, későbbi munkahellyel kapcsolatos elképzelések, a harmadik helyen pedig a későbbi családi élethez (párkapcsolat, házasság, saját gyermek) kapcsolódó célok álltak. A három csoport között különbségek adódtak a leggyakrabban említett tervek esetében és a különböző jövő-orientált elképzelések említésének gyakoriságában is. Ezeket az eltéréseket szeretném most áttekinteni.

Az *első hipotézist*, mely szerint a javítóintézeti nevelésre ítélt, az előzetes letartóztatásban lévő és a középiskolás fiatalok között különbségek adódtak a jövőbeli életkörülményeikkel, családjukkal, barátaikkal, tanulmányaikkal és munkájukkal kapcsolatos terveik és céljaik tekintetében, az eredmények alátámasztották.

A középiskolás és az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok gyakrabban említettek ***tanulmányokkal kapcsolatos célokat***, mint a javítóintézeti nevelésre ítélték. Az ő jövőképükben az oktatással kapcsolatos célok kapták a legnagyobb hangsúlyt, míg a javítóintézeti nevelésre ítéltéknél a leggyakrabban említett célok között csupán a harmadik helyen szerepeltek. A középiskolás és az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok jövőképében nagyobb arányban jelentek meg a továbbtanulással, tanulmányok folytatásával kapcsolatos tartalmak. A javítóintézetekben élő növendékek továbbtanulással kapcsolatos jövő-orientált céljai között elsősorban az általános iskola befejezése és egy szakma megszerzése szerepel, a középiskolásoknál szintén a szakma megszerzése, ezenkívül a sikeres érettségi és felvételi vizsga, a főiskolán, egyetemen való továbbtanulás. Az előzetes letartóztatásban lévők jövőbeli céljai között nagyobb arányban szerepeltek egy szakma megtanulásához kapcsolódó tervek, mint a javítóintézeti nevelésre ítéltéknél. A középiskolásoknál a továbbtanulással kapcsolatos tervek nagy arányának oka valószínűleg az, hogy tanulmányaik végéhez közelednek, és ennek az időszaknak az egyik legfontosabb feladata, hogy eldöntsék, merre haladnak tovább. Az, hogy a javítóintézeti nevelésben lévőkönél nem kap olyan nagy hangsúlyt a továbbtanulás,

magyarázható azzal, hogy többségük úgy kerül ki az intézetből, hogy az általános iskolát befejezte, és sokuk egy szakmát is megtanult ott.

A **munkával, munkahellyel kapcsolatos tervek** a középiskolások és az előzetes letartóztatásban lévők esetében a második leggyakrabban említett célok, viszont a javítóintézeti nevelésben lévőknel az első helyen állnak. A középiskolások gyakrabban említettek munkához tartozó tartalmakat, mint a javítóintézeti csoportok, és a munka fajtáját is gyakrabban meghatározták. A középiskolás csoport esetében a specifikus foglalkozások nagyobb százalékban való megjelenése azt mutatja, hogy munkával kapcsolatos terveik konkrétabbak, mint a másik két csoporté.

A **párkapcsolattal, házassággal, saját gyermekkel kapcsolatos célok** között nem volt jelentős különbség a három csoport között, bár a javítóintézeti nevelésben lévők említették a legtöbben. A **szülőkkel, családtagokkal való kapcsolattartás** tekintetében viszont különbséget találtam a javítóintézeti nevelésre ítélt és az előzetes letartóztatásban lévők csoportjai között. A családdal való kapcsolattartás az előzetes letartóztatásban lévők jövőképében hangsúlyosabb. Szintén gyakrabban említették a szülőkkel való eddigi kapcsolat fenntartását is. Az izoláció, mely a fogvatartási helyzetből adódik, a családi és egyéb kapcsolatok fontosságát eredményezheti. A szülőkkel, családtagokkal való kapcsolattartás biztosítja a fiatalok számára a jövőt, és segít elviselni a jelent. Mivel az előzetes letartóztatásban lévő személyeknél ez a helyzet áll fenn, érthető, hogy fontosnak tartják az eddigi kapcsolataik fenntartását. Ez lehet a magyarázata annak is, hogy a javítóintézetekben lévő fiatalok, illetve a javítóintézeti nevelésre ítélték közül a befogadó csoportokban lévők között különbség adódott a szülőkkel való kapcsolattartás tekintetében. Az intézetekben 6 hónapnál kevesebb ideje tartózkodó fiatalok jövőképében gyakrabban jelent meg a szülőkkel való eddigi kapcsolattartásra irányuló jövő-orientált célt, a befogadó csoportokban lévők pedig nagyobb százalékban említették célként a családtagokkal való rendszeres kapcsolattartást, mint a hosszabb ideje az intézetben tartózkodó fiatalok.

A **barátokhoz kapcsolódó jövő-orientált célok** közti fontos különbség, hogy a középiskolások elsősorban a régi barátaikkal való kapcsolat megtartására törekcszenek, az előzetes letartóztatásban lévők viszont a legtöbb esetben a velük való kapcsolat megszakítását tűzték ki célul. A középiskolások esetében lényeges szempont, hogy a régi barátaikkal, osztálytársaikkal kialakult kapcsolatot fenntartsák. Sokan közülük más városban folytatják tanulmányaikat, ezért távol kerülnek a számukra kedves kortársaktól. A legtöbb javítóintézetben lévő fiatal esetében a deviáns szubkultúrába való integráció felelős a serdülő sorsáért. A legtöbbjük azt gondolja, hogy a „rossz társaság” felelős jelenlegi helyzetéért,

ráadásul a barátoknak hitt kortársak sok esetben nem tartanak ki a fiatal mellett. Ezért érthető a félelmük, hogy a régi társasággal való találkozás újra bajba sodorhatja őket.

Az *életkörülményekkel kapcsolatos célok* tekintetében nem volt különbség a csoportok között, viszont a javítóintézeti nevelésben és az előzetes letartóztatásban lévők terveik között gyakrabban jelent meg bizonyos *birtokolni vágyott javak* igénye (lakás, ház, autó). Szintén az intézetek jellegéből adódik, hogy a fiatalok nem rendelkezhetnek korlátlanul olyan tárgyakkal és javakkal, amelyeket birtokolni szeretnének. Ezért érthető, hogy a jövőképükben nagyobb számban jelenik meg a saját tulajdon igénye.

A *második hipotézis* azt feltételezte, hogy a javítóintézeti nevelésre ítélt és az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok nagyobb számban számolnak be jövőjükkel kapcsolatos negatív érzelmekről, mint a középiskolások. Ez a hipotézis nem nyert bizonyítást, mivel a középiskolások gyakrabban említették a jövőjükkel kapcsolatos negatív érzelmeket, mint a másik két csoport. Úgy gondolom, hogy ezt a különbséget eredményezhette az is, hogy a középiskolás fiatalok nagyobb százalékban említették *jövőjükkel kapcsolatos érzelmekhez* tartozó tartalmakat, pozitív és negatív érzelmeket egyaránt. Míg a középiskolásoknak több mint a fele, a javítóintézeti növendékeknek csupán a negyede írt jövővel kapcsolatos érzelmeiről. Ezt a megszerzett szociális státusz megtartása érdekében fellépő szelfreprezentáció jelensége is okozhatja, hiszen a zárt intézetekben nagyon fontos, hogy a fiatalok olyan képet alakítsanak ki magukról, amely nem mutatja meg gyengeségeiket, esetleges félelmeiket és kétségeiket. A javítóintézeti nevelésre ítélttel készített interjúk azonban azt mutatják, hogy a fiataloknak elsősorban negatív érzelmeik vannak jövőjükkel kapcsolatban, olyan félelmeik, melyek ahhoz kapcsolódnak, hogy az intézet elhagyása után képesek lesznek-e újra beilleszkedni a társadalomba, mit fog róluk gondolni az őket körülvevő szociális környezet, és sokuknál megjelenik a visszaeséstől való félelem is.

A *harmadik hipotézis* feltételezte, hogy a javítóintézeti nevelésre ítélt és az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok *jövőbeli terveik megvalósulására* kisebb esélyt látnak, mint a középiskolás serdülők. Ezt a feltételezést nem támasztják alá az eredmények. Mind a három csoport a legnagyobb százalékban azt említette, hogy céljai biztosan, vagy nagy eséllyel megvalósulnak. A javítóintézeti nevelésben és az előzetes letartóztatásban lévők a legtöbben azt gondolják, hogy terveik biztosan megvalósulnak, míg a középiskolások úgy hiszik, hogy nagy az esély céljaik megvalósulására. A középiskolások írtak a leggyakrabban a megvalósulás esélyéhez kapcsolódó tartalmakat. Úgy gondolom, ez annak az eredménye, hogy mivel számukra ez a továbbtanulás, a felvételi sorrend kialakításának időszaka, többet latolgatják esélyeiket. A javítóintézeti nevelésben lévőkkel készített interjúk tapasztalatai

alapján úgy látom, hogy az intézetben nevelkedő fiatalok nem gondolkodtak még el igazán azokról a tényezőkről, amelyek terveiket esetleg megakadályozhatják. Sok esetben olyan célokat említenek, amelyek megvalósulásában biztosak, de azt, hogy milyen erőfeszítéseket kell tenniük, és milyen áldozatokat kell hozniuk ahhoz, hogy céljaikat véghezvigyék, nem gondolták még át. Ezért sok esetben a jövőjükéről kialakított képük nem tűnik reálisnak.

A *negyedik hipotézissel* összhangban a javítóintézeti nevelésre ítélt, az előzetes letartóztatásban lévő és a középiskolás fiatalok egyaránt saját képességeiktől, erőfeszítésüktől függőnek gondolják a jövőjük alakítását. A középiskolások esetében a jövőt befolyásoló tényezők között második helyen szerepel a körülmények, feltételek alakulása, harmadik helyen pedig más személyek befolyása. Ez a sorrend a másik két csoport esetében fordított, de a javítóintézeti nevelésben és előzetes letartóztatásban lévők csak nagyon kis számban említettek körülmények és más személyek befolyásával kapcsolatos tartalmakat. A csoportok közti különbségek szempontjából megfigyelhető, hogy a *jövő feletti kontrollhoz* tartozó tartalmak a középiskolások jövőképében gyakrabban jelentek meg. A személyes képességek és erőfeszítések jövőre gyakorolt befolyását a középiskolások és az előzetes letartóztatásban lévők nagyobb arányban említették, mint a javítóintézeti nevelésre ítélték. A középiskolások jövőképében gyakrabban jelentek meg más személyek befolyásával és a körülmények alakulásával kapcsolatos gondolatok. Mivel serdülőkorban a fiatalok legfontosabb törekvése, hogy felnőtté, önállóvá váljanak, és véget vessenek a gyermeki szerepüknek (BAGDY, 1977), ezért érthető, hogy jövőjük alakításával kapcsolatban is elsősorban azt hangoztatják, hogy az elsősorban tőlük függ. Úgy gondolom, hogy a zárt intézetekben élő fiatalok esetében nem csupán az életkori sajátosságok eredményezik ezt, hanem mivel olyan intézményi keretek között élnek, ahol autonómiájuk korlátozott, életüket szabályok irányítják, amelyek betartása nagyon fontos, és saját akaratuk nem érvényesülhet korlátlanul, fontos számukra az, hogy a szabadulásuk után ismét átvehetik a saját sorsuk feletti kontrollt.

Az *ötödik hipotézist*, hogy a javítóintézeti nevelésre ítélt és az előzetes letartóztatásban lévő fiatalok kevésbé részletesen írják le a jövőjüket, későbbi életükről szóló elképzeléseik kevésbé kidolgozottak, mint a középiskolás fiatalok tervei, az eredmények részben alátámasztják. A középiskolások jövőképe a legkidolgozottabb. Ha azt vesszük alapul, hogy hányféle tartalmat említettek az egyes csoportokban lévők, akkor a javítóintézeti nevelésre ítélték jövőképe kevésbé kidolgozott, mint az előzetes letartóztatásban lévőké és a középiskolásoké. Ha a kisebb elemzési egységeket is nézzük, akkor az előzetes letartóztatásban lévők és a javítóintézeti nevelésre ítélték között nincs jelentős különbség. A két javítóintézetben lévő csoport közti különbség esetleg annak az eredménye, hogy az

előzetes letartóztatásban lévők motiváltabbak lehettek a feladat iránt. A tárgyaláson sokat számít az, hogyan viselkedik a fiatal az előzetes letartóztatás ideje alatt, ezért mindannyiuk érdeke, hogy a rájuk kiosztott feladatokat lelkiismeretesen elvégezzék.

Az eredmények alapján látható, hogy a javítóintézeti nevelésre ítélték és az előzetes letartóztatásban lévők jövőképe nem túl részletes és eléggé kidolgozatlan. Nincsenek világos és konkrét jövő-orientált céljaik. Úgy gondolom, ha egy ilyen kidolgozatlan jövőképpel visszakerülnek az eredeti hátrányos szociális környezetükbe, könnyen visszaesés-közeli peremhelyzetbe kerülhetnek, vagy visszaesőkké válhatnak. Ezért fontos, hogy a reszocializációs gondozás során a jövőkép alakítására is nagy hangsúlyt fektessenek.

V. KITEKINTÉS

Mivel a kutatásban két módszert is alkalmaztam a fiatalok jövő-orientált céljainak megismerésére, módomban áll ezek összehasonlítása. Úgy gondolom, hogy a fogalmazások alkalmasak voltak arra, hogy nagyjából feltérképezem, milyen tervek és elképzelések jelennek meg a serdülők jövőképében. Az interjúkkal viszont sokkal részletesebb képet kaphattam arról, hogy mit gondolnak a fiatalok, valamint a személyes beszélgetések alkalmával szívesebben beszámoltak érzéseikről, félelmeikről és vágyaikról. Tehát az interjú módszere alkalmasabb lenne a javítóintézetekben lévő fiatalok jövőképének részletes feltérképezésére, bár ez igen időigényes munka ilyen nagy minta esetében.

Lényegesnek tartom azt, hogy a javítóintézetekben elő serdülők esetében is megismerjük a szűkebb és tágabb szociális környezet – elsősorban a szülői nevelés, a kortársak és a javítóintézetek – szerepét a jövő-orientáció alakulásában. Fontos lenne megtudni, hogy milyen a kedvezőtlen családi háttér és a deviáns szubkultúra jövőképre gyakorolt hatása, valamint hogy a javítóintézetek által közvetített értékek mennyire képesek befolyásolni a jövő-orientáció alakulását.

Szintén fontosnak tartom ezeket a vizsgálatokat kiterjeszteni büntetés-végrehajtási intézetekben lévő fiatalokkorúakra is, ezáltal betekintést nyerhetnénk a totális intézmények jövő-orientációt alakító hatásába.

VI. ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. táblázat	A vizsgálati személyek demográfiai adatai.....	35
2. táblázat	Példa a kategóriarendszer felépítésére.....	38
3. táblázat	Példa a tartalomelemzésre.....	39
4. táblázat	A főkategóriák gyakoriságának sorrendje a három csoport esetében.....	41
5. táblázat	Az oktatással kapcsolatos jövő-orientált célok előfordulása.....	42
1. ábra	Az oktatással kapcsolatos jövő-orientált célok.....	43
6. táblázat	A munkával kapcsolatos jövő-orientált célok előfordulása.....	44
2. ábra	A munkával kapcsolatos jövő-orientált célok.....	45
3. ábra	A párkapcsolatra, házasságra, saját gyermekekre és a szülőkkel való kapcsolattartásra vonatkozó jövő-orientált célok.....	47
7. táblázat	A párkapcsolattal, jövőbeli saját családdal kapcsolatos jövő-orientált célok előfordulása.....	47
8. táblázat	A szülőkkel, családtagokkal való kapcsolattartásra vonatkozó jövő-orientált célok előfordulása.....	49
9. táblázat	A barátokkal kapcsolatos jövő-orientált célok előfordulása.....	51
4. ábra	A barátokkal kapcsolatos jövő-orientált célok.....	51
5. ábra	Az életkörülményekkel, birtokolni vágyott javakkal kapcsolatos jövő-orientált célok.....	53
10. táblázat	Az életkörülményekkel kapcsolatos jövő-orientált célok előfordulása.....	53
11. táblázat	Az birtokolni vágyott javakkal kapcsolatos jövő-orientált célok előfordulása.....	54
12. táblázat	Az jövővel kapcsolatos érzelmek előfordulása.....	55
6. ábra	A jövővel kapcsolatos érzelmek.....	56
13. táblázat	Az jövőbeli tervek megvalósulási esélyének előfordulása.....	57
7. ábra	Az jövőbeli tervek megvalósulási esélye.....	58
14. táblázat	A jövő feletti kontrollhoz tartozó tartalmak előfordulása.....	59
8. ábra	A jövő feletti kontroll.....	60
15. táblázat	Az említett kategóriák átlagai.....	61
9. ábra	Az említett kategóriák átlaga.....	61
10. ábra	A főkategóriák átlagai.....	61
11. ábra	Büntetéssel, későbbi bűncselekmények elkerülésével kapcsolatos tartalmak.....	63

VII. IRODALOMJEGYZÉK

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről. 118. §, 120/B. §

ADLER, F., MUELLER, G., LAUFER, W. (2005) *Kriminológia*. Budapest: Osiris Kiadó.

B. ACZÉL A. (2000) Rákospalotai körkép. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 2: 15-32.

BAGDY E. (1977) *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

BOROS J., CSETNEKY L. (2002) *Börtönpszichológia*. Budapest: Rejtjel Kiadó.

CARVER, S. C., SCHEIER, M. F. (1998) *Személyiségpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó.

COLE, M., COLE, S. R. (1997) *Fejlődéslélektan*. Budapest: Osiris Kiadó.

FLIEGAUF G., RÁNKI S. (2008) *Fogva tartott gondolatok*. (in print) Budapest: L'Harmattan Kiadó.

HATVANI E., PAPHÁZI T. (2003) Deviancia és szociális fogyatékoság. A javítóintézetekből elbocsátottak utánkövetéses vizsgálatának lehetőségei, tapasztalata (I. rész). *Társadalomkutatás*, 1: 101-124.

HATVANI E., PAPHÁZI T. (2003) Deviancia és szociális fogyatékoság. A javítóintézetekből elbocsátottak utánkövetéses vizsgálatának lehetőségei, tapasztalatai (II. rész). *Társadalomkutatás*, 2: 203-224.

JÁMBORI SZ. (2003) Az iskolai környezet szerepe a serdülők jövő-orientációjának alakulásában. *Magyar Pedagógia*, 4: 481-497.

JÁMBORI SZ. (2007) *Hogyan tervezik a serdülők a jövőjüket?* Szeged: SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.

KISIDA E. (1999) A fiatalkorúak veszélyeztetettsége. *Új Pedagógiai Szemle*, 4: 12-17.

KISS M., KATONA P. (1990) Az intézetből elbocsátott lányok társadalmi beilleszkedésének vizsgálata. In: KÓTI J. (szerk.) *Tanulmányok, cikkek a fővárosi gyermekvédelem köréből*. Budapest: Főváros Tanácsa. 59-82.

LEBUJOS I. (2006) Az előzetesen letartóztatottak pszichés problémái, különös tekintettel a deprivációkra. *Börtönügyi szemle*, 2: 65-84.

MOLNÁR P. (1994) Civilizációs fejlődés, ifjúsági kultúra, jövőkép. In: GIDAI E. (szerk.) *Magyarország a XXI. sz. küszöbén: IV. Magyar Jövőkutató Konferencia előadásai: Budapest, 1993. október 8-10.* Budapest: Társadalomkutató- és Előrejelző Intézet. 378-384.

- MOLNÁR P. (2002) Mit jelent a fiatalok jövőképe a második ezredfordulón. In: BESENYEI L., TÓTH A., TÓTH L. (szerk.) *Magyar jövőképek a jövő Európájában*. Budapest: MTA Jövőkutatási Bizottsága. 235-244.
- Pedagógiai Program*. (online) Elérhető: http://www.bpjavito.hu/hun/ped_program.doc Utolsó letöltés ideje: 2008.04.15. (17 oldal)
- POPPER P. (1970) *A kriminális személyiségzavar kialakulása*. Budapest: Akadémia Kiadó.
- RÁCZ J., HOYER M. (1995) Fiatalkori devianciák és kortárs csoportok. *Esély*, 3: 44-56.
- Ricsaj online diákújság*. (online) Elérhető: <http://www.aszod-afi.hu/rionl/> A vers elérhető: http://www.aszod-afi.hu/rionl/mi_irtuk/versek_3.html Utolsó letöltés: 2008.04.16.
- ROSTA A. (2005) A fiatalkori bűnözés etiológiája a kriminológiai elméletek tükrében. *Család, gyermek, ifjúság*, 1: 7-23.
- SALLAY HEDVIG (2003) A szülői nevelés hatása serdülők jövő-orientációjának alakulására. *Magyar Pedagógia*, 3: 389-404.
- „Sárga Falak” *Szakmai Program*, 2005. (online) Elérhető: <http://www.aszod-afi.hu/sargafalak.doc> Utolsó letöltés: 2008.04.15. (32 oldal)
- SOLT Á. (2004) *Bűncselekmények fiatal tettesei – bűnös fiatalok tettei*. (online) Elérhető: <http://szochalo.hu/szochalo/upload/soltagnes3.doc> Utolsó letöltés: 2004.04.16. (16 oldal)
- SOLT Á. (2007) *Peremen billegő fiatalok*. (online) Elérhető: http://www.szochalo.hu/fileadmin/szochalo/Uj_Szochalo/tudomany/deviancia/peremenbillegofiatalok.pdf Utolsó letöltés: 2008.04.16. (64 oldal)
- SZABÓ A. (1999) Kiszakadás vagy leszakadás. Diszfunkciók a felnőtté válás során. *Esély*, 4: 73-81.
- TÓKOS K. (2005) A serdülőkori önismeret az elméleti és empirikus kutatások tükrében – pedagógiai megközelítésben. *Új Pedagógia Szemle*, 10: 42-60.
- UTASI J. (2001) A javítóintézetből elbocsátott fiatalok pártfogó felügyeletének eredményessége 1991-1996. In: IRK F. (szerk.) *Kriminológiai Tanulmányok*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet. 222-238.
- VAJDA ZS. (1999) *A gyermek pszichológiai fejlődése*. Budapest: Helikon Kiadó.
- VOLENTICS A. (1999) *Gyermekvédelem és reszocializáció*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

VIII. MELLÉKLETEK

1. melléklet: A vizsgálatban alkalmazott adatlapok és a fogalmazás instrukciója az előzetes letartóztatásban lévők esetében

ADATOK

ÉLETKOR: év

NEM:

1. Fiú.
2. Lány.

MILYEN ISKOLAI VÉGZETTSÉGGEL RENDELKEZEL?

1. Általános iskola 1-4. osztály
2. Általános iskola 5. osztály
3. Általános iskola 6. osztály
4. Általános iskola 7. osztály
5. Általános iskola 8. osztály
6. Középiskola osztály. (Írd a vonalra, hány osztályt végeztél el a középiskolából!)

Ha tanulsz / tanultál valamilyen szakmát, írd ide kérlek, hogy mit:

KI NEVELT MIELŐTT AZ INTÉZETBE KERÜLTÉL?

(Több választ is bekarikázhatsz, ha többen is neveltek. Ebben az esetben, kérlek, írd a válaszok mellé, hogy kivel hány éves korodig éltél együtt.)

1. Teljes családban éltem (anya, apa). éves koromig.
2. Egyik szülőm nevelt.
Kérlek, karikázd be, hogy ki volt az!
 - a. Anya. éves koromig.
 - b. Apa. éves koromig.
3. Nevelőszülő, nevelőszülők neveltek. éves koromig.
4. Rokonok (idősebb testvér, nagyszülők, stb.) neveltek..... éves koromig.
5. Nevelőotthonban, intézetben éltem. éves koromig.
6. Egyéb: éves koromig.

Testvéreid száma:

MILYEN ISKOLAI VÉGZETTSÉGGEL RENDELKEZNEK A SZÜLEID?

Apa iskolai végzettsége:

1. Nem befejezett általános iskola.
2. Általános iskola 8 osztály.
3. Szakmunkás bizonyítvány.
4. Középiskolai érettségi.
5. Főiskolai, egyetemi diploma.
6. Egyéb:

Anya iskolai végzettsége:

1. Nem befejezett általános iskola.
2. Általános iskola 8 osztály.
3. Szakmunkás bizonyítvány.
4. Középiskolai érettségi.
5. Főiskolai, egyetemi diploma.
6. Egyéb:

MENNYI IDŐT TÖLTÖTTÉL MÁR AZ INTÉZETBEN?

MIT GONDOLSZ, MI FOG VELED TÖRTÉNNI, HA ISMÉT SZABAD LESZEL?

(Hogyan fognak alakulni az életkörülményeid, a családi életed és a baráti kapcsolataid? Szeretnél-e tanulni a jövőben és mit? Milyen munkát szeretnél végezni? Milyen érzéseid vannak, amikor a jövődre gondolsz? Mennyire valószínű, hogy terveid megvalósulnak? A jövőd alakítása mennyire tőled függ? Ezenkívül természetesen bármit leírhatsz, amit a jövőddel kapcsolatban gondolsz.)

2. melléklet: A vizsgálatban alkalmazott adatlapok és a fogalmazás instrukciója az javítóintézeti nevelésben lévők esetében

ADATOK

ÉLETKOR: év

NEM:

1. Fiú.
2. Lány.

MILYEN ISKOLAI VÉGZETTSÉGGEL RENDELKEZEL?

1. Általános iskola 1-4. osztály
2. Általános iskola 5. osztály
3. Általános iskola 6. osztály
4. Általános iskola 7. osztály
5. Általános iskola 8. osztály
6. Középiskola osztály. (Írd a vonalra, hány osztályt végeztél el a középiskolából!)

Ha tanulsz / tanultál valamilyen szakmát, írd ide kérlek, hogy mit:

KI NEVELT MIELŐTT AZ INTÉZETBE KERÜLTÉL?

(Több választ is bekarikázhatsz, ha többen is neveltek. Ebben az esetben, kérlek, írd a válaszok mellé, hogy kivel hány éves korodig éltél együtt.)

1. Teljes családban éltem (anya, apa). éves koromig.
2. Egyik szülőm nevelt.
Kérlek, karikázd be, hogy ki volt az!
 - a. Anya. éves koromig.
 - b. Apa. éves koromig.
3. Nevelőszülő, nevelőszülők neveltek. éves koromig.
4. Rokonok (idősebb testvér, nagyszülők, stb.) neveltek..... éves koromig.
5. Nevelőotthonban, intézetben éltem. éves koromig.
6. Egyéb: éves koromig.

Testvéreid száma:

MILYEN ISKOLAI VÉGZETTSÉGGEL RENDELKEZNEK A SZÜLEID?

Apa iskolai végzettsége:

1. Nem befejezett általános iskola.
2. Általános iskola 8 osztály.
3. Szakmunkás bizonyítvány.
4. Középiskolai érettségi.
5. Főiskolai, egyetemi diploma.
6. Egyéb:

Anyai iskolai végzettsége:

1. Nem befejezett általános iskola.
2. Általános iskola 8 osztály.
3. Szakmunkás bizonyítvány.
4. Középiskolai érettségi.
5. Főiskolai, egyetemi diploma.
6. Egyéb:

MENNYI IDŐT KELL AZ INTÉZETBEN ELTÖLTENED?

MENNYI IDŐT TÖLTÖTTÉL MÁR AZ INTÉZETBEN?

MIT GONDOLSZ, MI FOG VELED TÖRTÉNNI, HA ELHAGYOD AZ INTÉZETET?

(Hogyan fognak alakulni az életkörülményeid, a családi életed és a baráti kapcsolataid? Szeretnél-e tanulni a jövőben és mit? Milyen munkát szeretnél végezni? Milyen érzéseid vannak, amikor a jövődre gondolsz? Mennyire valószínű, hogy terveid megvalósulnak? A jövőd alakítása mennyire tőled függ? Ezenkívül természetesen bármit leírhatsz, amit a jövőddel kapcsolatban gondolsz.)

3. melléklet: A vizsgálatban alkalmazott adatlapok és a fogalmazás instrukciója a középiskolások esetében

ADATOK

ÉLETKOR: év

NEM:

1. Fiú.
2. Lány.

HÁNYADIK OSZTÁLYBA JÁRSZ?

MILYEN SZAKMÁT TANULSZ?

KI NEVEL?

(Több választ is bekarikázhatsz, ha többen is neveltek. Ebben az esetben, kérlek, írd a válaszok mellé, hogy kivel hány éves korodig éltél együtt.)

1. Teljes családban éltem (anya, apa). éves koromig.
2. Egyik szülőm nevelt.
Kérlek, karikázd be, hogy ki volt az!
 - a. Anya. éves koromig.
 - b. Apa. éves koromig.
3. Nevelőszülő, nevelőszülők neveltek. éves koromig.
4. Rokonok (idősebb testvér, nagyszülők, stb.) neveltek..... éves koromig.
5. Nevelőotthonban, intézetben éltem. éves koromig.
6. Egyéb: éves koromig.

Testvéreid száma:

MILYEN ISKOLAI VÉGZETTSÉGGEL RENDELKEZNEK A SZÜLEID?

Apa iskolai végzettsége:

1. Nem befejezett általános iskola.
2. Általános iskola 8 osztály.
3. Szakmunkás bizonyítvány.
4. Középiskolai érettségi.
5. Főiskolai, egyetemi diploma.
6. Egyéb:

Anya iskolai végzettsége:

1. Nem befejezett általános iskola.
2. Általános iskola 8 osztály.
3. Szakmunkás bizonyítvány.
4. Középiskolai érettségi.
5. Főiskolai, egyetemi diploma.
6. Egyéb:

MIT GONDOLSZ, MI FOG VELED TÖRTÉNNI AZ ISKOLA ELVÉGZÉSE UTÁN?

(Hogyan fognak alakulni az életkörülményeid, a családi életed és a baráti kapcsolataid? Szeretnél-e tanulni a jövőben és mit? Milyen munkát szeretnél végezni? Milyen érzéseid vannak, amikor a jövődre gondolsz? Mennyire valószínű, hogy terveid megvalósulnak? A jövőd alakítása mennyire tőled függ? Ezenkívül természetesen bármit leírhatsz, amit a jövőddel kapcsolatban gondolsz.)

4. melléklet: Kategóriarendszer

Fő kategória	Alkategóriák	Kód
OKTATÁS, TANULMÁNYOK (O)	Tanulmányok folytatása, továbbtanulás	O1
	Általános iskola befejezése	O11
	Szakma tanulása	O12
	Érettségi megszerzése	O13
	Sikeres felvételi vizsga	O14
	Főiskolán, egyetemen tanulni	O15
	Jogosítvány megszerzése	O2
	Nyelvvizsga, nyelv tanulása	O3
	Utógondozás	O4
	Egyéb	O99
MUNKA, MUNKAHELY (M)	Munka típusa	M1
	Specifikus foglalkozás	M11
	Családi vállalkozás	M12
	Saját vállalkozás	M13
	Karrier	M14
	Külföldi munka	M15
	Munkahely, munka jellege	M2
	Könnyű munka	M21
	Tisztességes munka	M22
	Jól fizető munka	M23
	Biztos, megélhetést biztosító munka	M24
	Kedvelni a munkát	M25
	Egyéb	M99
	PÁRKAPCSOLAT, HÁZASSÁG, SAJÁT GYERMEK (CS)	Párkapcsolat
Barát, barátnő szerzése		CS11
Jelenlegi párkapcsolat megtartása		CS12
Összeköltözés a baráttal, barátnővel		CS13
Hűség		CS14
Házasság, saját család		CS2
Saját gyermek		CS3
Meglévő saját gyermeket nevelni		CS31
Szülővé válni, gyermeket vállalni		CS32
Saját gyermeknek más, jobb sors, biztos jövő		CS33
Egyéb		CS99
KAPCSOLAT A SZÜLŐKKEL, MÁS CSALÁDTAGOKKAL (KP)		Szülőkkel való eddigi kapcsolat fenntartása
	Szülőtől való függetlenedés	KP2
	Szülőtől elköltözni	KP21
	Szülőváros, jelenlegi lakóhely elhagyása	KP22
	Önálló életet kezdeni, saját lábra állni	KP23
	Rendszeres kapcsolattartás a családtagokkal	KP3
	Családtagokon (testvéreken, szülőkön) segíteni	KP4
	Egyéb	KP99

BARÁTOK (B)	<i>Régi barátokkal a kapcsolat megszakítása</i>	B1
	<i>Régi barátokkal a kapcsolat megtartása</i>	B2
	<i>Új barátok szerzése</i>	B3
	<i>Körütekintőbb barátválasztás</i>	B4
	<i>Egyéb</i>	B99
ÉLETKÖRÜLMÉNYEK (ÉK)	<i>Megélhetéshez, igények kielégítéséhez szükséges körülmények biztosítása</i>	ÉK1
	Saját család, meglévő család eltartása	ÉK11
	Anyagi biztonság megteremtése	ÉK12
	Jó életkörülmények	ÉK13
	<i>A korábbtól eltérő életkörülmények</i>	ÉK2
	<i>A korábbival megegyező életkörülmények</i>	ÉK3
	<i>Egyéb</i>	ÉK99
BIRTOKOLT TÁRGYAK, JAVAK (TJ)	<i>Autó</i>	TJ1
	<i>Lakás, ház</i>	TJ2
	<i>Pénz, gazdagság</i>	TJ3
	<i>Egyéb</i>	TJ99
SZABADIDŐ (SZ)	<i>Buli</i>	SZ1
	<i>Sport</i>	SZ2
	<i>Zene</i>	SZ3
	<i>Egyéb</i>	SZ99
EGÉSZSÉG (E)	<i>Saját egészség</i>	E1
	Kábítószer elhagyása	E11
	<i>Családtagok egészsége</i>	E2
	<i>Gyermek egészsége</i>	E3
	<i>Egyéb</i>	E99
GLOBÁLIS ÉS KOLLEKTÍV JÖVŐ (G)	<i>Segíteni másokon</i>	G1
	<i>Politikával, az ország sorsával kapcsolatos gondolatok</i>	G2
	<i>Egyéb</i>	G99
SELF-RELEVÁNS, NÉZETEKKELT ÉS VILÁGNÉZETTEL KAPCSOLATOS GONDOLATOK (S)	<i>Új életet kezdeni, korábbtól eltérő életet élni</i>	S1
	<i>Az élet minőségével kapcsolatos elképzelések</i>	S2
	Boldog, jó élet	S21
	Normális, átlagos élet	S22
	Nyugodt, békés, kiegyensúlyozott élet	S23
	Tisztességes, szabálykövető élet	S24
	<i>Megváltozni, másképp gondolkodni</i>	S3
	<i>Egyéb</i>	S99
BÜNTETÉSSSEL, KÉSŐBBI BŰNCSELEKMÉNYEKKELT KAPCSOLATOS GONDOLATOK (BÜ)	<i>Szabadulás</i>	BÜ1
	<i>Bírósági tárgyalás végeredménye</i>	BÜ2
	<i>További bűncselekmények elkerülése</i>	BÜ3
	<i>További bűncselekmények elkövetése</i>	BÜ4
	<i>Jóvátenni az elkövetett hibát</i>	BÜ5
	<i>Egyéb</i>	BÜ99
JÖVŐVEL KAPCSOLATOS ÉRZELMEK (ÉR)	<i>Negatív érzelmek</i>	ÉR1
	<i>Pozitív érzelmek</i>	ÉR2
	<i>Vegyes, furcsa érzelmek</i>	ÉR3
	<i>Egyéb</i>	ÉR99

MEGVALÓSULÁS ESÉLYE (ME)	<i>Megvalósul biztosan</i>	ME1
	<i>Nagy esélye van a megvalósulásnak</i>	ME2
	<i>Vagy megvalósul, vagy nem</i>	ME3
	<i>Kis esélye van a megvalósulásnak</i>	ME4
	<i>Nem valósul meg</i>	ME5
	<i>Egyéb</i>	ME99
KONTROLL (K)	<i>Személyes képességek, személyes erőfeszítés</i>	K1
	<i>Más személyek</i>	K2
	<i>Körülmények, feltételek alakulása</i>	K3
	Anyagi háttér	K31
	<i>Szerencse, Sors, Isten</i>	K4
	Szerencse	K41
	Sors	K42
	Isten	K43
	<i>Egyéb</i>	K99

5. melléklet: Interjúterv

Instrukció
Most egy interjút szeretnék készíteni veled. Ugyanúgy, mint a fogalmazás esetében ismét a jövődről kérdeznék. Arra vagyok kíváncsi, hogy milyen céljaid, terveid és elképzeléseid vannak a jövővel kapcsolatban. Ez kb. 30-45 percet fog igénybe venni. Ha megengeded, a beszélgetésünket MP3 lejátszóval rögzíteném. A felvételt természetesen bizalmasan kezelem. Csak a kutatás céljára használom fel. A neved nem fog szerepelni az interjúban. Fontos számomra, hogy legyél nyitott, és őszintén válaszolj a kérdésekre.
Az interjú ideje:
Az interjúalany kódja:
A vizsgálati személy adatai
<ul style="list-style-type: none">* Hány éves vagy?* Milyen iskolai végzettséggel rendelkezel?* Tanulsz/ tanultál valamilyen szakmát? Mit?* Ki nevelt mielőtt az intézetbe kerültél?* Hány testvéred van?* Milyen iskolai végzettséggel rendelkeznek a szüleid?* Milyen bűncselekményt követtél el? Nem kötelező válaszolnod!* Mennyi időt kell az intézetben eltöltened?* Mennyi ideje vagy már az intézetben?* Voltál előzetes letartóztatásban?* Van folyamatban lévő másik ügyed?
Életkörülmények, birtokolt tárgyak és javak
Vannak arról egyértelmű elképzeléseid, hogy az intézet elhagyása után hol, és kivel fogsz élni? Milyen életkörülmények között szeretnél élni? Milyen tárgyakat, javakat szeretnél birtokolni majd? Szerinted hány éves korodra tudod ezt megvalósítani?
Kapcsolat a szülőkkel és más családtagokkal
Szerinted hogyan fog alakulni a jövőben a szüleiddel való kapcsolatod? Szerinted hogyan fog alakulni a jövőben a testvéreiddel való kapcsolatod? Szerinted hogyan fog alakulni a jövőben a többi családtagoddal való kapcsolatod? Szerinted a szüleid, a családod mit gondol a te jövőd alakulásáról?
Saját család
Van jelenleg barátod/ barátnőd? Milyen terveid vannak a párkapcsolatoddal? Milyen elképzeléseid vannak a jövőbeli családdról? Milyen tulajdonságokkal rendelkezzen a párod? Szeretnél gyerekeket? Hogyan fogod nevelni a gyerekeidet? Szerinted hány éves korodra tudod ezt megvalósítani?
Barátok
Mit gondolsz, hogyan fognak alakulni a baráti kapcsolataid a jövőben? Szerinted hogyan fog alakulni a jövőben a régi barátaiddal való kapcsolatod?
Oktatás
Milyen elképzeléseid vannak a tanulással kapcsolatban? Szerinted hány éves korodra tudod ezt megvalósítani?

<i>Munka</i>
Milyen munkát szeretnél végezni? Milyennek képzeled a jövőbeli munkahelyed?
<i>Későbbi deviáns cselekedet, szabálykövetés</i>
Szerinted előfordulhat a jövőben, hogy újra elkövetsz valamit? Miért gondolod, hogy nem?/ Miért gondolod, hogy igen? Milyen segítség kellene ahhoz, hogy meg tudj változni?
<i>Self-releváns, nézetekkel és világnézettel kapcsolatos kérdések</i>
Milyen életet szeretnél élni? Mi kellene ahhoz, hogy boldog legyél?
<i>Jövővel kapcsolatos érzelmek</i>
Milyen érzéseid vannak akkor, ha a jövődre gondolsz? Milyen félelmeid vannak a jövőddel kapcsolatban? Melyek azok a helyzetek, melyektől a leginkább félsz, vagy amelyek a leginkább aggasztanak az intézet elhagyása után? Mit gondolsz, mi lesz a legnehezebb? Mit tehetnél ezek ellen? Melyek azok a jövőbeli helyzetek, melyekre ha rágondolsz jó érzéseket keltenek benned?
<i>Megvalósulás esélye</i>
Mit gondolsz, mennyire valószínű, hogy a terveid megvalósulnak? Miért gondolod ezt? Látsz olyan problémát, ami megakadályozhatja a terveid?
<i>Támogatottság, kontroll</i>
A jövőd alakítása mennyire tőled függ? Mit gondolsz, lesz segítségre szükséged ahhoz, hogy szembe nézz az intézet elhagyása utáni nehézségekkel? Fog valaki segíteni abban, hogy véghez vidd a céljaid? Ki? Miben tud ő/ tudnak ők segíteni neked? Az intézet elhagyása után szeretnél utógondozásban részesülni? Miért? Tudod, hova fordulhatsz segítségért?
<i>Globális jövőkép</i>
Mit gondolsz, hogyan fog változni a világ a jövőben?
<i>Vágyott jövő</i>
Képzeld el, hogy varázserővel rendelkezel, és úgy alakíthatod a későbbi életed, ahogyan csak akarsz! Milyen jövőt varázsolnál magadnak?
<i>Ha újra szabad leszel, mit fogsz csinálni az első kinti napodon?</i>

6. melléklet: A kategóriák előfordulása az egész minta és a három csoport esetében

KATEGÓRIA	JAVÍTÓINTÉZETI NEVELÉSBEN LÉVŐK				ELŐZETES LETARTÓZTATÁSBAN LÉVŐK				KÖZÉPISKOLÁSOK				ÖSSZESEN			
	N	%	M	SD	N	%	M	SD	N	%	M	SD	N	%	M	SD
O	42	66,7	1,13	1,03	74	90,2	1,54	1,00	48	94,1	2,22	1,37	164	83,7	1,58	1,19
O1	35	55,6	,86	,931	74	90,2	1,44	,918	47	92,2	2,10	1,34	156	79,6	1,42	1,14
O11	8	12,7	,13	,336	12	14,6	,15	,356	0	0	,00	,000	20	10,2	,10	,303
O12	23	36,5	,41	,586	54	65,9	,74	,625	28	54,9	,73	,802	105	53,6	,63	,678
O13	2	3,2	,03	,177	7	8,5	,10	,337	18	35,3	,39	,568	27	13,8	,15	,401
O14	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	6	11,8	,18	,518	6	3,1	,05	,274
O15	0	0	,00	,000	1	1,2	,01	,110	15	29,4	,43	,831	16	8,2	,12	,466
O2	11	17,5	,17	,383	7	8,5	,09	,281	2	3,9	,04	,196	20	10,2	,10	,303
O3	1	1,6	,02	,126	1	1,2	,01	,110	4	7,8	,08	,272	6	3,1	,03	,173
O4	5	7,9	,08	,272	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	5	2,6	,03	,158
O99	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000
M	50	79,4	1,00	,648	62	75,6	1,24	1,13	45	88,2	2,18	1,46	157	80,1	1,41	1,20
M1	41	65,1	,75	,621	59	72,0	1,01	,936	45	88,2	1,67	1,08	145	74,0	1,10	,959
M11	16	25,4	,25	,439	35	42,7	,49	,633	36	70,6	1,04	,937	87	44,4	,56	,739
M12	3	4,8	,05	,215	1	1,2	,01	,110	2	3,9	,04	,196	6	3,1	,03	,173
M13	0	0	,00	,000	5	6,1	,07	,306	1	2,0	,02	,140	6	3,1	,04	,212
M14	0	0	,00	,000	1	1,2	,01	,110	6	11,8	,14	,401	7	3,6	,04	,223
M15	2	3,2	,03	,177	3	3,7	,04	,189	4	7,8	,08	,272	9	4,6	,05	,210
M2	14	22,2	,24	,465	15	18,3	,23	,551	18	35,3	,51	,809	47	24,0	,31	,614
M21	2	3,2	,03	,177	1	1,2	,01	,110	1	2,0	,02	,140	4	2,0	,02	,142
M22	2	3,2	,03	,177	4	4,9	,05	,217	0	0	,00	,000	6	3,1	,03	,173
M23	2	3,2	,03	,177	5	6,1	,06	,241	5	9,8	,10	,300	12	6,1	,06	,240
M24	3	4,8	,05	,215	3	3,7	,04	,189	3	5,9	,06	,238	9	4,6	,05	,210
M25	0	0	,00	,000	3	3,7	,04	,189	8	15,7	,20	,491	11	5,6	,07	,288
M99	1	1,6	,02	,126	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	1	,5	,01	,071
CS	46	73,0	1,38	1,11	43	52,4	1,10	1,27	29	56,9	1,00	1,20	118	60,2	1,16	1,20

CS1	19	30,2	,41	,687	20	24,4	,28	,528	15	29,4	,35	,594	54	27,6	,34	,600
CS11	7	11,1	,13	,381	8	9,8	,10	,299	3	5,9	,06	,238	18	9,2	,10	,313
CS12	4	6,3	,06	,246	3	3,7	,04	,189	7	13,7	,18	,478	14	7,1	,08	,310
CS13	5	7,9	,08	,272	5	6,1	,06	,241	4	7,8	,08	,272	14	7,1	,07	,258
CS14	5	7,9	,08	,272	2	2,4	,02	,155	0	0	,00	,000	7	3,6	,04	,186
CS2	29	46,0	,49	,564	33	40,2	,49	,671	18	35,3	,35	,483	80	40,8	,45	,593
CS3	27	42,9	,46	,563	24	29,3	,33	,546	11	21,6	,29	,610	62	31,6	,36	,570
CS31	3	4,8	,05	,215	2	2,4	,02	,155	0	0	,00	,000	5	2,6	,03	,158
CS32	22	34,9	,35	,481	21	25,6	,26	,439	11	21,6	,24	,473	54	27,6	,28	,462
CS33	3	4,8	,05	,215	2	2,4	,04	,246	3	5,9	,06	,238	8	4,1	,05	,233
CS99	1	1,6	,02	,126	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	1	,5	,01	,071
KP	26	41,3	,54	,758	55	67,1	,91	,849	24	47,1	,75	1,01	105	53,6	,75	,879
KP1	12	19,0	,19	,396	30	36,6	,40	,563	10	19,6	,22	,461	52	26,5	,29	,496
KP2	4	6,3	,08	,326	8	9,8	,11	,352	11	21,6	,31	,678	23	11,7	,15	,461
KP21	0	0	,00	,000	2	2,4	,02	,155	3	5,9	,06	,238	5	2,6	,03	,158
KP22	1	1,6	,02	,126	2	2,4	,02	,155	7	13,7	,16	,418	10	5,1	,06	,252
KP23	3	4,8	,05	,215	4	4,9	,05	,217	3	5,9	,06	,238	10	5,1	,05	,221
KP3	7	11,1	,13	,381	8	9,8	,10	,299	5	9,8	,10	,300	20	10,2	,11	,326
KP4	7	11,1	,13	,381	18	22,0	,26	,517	3	5,9	,10	,413	28	14,3	,17	,453
KP99	1	1,6	,02	,126	4	4,9	,05	,217	1	2,0	,02	,140	6	3,1	,03	,173
B	17	27,0	,33	,622	41	50,0	,61	,698	23	45,1	,65	,820	81	41,3	,53	,719
B1	4	6,3	,06	,246	24	29,3	,30	,489	3	5,9	,08	,337	31	15,8	,17	,402
B2	8	12,7	,13	,336	7	8,5	,11	,385	19	37,3	,45	,673	34	17,3	,20	,485
B3	6	9,5	,10	,296	5	6,1	,06	,241	6	11,8	,12	,325	17	8,7	,09	,282
B4	3	4,8	,05	,215	11	13,4	,13	,343	0	0	,00	,000	14	7,1	,07	,258
B99	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000
ÉK	14	22,2	,27	,545	16	19,5	,24	,557	18	35,3	,43	,671	48	24,5	,30	,587
ÉK1	14	22,2	,27	,545	12	14,6	,20	,531	14	27,5	,27	,451	40	20,4	,24	,515
ÉK11	5	7,9	,08	,272	4	4,9	,07	,378	2	3,9	,04	,196	11	5,6	,07	,305
ÉK12	6	9,5	,10	,296	1	1,2	,01	,110	5	9,8	,10	,300	12	6,1	,06	,240
ÉK13	4	6,3	,06	,246	4	4,9	,05	,217	2	3,9	,04	,196	10	5,1	,05	,221

ÉK2	0	0	,00	,000	2	1,2	,01	,110	6	11,8	,12	,325	8	3,6	,04	,186
ÉK3	0	0	,00	,000	2	2,4	,02	,155	1	2,0	,04	,280	3	1,5	,02	,174
ÉK99	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000
TJ	23	36,5	,60	,925	26	31,7	,43	,738	5	9,8	,14	,491	54	27,6	,41	,769
TJ1	14	22,2	,24	,465	13	15,9	,17	,410	1	2,0	,02	,140	28	14,3	,15	,388
TJ2	19	30,2	,30	,463	15	18,3	,20	,429	4	7,8	,10	,361	38	19,4	,20	,429
TJ3	3	4,8	,05	,215	4	4,9	,05	,217	0	0	,00	,000	7	3,6	,04	,186
TJ99	1	1,6	,02	,126	1	1,2	,01	,110	1	2,0	,02	,140	3	1,5	,02	,123
SZ	4	6,3	,06	,246	12	14,6	,18	,475	10	19,6	,24	,513	26	13,3	,16	,430
SZ1	3	4,8	,05	,215	2	2,4	,02	,155	3	5,9	,06	,238	8	4,1	,04	,198
SZ2	0	0	,00	,000	10	12,2	,13	,377	4	7,8	,10	,361	14	7,1	,08	,310
SZ3	1	1,6	,02	,126	2	2,4	,02	,155	4	7,8	,08	,272	7	3,6	,04	,186
SZ99	0	3,2	,00	,000	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000
E	2	3,2	,03	,177	8	9,8	,11	,352	3	5,9	,08	,337	13	6,6	,08	,303
E1	0	0	,00	,000	7	8,5	,10	,337	0	0	,00	,000	7	3,6	,04	,223
E11	0	0	,00	,000	7	8,5	,10	,337	0	0	,00	,000	7	3,6	,04	,223
E2	0	0	,00	,000	1	1,2	,01	,110	2	3,9	,04	,196	3	1,5	,02	,123
E3	2	3,2	,03	,177	0	0	,00	,000	1	2,0	,02	,140	3	1,5	,02	,123
E99	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	1	2,0	,02	,140	1	,5	,01	,071
G	1	1,6	,02	,126	1	1,2	,01	,110	4	7,8	,14	,530	6	3,1	,05	,292
G1	0	0	,00	,000	1	1,2	,01	,110	3	5,9	,08	,337	4	2,0	,03	,188
G2	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	1	2,0	,06	,420	1	,5	,02	,214
G99	1	1,6	,02	,126	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	1	,5	,01	,071
S	21	33,3	,57	1,01	34	41,5	,65	1,01	12	23,5	,31	,648	67	34,2	,54	,936
S1	3	4,8	,05	,215	8	9,8	,10	,299	1	2,0	,02	,140	12	6,1	,06	,240
S2	14	22,2	,38	,888	24	29,3	,38	,696	9	17,6	,24	,551	47	24,0	,34	,731
S21	8	12,7	,17	,493	12	14,6	,16	,400	6	11,8	,12	,325	26	13,3	,15	,414
S22	3	4,8	,06	,304	1	1,2	,01	,110	1	2,0	,02	,140	5	2,6	,03	,200
S23	2	3,2	,03	,177	2	2,4	,04	,246	4	7,8	,08	,272	8	4,1	,05	,233
S24	4	6,3	,06	,246	9	11,0	,13	,438	0	0	,00	,000	13	6,6	,08	,319
S3	6	9,5	,11	,364	9	11,0	,13	,409	0	0	,00	,000	15	7,7	,09	,339

S99	2	3,2	,03	,177	3	3,7	,04	,189	3	5,9	,06	,238	8	4,1	,04	,198
BÜ	24	38,1	,49	,693	41	50,0	,87	1,23	0	0	,00	,000	65	33,2	,52	,953
BÜ1	6	9,5	,11	,364	10	12,2	,16	,484	0	0	,00	,000	16	8,2	,10	,379
BÜ2	0	0	,00	,000	3	3,7	,04	,189	0	0	,00	,000	3	1,5	,02	,123
BÜ3	14	22,2	,24	,465	30	36,6	,46	,723	0	0	,00	,000	44	22,4	,27	,567
BÜ4	4	6,3	,08	,326	4	4,9	,05	,217	0	0	,00	,000	8	4,1	,05	,233
BÜ5	1	1,6	,02	,126	7	8,5	,10	,337	0	0	,00	,000	8	4,1	,05	,233
BÜ99	3	4,8	,05	,215	5	6,1	,06	,241	0	0	,00	,000	8	4,1	,04	,198
ÉR	9	14,3	,14	,353	28	34,1	,40	,606	28	54,9	,88	1,07	65	33,2	,44	,752
ÉR1	5	7,9	,08	,272	13	15,9	,16	,367	15	29,4	,33	,554	33	16,8	,18	,410
ÉR2	4	6,3	,06	,246	18	22,0	,22	,416	16	31,4	,35	,559	38	19,4	,20	,429
ÉR3	0	0	,00	,000	2	2,4	,02	,155	9	17,6	,18	,385	11	5,6	,06	,231
ÉR99	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	1	2,0	,02	,140	1	,5	,01	,071
ME	16	25,4	,25	,439	37	45,1	,51	,633	27	52,9	,55	,541	80	40,8	,44	,565
ME1	7	11,1	,11	,317	17	20,7	,23	,504	4	7,8	,08	,272	28	14,3	,15	,401
ME2	3	4,8	,05	,215	13	15,9	,16	,367	9	17,6	,18	,385	25	12,8	,13	,334
ME3	2	3,2	,03	,177	2	2,4	,02	,155	4	7,8	,08	,272	8	4,1	,04	,198
ME4	1	1,6	,02	,126	1	1,2	,02	,221	2	3,9	,04	,196	4	2,0	,03	,188
ME5	0	0	,00	,000	1	1,2	,01	,110	1	2,0	,02	,140	2	1,0	,01	,101
ME99	3	4,8	,05	,215	5	6,1	,06	,241	8	15,7	,16	,367	16	8,2	,08	,275
K	23	36,5	,44	,667	44	53,7	,80	,895	39	76,5	1,49	1,25	106	54,1	,87	1,01
K1	21	33,3	,33	,475	41	50,0	,56	,611	35	68,6	,78	,642	97	49,5	,55	,602
K2	4	6,3	,06	,246	9	11,0	,12	,365	15	29,4	,29	,460	28	14,3	,15	,370
K3	2	3,2	,03	,177	3	3,7	,04	,189	17	33,3	,35	,522	22	11,2	,12	,338
K31	2	3,2	,03	,177	1	1,2	,01	,110	9	17,6	,18	,385	12	6,1	,06	,240
K4	1	1,6	,02	,126	7	8,5	,09	,281	3	5,9	,06	,238	11	5,6	,06	,231
K41	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	1	2,0	,02	,140	1	,5	,01	,071
K42	1	1,6	,02	,126	2	2,4	,02	,155	2	3,9	,04	,196	5	2,6	,03	,158
K43	0	0	,00	,000	5	6,1	,06	,241	0	0	,00	,000	5	2,6	,03	,158
K99	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000	0	0	,00	,000

7. melléklet: A csoportok közti szignifikáns különbségek

A JAVÍTÓINTÉZETI NEVELÉSRE ÍTÉLTEK ÉS A KÖZÉPISKOLÁSOK KÖZTI SZIGNIFIKÁNS KÜLÖNBSÉGEK			
<i>Kategória</i>	<i>Pearson-féle χ^2 statisztika értéke</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
M	34,453	6	0,000
M1	27,784	5	0,000
M11	29,176	4	0,000
O1	28,595	6	0,000
M11	29,176	4	0,000
ÉR	24,489	4	0,000
K	26,535	5	0,000
K3	18,504	2	0,000
O	23,251	6	0,001
K1	16,498	3	0,001
ÉR2	12,559	2	0,002
TJ2	11,601	2	0,003
TJ1	10,145	2	0,006
CS3	9,848	2	0,007
ÉR1	9,547	2	0,008
ME	9,676	2	0,008
TJ	13,573	4	0,009
B2	10,601	3	0,014
AZ ELŐZETES LETARTÓZTATÁSBAN LÉVŐK ÉS A KÖZÉPISKOLÁSOK KÖZTI SZIGNIFIKÁNS KÜLÖNBSÉGEK			
<i>Kategória</i>	<i>Pearson-féle χ^2 statisztika értéke</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
B2	17,783	3	0,000
K3	21,772	2	0,000
M	22,005	6	0,001
M1	20,261	5	0,001
B1	12,010	2	0,002
M11	15,285	4	0,004
K2	8,951	2	0,011
K	14,549	5	0,012
TJ	12,200	4	0,016
KP4	7,942	2	0,019
ÉR	11,489	4	0,022
O1	14,306	6	0,026
TJ1	6,467	2	0,039
AZ ELŐZETES LETARTÓZTATÁSBAN ÉS A JAVÍTÓINTÉZETI NEVELÉSBEN LÉVŐK KÖZTI SZIGNIFIKÁNS KÜLÖNBSÉGEK			
<i>Kategória</i>	<i>Pearson-féle χ^2 statisztika értéke</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
O1	24,380	4	0,000
B1	12,097	2	0,002
O	16,656	5	0,005
O12	12,879	3	0,005
ÉR	8,786	2	0,012
KP	10,384	4	0,034
K1	6,538	2	0,037
B	8,401	3	0,038
KP1	6,399	2	0,041